

Комунальний заклад
Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти»
Запорізької обласної ради

Національний дослідний
Саратовський державний університет
імені М.Г. Чернишевського

Політика та освіта

Збірка матеріалів за результатами співпраці
та міжнародного співробітництва у галузі освіти
Міжвузівського дослідного центру
«Політика та освіта»

Запоріжжя
2013

УДК 378.14(477)(08)
ББК 74.584(4Укр)7я45
П50

П50 **Політика та освіта.** Збірка матеріалів за результатами співпраці та міжнародного співробітництва у галузі освіти Міжвузівського дослідного центру «Політика та освіта» – Запоріжжя : АКЦЕНТ ІНВЕСТ-ТРЕЙД, 2013. – 68 с.

П50 **Политика и образование.** Сборник материалов по результатам содействия и международного сотрудничества в сфере образования Межвузовского исследовательского центра «Политика и образование» – Запорожье : АКЦЕНТ ИНВЕСТ-ТРЕЙД, 2013. – 68 с.

УДК 378.14(477)(08)
ББК 74.584(4Укр)7я45

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Пашков В.В., Малеванный Н.М., Богомолова Н.Н. Взаимодействие политики и образования в Украине как условие формирования гражданина (правовой аспект)	6
Пашков В.В., Мяло П.И. Взаємодія органів державної влади України з інститутами громадянського суспільства	9
Аршинов Ю.Е. Российско-европейские отношения: сотрудничество и противоречия	16
Мяло П.И. Характеристика политических институтов Российской Федерации и Украины на основе анализа двух конституций: общее и особенное	18
Лешуков В.С. Партийные системы России и Украины 2011 года: сравнительный анализ	22
Мяло П.И. Сравнительный анализ законодательства Украины и Российской Федерации в области партийного строительства	30
Мяло П.И., Богомолова Н.М. Значення програмових засад політичних партій у формуванні свідомого громадянина.....	34
Арабаджиев Д.Ю. Особенности политического сознания студенчества юго-востока Украины (на примере Запорожского региона)	39
Мяло П.И. Партійне будівництво у Запорізькій області: аналіз проблем та перспективи розвитку	43
Богомолова Н.Н. Европейский опыт государственной молодежной политики в процессе интеграции Украины в ЕС	48
Аршинов Ю.Е. Специфика патриотического воспитания в контексте вызовов современности	52
Результати опитування на тему: «Громадянська і політична ідентичність студентів вищих навчальних закладів: регіональний аспект», проведеного Міжвузівськими дослідними центрами «Політика та освіта» Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (Україна) та Саратовського державного університету ім. М.Г. Чернишевського (РФ)	54
Лешуков В.С. Ревизия постсоветской идентичности	58
Мальований М.М., Арабаджисв Д.Ю., Богомолова Н.М. Політична свідомість та громадянська ідентичність учасників навчально-виховного процесу як умова формування духовних цінностей громадян України	61
Нормативно-правова база регулювання окремих складових державної політики щодо сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні	67

ВСТУП

В умовах реформування українського суспільства особливого значення набувають перспективи розвитку особистості та реалізації її прав. Ця проблема не тільки має академічно-пізнавальний характер, а й безпосередньо пов'язана з практичним питанням сучасного суспільства: яким шляхом піде Україна, і яка при цьому роль буде відведена особистості. Перетворення застарілої системи соціального управління, як правило, нерозривно супроводжується дегуманізацією і дезінтеграцією, руйнуванням фундаментальних суспільних інститутів. Тому найбільш актуальним стає освіта, орієнтована на звернення до громадянських почуттів та моральних цінностей, значущих для українців як носіїв історичної традиції, що усвідомлюють своє місце в країні і світі, що сприймають ідеї та механізми громадянського суспільства і правової держави.

Головною метою громадянського виховання в сучасній демократичній державі є формування особистісної позиції в системі суспільних відносин. Такий громадянин повинен володіти певною сумою знань і вмінь, мати сформовану систему демократичних цінностей, а також готовність брати участь у суспільно-політичному житті школи, місцевих спільнот. Становлення громадянської компетентності школярів нерозривно пов'язане з формуванням у них основоположних цінностей, які визначають громадянську самосвідомість. Молодим людям треба дати можливість брати реальну участь у житті місцевої громади. Головною метою освіти як одного з основних видів суспільно-державної діяльності було і залишається формування не просто особистості, а громадянина, здатного до свідомого суспільного вибору. Саме так і позначена мета освіти в Законі України «Про освіту».

Відповідно до статті 31 Закону України «Про загальну середню освіту», згідно з **Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти**, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 (впроваджується в частині базової загальної середньої освіти з 1 вересня 2013 р., а в частині повної загальної середньої освіти – з 1 вересня 2018 року), визначається, що **громадянська компетентність** – це «здатність учня активно, відповідально та ефективно реалізовувати права та обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства».

Мета громадянської освіти – сформувати особистість, якій притаманні демократична громадянська культура, усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її громадянською відповідальністю, готовність до компетентної участі у житті суспільства.

Указом Президента України від 24 березня 2012 року № 212/2012 затверджена Стратегія державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та План першочергових заходів щодо реалізації Стратегії державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні. У Стратегії передбачено **запровадження в загальноосвітніх та вищих навчальних закладах навчальних курсів з питань розвитку громадянського суспільства в Україні**.

Практичні напрацювання із вищевизначених напрямів діяльності, спільна робота з освітніми та громадськими організаціями обумовила створення Міжвузівського дослідного центру «Політика та освіта» Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Планами роботи Міжвузівського дослідного центру «Політика і освіта» також передбачено участь у регіональних програмах: Програмі розвитку освіти і науки Запорізької області на 2012–2016 роки; Обласній програмі патріотичного виховання молоді на 2012–2016 роки; Програмі правової освіти населення Запорізької області на 2012–2016 роки.

Володимир Васильович ПАШКОВ,
ректор Запорізького обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти,
кандидат філософських наук,
депутат Запорізької обласної ради

ВСТУПЛЕНИЕ

В условиях реформирования украинского общества особое значение приобретают перспективы развития личности и реализации её прав. Эта проблема не только имеет академически-познавательный характер, а и непосредственно связана с практическим вопросом современного общества: каким путем пойдет Украина, и какая при этом роль будет отведена индивиду. Преобразование устаревшей системы социального управления, как правило, неразрывно сопровождается дегуманизацией и дезинтеграцией, разрушением фундаментальных общественных институтов. Поэтому наиболее актуальным становится образование, ориентированное на обращение к чувствам гражданственности и моральным ценностям, важных для украинцев как для носителей исторической традиции, осознающих свое место в стране и мире, которые воспринимают идеи и механизмы гражданского общества и правового государства.

Главной целью гражданского воспитания в современном демократическом государстве является формирование личностной позиции в системе общественных отношений. Такой гражданин должен владеть определенной суммой знаний и умений, иметь сформированную систему демократических ценностей, а также готовность принимать участие в общественно-политической жизни школы, местных сообществ. Становление гражданской компетентности школьников неразрывно связано с формированием у них основополагающих ценностей, которые определяют гражданское самосознание. Молодым людям нужно дать возможность принимать реальное участие в жизни местной громады. Главной целью образования как одного из основных видов социально-политической деятельности было и остается формирование не просто личности, а гражданина, способного к осознанному общественному выбору. Именно так и обозначена цель образования в Законе Украины «Об образовании».

Согласно статье 31 Закона Украины «Об общем среднем образовании», а также **Государственному стандарту базового и полного общего среднего образования**, утвержденного постановлением Кабинета Министров Украины от 23 ноября 2011 г. № 1392 (вводится в части базового общего среднего образования с 1 сентября 2013 г., а в части полного общего среднего образования – с 1 сентября 2018 года), определяется, что **гражданская компетентность** – это «способность ученика активно, ответственно и эффективно реализовывать права и обязанности с целью развития демократического общества».

Цель гражданского образования – сформировать личность, которой свойственны демократичная гражданская культура, осознание взаимосвязи между индивидуальной свободой, правами человека и его гражданской ответственностью, готовность к компетентному участию в жизни общества.

Указом Президента Украины от 24 марта 2012 года № 212/2012 утверждена Стратегия государственной политики содействия развитию гражданского общества в Украине и План первоочередных мероприятий по реализации Стратегии государственной политики содействия развитию гражданского общества в Украине. В Стратегии предусмотрено **введение в общеобразовательных и высших учебных заведениях учебных курсов по вопросам развития гражданского общества в Украине.**

Практические наработки по вышеуказанным направлениям деятельности, совместная работа с образовательными и общественными организациями обусловили создание Межвузовского исследовательского центра «Политика и образование» Запорожского областного института последипломного педагогического образования. Планами работы Межвузовского исследовательского центра «Политика и образование» также предусмотрено участие в региональных программах: Программе развития образования и науки Запорожской области на 2012–2016 года; Областной программе патриотического воспитания молодежи на 2012–2016 года; Программе правового образования населения Запорожской области на 2012–2016 года.

*Владимир Васильевич ПАШКОВ,
ректор Запорожского областного института
последипломного педагогического образования,
кандидат философских наук,
депутат Запорожского областного совета*

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ПОЛИТИКИ И ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ КАК УСЛОВИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ГРАЖДАНИНА (ПРАВОВОЙ АСПЕКТ)

Пашков Владимир Васильевич, кандидат философских наук, ректор Запорожского областного института последипломного педагогического образования.

Малеванный Николай Михайлович, кандидат философских наук, заведующий Межвузовского исследовательского центра «Политика и образование» Запорожского областного института последипломного педагогического образования.

Богомолова Наталья Николаевна, магистр государственного управления, сотрудник Межвузовского исследовательского центра «Политика и образование» Запорожского областного института последипломного педагогического образования.

Актуальность вопроса взаимодействия политики и образования обусловлена трансформацией государств и обществ постсоветского пространства, которая характеризуется, прежде всего, тем, что определяющую роль в становлении новых общественных систем, ведущую роль играет **политический фактор**. Поэтому и во внешней и во внутренней политике власть (парламенты, институты президентов, органы местной исполнительной власти и самоуправления) в качестве одного из основных направлений реализации задач по формированию общественных систем видит образование, а точнее – **образовательную политику**. В ней фокусируется основная проблематика развития государств и общественных структур, прежде всего – институций гражданского общества.

Главной целью образования как одного из основных видов общественно-государственной деятельности было и остается формирование не просто личности, а гражданина, способного к сознательному общественному выбору. Именно так и обозначена цель образования в Законе Украины «Об образовании» 2001 г. Это обусловлено и тем, что основным человеческим субъектом в любом демократическом обществе, главной преобразующей силой является такой человеческий фактор, обозначенный в конституциях наших государств, в том числе и в Конституции Украины образца 1996 г., как народ, а в украинской Конституции он определен как украинский народ – граждане всех национальностей. Поэтому своего рода «клеточкой» демократического общественного организма, и государства в частности, является гражданин. Но, как известно, гражданин – это политическое состояние человека, определяемое соответствующим законом. В Украине, например, Законом Украины «О гражданстве в Украине». Следовательно, все правовое поле Украины, которое формируется такими политическими институтами, как: Верховная Рада, Президент, правительство, местные органы власти, свидетельствует о том, что образовательные задачи принципиального характера решаются, прежде всего, в контексте политических процессов, происходящих как в нашей стране, так и на мировой арене.

В нормативно-правовых документах Украины по вопросам образования при определении национального характера последнего, и в частности в «Национальной доктрине развития образования Украины в XXI столетии» (2002 г.), подчёркивается: «Образование направлено на воплощение в жизнь украинской национальной идеи. Оно подчинено консолидации украинского народа в **украинскую политическую нацию**, которая стремится жить в содружестве со всеми народами и государствами мира». Как видим, в этом документе политическая цель объявляется как **главная цель** образования в Украине.

Реализация этой стратегической политико-образовательной задачи не возможна без привлечения к образовательному процессу, а точнее – к участию в нём такой политической составляющей общества в целом, и гражданского в частности, как **политические партии и движения**, каждая из которых в качестве важнейших программных целей своей деятельности видит образование и воспитание человека – гражданина украинского государства. Кроме того, значение этих политических институций в формировании целей, задач и способов их реализации в сфере образования обусловлено и тем, что формирование всех структур государственной власти согласно действующему законодательству Украины осуществляется через демократическую процедуру выборов, где одним из главных субъектов, а затем и «партий власти» являются политические организации, т.е. партии. Заметим, что в Украине зарегистрированы и в разной степени активности действуют более 190 всеукраинских партий. На территории запорожской области функционируют более 100 их областных партийных организаций. Все они, эти партии, присутствуют в таких основных политических сегментах, как: левые и леворадикальные, центристы, правые и праворадикальные. И вполне естественно

с точки зрения политической, да и правовой, что все они, партии, стремятся оказать и оказывают в разной степени существенное влияние на содержание образования, учебные программы и соответствующую учебную литературу.

В этом мы постоянно убеждаемся на примере новейшей истории Украины, да и всего постсоветского пространства. Четыре президента, шедшие к власти со своими избирательными программами, многократно избранные депутаты многих созывов украинского парламента, назначаемые ими составы правительств красноречиво свидетельствуют о том, как менялись, а зачастую и по-разному трактовались цели и задачи образования как государственной системы в Украине. Эти, мягко говоря, циклические колебания политической власти свидетельствуют то о романтических порывах и мечтаниях националистически-радикалистского типа относительно образования и его главного субъекта – человека времён Л.М. Кравчука, то о попытках эклектического подхода к содержанию и характеру образовательной деятельности времён Л.Д. Кучмы, то о псевдонациональных, а по сути дела узконационалистических, с привкусом абстрактно-западнических увлечениях в подходах к государственной, в том числе и образовательной политике в нашей стране приснопамятных времён В.А. Ющенко и его «любих друзів» – «оранжистов». Кстати, отсюда и постоянные шараханья как в понимании исторического процесса, и в украинской истории в частности, так и в его толковании, этого процесса, в учебных и части научных изданиях.

Пришедшая же к власти в результате демократических выборов в 2010 году новая политическая элита во главе с Партией регионов и его лидером В.Ф. Януковичем при определении стратегических задач развития общества, и образования в частности, ставит во главу угла в практически-государственной деятельности **формирование гражданина Украины как главного и постоянно действующего политико-правового субъекта всей общественной жизни.**

Актуальность взаимодействия политики и образования подтверждается и тем, что современный процесс государственного и общественного строительства объективно требует принятия нормативно-законодательных решений в смежных с образовательной сферой областях. Сошлёмся лишь на две из них, процессы, в которых с неумолимой закономерностью оказывают влияние на реализацию образовательных целей. Это такие сферы общественно-государственной жизни, как языковая политика и политика в сфере межнациональных отношений. Действующий на сегодня Закон ещё Украинской ССР «О языках в Украинской ССР» (1989 г.) явно «отстаёт» от набирающих динамику процессов межнационального характера. Как известно, Украина представляет собой многонациональное государство, где насчитывается более 130 национальностей и других этнических формирований. Среди них наиболее многочисленными и, можно сказать, ведущими в государственном строительстве является украинская и российская национальные группы. Более половины населения Украины, и Запорожской области в частности, общаются на русском языке. Поэтому сведение образования и общения только к украинской языковой составляющей не соответствует гражданским правам и оказывает негативное воздействие на культурно-цивилизационные отношения в Украине. Считаю, что в новом законодательстве о языках необходимо отразить право граждан, что и предусмотрено Конституцией Украины, на обучение и воспитание на практике на русском и других языках национальных формирований.

Многонациональное же составляющее социальной структуры украинского общества лишь частично регулируется принятым ещё в 1992 году Законом Украины «О национальных меньшинствах в Украине». Тем более, в статье 3 этого закона имеет место попытка, именно попытка, а не правовое решение, определить, кто же относится к национальным меньшинствам. Прочитав: «К национальным меньшинствам относятся группы граждан Украины, которые не являются украинцами по национальности, проявляют чувства национального самосознания и общности между собой». Обратим внимание, что из трёх оснований отнесения к национальным меньшинствам лишь одно базируется на Законе Украины «О гражданстве в Украине», т.е. там, где идёт речь о группах граждан Украины. Что же касается определения украинской национальности граждан, то у нас нет ни одного нормативного акта, где бы фиксировалась национальность, в том числе и тех граждан, которые хотели бы отнести себя к украинцам по национальности. А уж тем более как «уловить» в правовом отношении и определить законодательно **проявление чувств национального самосознания.** Эта, с позволения сказать, «неправовая» путаница не только «затемняет» понимание всей сложности межнациональных отношений, но и порождает хаос в

системе образования. Особенно в определении языка обучения и воспитания, национальной составляющей образования, его характера и направленности.

В то же время, мы постоянно встречаемся как в научных изданиях, так и публицистике, а то и в заявлениях политиков с тезисом о том, что якобы политика и образование не только не пересекаются, но и несовместимы. О неадекватности этих заявлений свидетельствует не только вышесказанное, но и практика деятельности органов власти, образовательных учреждений как в Украине, так и в области.

Использованная литература

1. Конституція України. – [Електронні данні] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show>
2. Закон України «Про освіту». – [Електронні данні] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show>
3. Закон України «Про громадянство України». – [Електронні данні] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show>
4. Закон України «Про національні меншини в Україні». – [Електронні данні] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/2494-12>
5. Закон Української Радянської соціалістичної республіки «Про мови в Українській РСР». – [Електронні данні] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show>

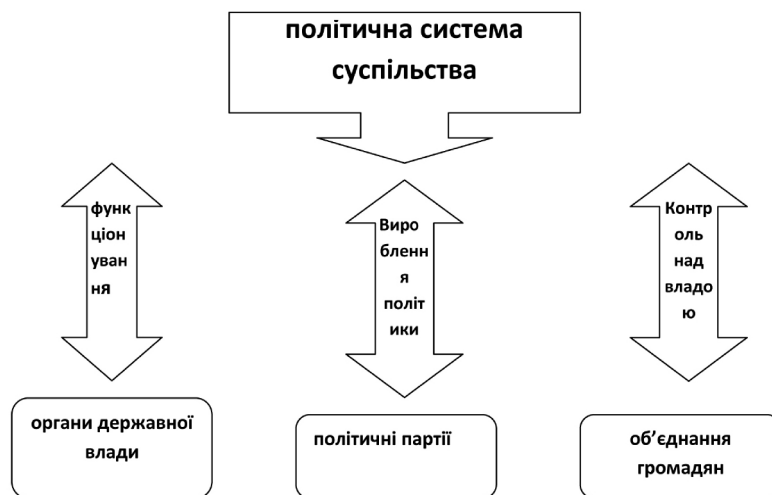
ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ З ІНСТИТУТАМИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Пашков Володимир Васильович, кандидат філософських наук, доцент, ректор Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Мяло Павло Іванович, кандидат історичних наук, співробітник Міжвузівського дослідного центру «Політика та освіта» Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Політична система: структура, функції, класифікація.

Організаційна структура політичної системи суспільства включає у себе органи державної влади за допомогою яких вона функціонує, політичні партії, які виробляють державну політику, об'єднання громадян, завданням яких є захист своїх законних інтересів та здійснення контролю над владою.

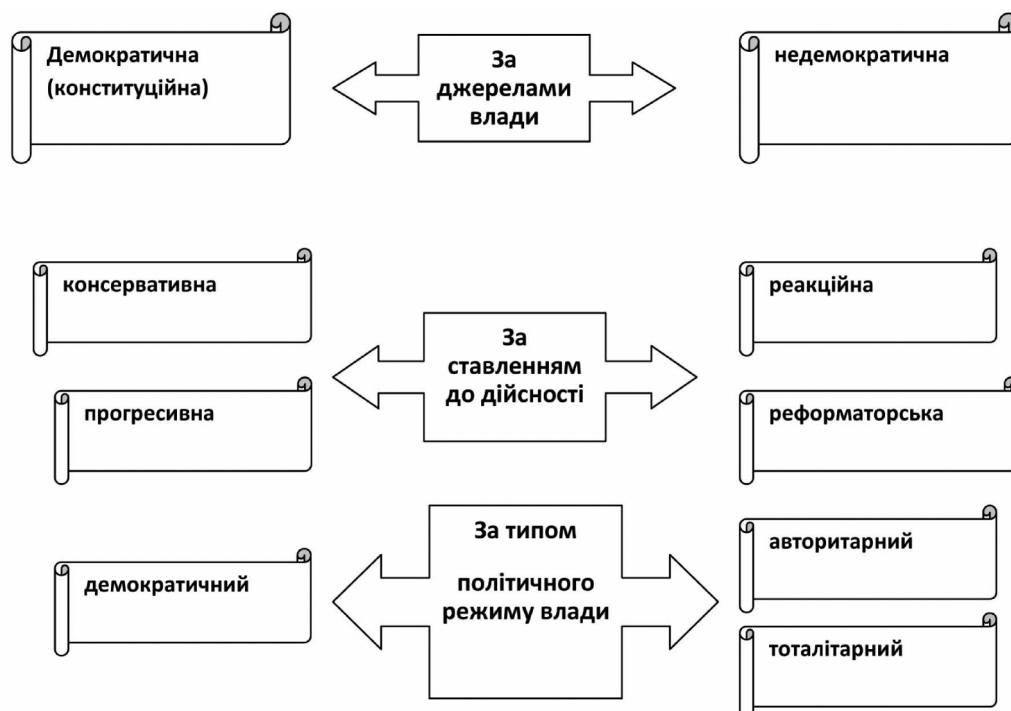
Функціями політичної системи є забезпечення внутрішньої і зовнішньої безпеки та стабільності політичного ладу, визначення цілей, завдань, шляхів розвитку суспільства, контроль за дотриманням законності та дотриманням компромісу між різними соціальними групами, залучення членів системи до політичної діяльності тощо.

Класифікація політичних систем. Залежно від ознак, що покладені в основу розрізнення політичних систем, існують різні їх типології. Одним із основних у сучасній політології є поділ політичних систем залежно від типу політичного режиму на **демократичні, авторитарні й тоталітарні**.

Демократичні політичні системи є плюралістичними. Політичні партії і групи інтересів представляють та узгоджують у них усю багатоманітність соціальних інтересів. Влада ґрунтується на демократичних принципах і здійснюється як безпосередньо самим народом, так і його уповноваженими в різних формах прямої і представницької демократії.

Певні елементи демократизму притаманні й **авторитарним політичним системам**. В них можуть функціонувати партії та інші політичні об'єднання, проводитися вибори до представницьких органів влади, існувати певною мірою незалежні засоби масової інформації тощо. Однак, при цьому заперечується поділ державної влади, реальні важелі управління зосереджуються в руках однієї особи або групи осіб, які очолюють виконавчу владу і вдаються до насильства.

Тоталітарні політичні системи характеризуються одержавленням усіх сфер суспільного життя, запереченням багатопартійності, зрощенням апарату єдиної правлячої партії з державним апаратом, зосередженням державної влади в руках вищого партійного керівництва, яке контролює діяльність усіх елементів політичної системи, здійснює владу як з допомогою всеосяжного ідеологічного впливу на суспільство, так і з використанням насильства, у тому числі в його крайніх формах – масових репресій, фізичного знищення політичних суперників, переслідування інакомислення тощо.

Структура органів державної влади

До прийняття Конституції у 1996 році, в якій закріплювався поділ влади на законодавчу, виконавчу та судову, а також проголошувалося право територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів, Україна фактично не мала сформованого апарату державного управління. Недотримання принципу поділу функцій влади в перші роки незалежності української держави зумовило затяжну політичну кризу.

Конституція 1996 року закріпила поділ влади на законодавчу, виконавчу та судову, зазначивши, що виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі здійснюють **місцеві державні адміністрації**. Склад місцевих державних адміністрацій формують голови місцевих державних адміністрацій.

У 1997 році було прийнято Закон «Про місцеве самоврядування в Україні», а у 1999 – «Про місцеві державні адміністрації». Процес формування органів державної влади, їх функцій та взаємодії остаточно завершився.

Кабінет Міністрів України є **вищим органом у системі органів виконавчої влади**. До складу Кабінету Міністрів України входять Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр, три віце-прем'єр-міністри, міністри. Прем'єр-міністр України призначається Президентом України за згодою більше ніж половини від конституційного складу Верховної Ради України.

Кабінет Міністрів України забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України, вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

Виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі здійснюють **місцеві державні адміністрації**. При здійсненні своїх повноважень вони відповідальні перед Президентом України і Кабінетом Міністрів України, підзвітні та підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня. Голови місцевих державних адміністрацій призначаються на посаду і звільняються з посади Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України.

Єдиним органом **законодавчої влади** в Україні є парламент – Верховна Рада України. Конституційний склад Верховної Ради України – **чотириста п'ятдесят** народних депутатів України, які обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на **п'ять років**. До повноважень Верховної Ради України належить прийняття законів, затвердження Державного бюджету України, визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики.

Виборча система України постійно змінювалася і на чергових парламентських виборах у жовтні 2012 року ми обирали народних обранців згідно зі змішаною (мажоритарно-пропорційною) виборчої системи. Законодавці також підняли прохідний бар'єр до 5%, заборонивши створення виборчих блоків.

Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається.

В Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування. Згідно з Конституцією та законами України система місцевого самоврядування включає у себе:

- територіальну громаду;
- сільську, селищну, міську раду;
- сільського, селищного, міського голову;
- виконавчі органи сільської, селищної, міської ради;
- районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст;
- органи самоорганізації населення.

Виключно на пленарних засіданнях сільської, селищної, міської ради вирішуються питання затвердження місцевого бюджету, встановлення місцевих податків і зборів, затвердження місцевих містобудівних програм, генеральних планів забудови відповідних населених пунктів, іншої містобудівної документації.

Районні і обласні ради виключно на своїх пленарних засіданнях затверджують місцеві бюджети, заслуховують звіти голів місцевих державних адміністрацій, їх заступників, керівників управлінь, відділів та інших структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій про виконання програм соціально-економічного та культурного розвитку.

Обласна та районна ради можуть висловити недовіру голові відповідної місцевої державної адміністрації, на підставі чого, з урахуванням пропозицій органу виконавчої влади вищого рівня, Президент України приймає рішення і дає відповідній раді обґрунтовану відповідь. Якщо недовіру голові обласної чи районної державної адміністрації висловили дві третини від складу відповідної ради, Президент України приймає відставку голови відповідної місцевої державної адміністрації.

Механізм співпраці органів державної влади з інститутами громадянського суспільства.

У Радянському Союзі існувала лише одна партія – комуністична. Як наголошувалося у ст. 6 Конституції УРСР 1978 року: «Керівною і спрямовуючою силою радянського суспільства, ядром його політичної системи, державних і громадських організацій є Комуністична партія Радянського Союзу. КПРС існує для народу і служить народові».

Перелік громадських організацій також був мінімальний та обмежувався професійними спілками, Всесоюзною Ленінською Комуністичною Спілкою Молоді, кооперативними та декількома спортивними та іншими громадськими організаціями на кшталт товариства мисливців та рибалок.

Після досягнення Україною незалежності, одночасно з розбудовою державного апарату, розпочалося стрімке зростання кількості громадських об'єднань.

Згідно з Конституцією України, утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Виходячи з цього постулату, стратегічною метою державної влади проголошено **побудова громадянського суспільства в Україні.**

Основними рисами такого суспільства є:

- забезпечення прав і свобод людини і громадянина державою, її органами та соціальними структурами громадянського суспільства;
- різноманітність різних форм власності, серед яких приватна власність в її різних формах посідає домінуюче місце як основа ініціативної, творчої підприємницької діяльності; відсутність жорсткої регламентації з боку держави приватного життя членів суспільства;
- існування розвиненої соціальної структури, яка гарантує задоволення інтересів різних груп і верств населення;
- активна участь у суспільному житті недержавних самоврядних спільностей людей (сім'я, корпорації, громадські організації, трудові колективи, етнічні, конфесійні та інші об'єднання людей).

Стратегія державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні спрямована на утвердження громадянського суспільства як гарантії демократичного

розвитку держави, запровадження громадського контролю за діяльністю влади, забезпечення незалежної діяльності інститутів громадянського суспільства, посилення їх впливу на прийняття суспільно важливих рішень, створення умов для забезпечення широкого представництва інтересів громадян в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, проведення регулярних консультацій із громадськістю з важливих питань життя суспільства і держави.

У 1992 році прийнято Закон України «Про об'єднання громадян». В цьому законі міститься поняття громадських організацій та політичних партій як основних інституцій громадянського суспільства. У 2001 р. був прийнятий наступний Закон, який регламентував діяльність саме політичних партій. Завдяки цим законодавчим актам були створені умови для формування у суспільній свідомості уявлень про громадські організації та політичні партії, а здійснення народом своєї конституційної функції носія суверенітету і єдиного джерела влади набуло ознак свідомого та відповідального волевиявлення. Регулювання окремих складових політики сприяння розвитку громадянського суспільства було забезпечено також законами України «Про соціальний діалог в Україні», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про інформацію», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», «Про молодіжні та дитячі громадські організації», «Про організації роботодавців», «Про органи самоорганізації населення», «Про професійних творчих працівників та творчі спілки», «Про благодійництво та благодійні організації», «Про волонтерську діяльність», «Про свободу совісті та релігійні організації».

Проте, законодавство України з питань громадських організацій не можна вважати сприятливим. Європейський суд із прав людини визнав чинний Закон України «Про об'єднання громадян» таким, що не відповідає Конвенції про захист прав людини і основних свобод та не є демократичним (рішення у справі «Корецький та інші проти України», 3 квітня 2008 року). У рішенні Суд надав окрему оцінку положенням чинного Закону «Про об'єднання громадян» та практиці його застосування, які обмежують свободу об'єднання. Такими положеннями Суд визнав: наявність територіальних статусів громадських організацій, обмеження права місцевих організацій на створення осередків у інших населених пунктах, обмеження господарської та інших видів діяльності, колізія із законодавством про реєстрацію тощо.

Враховуючи негативні наслідки чинного законодавства для розвитку громадянського суспільства 22 березня 2012 р. Верховна Рада України проголосувала у другому читанні новий закон України про громадські організації. За результатами голосування законопроект 334-ма голосами був прийнятий в цілому. Ним пропонується передбачити, що реєстрація громадських об'єднань здійснюватиметься безоплатно, а плата справлятиметься за внесення змін до статуту, видачу дубліката оригіналу свідоцтва про реєстрацію чи статуту громадського об'єднання. Пропонується також обмежити підстави відмови в реєстрації громадських об'єднань та скоротити термін їх реєстрації до семи робочих днів. При цьому громадські організації і громадські спілки зможуть здійснювати свою діяльність як юридичні особи приватного права, так і без статусу юридичної особи.

Проектом також пропонується дозволити громадським об'єднанням зі статусом юридичної особи здійснювати підприємницьку діяльність не лише через створені ними підприємства і товариства, а й безпосередньо, якщо така діяльність відповідає меті громадського об'єднання та сприяє її досягненню. Передбачається визначити право громадських об'єднань на участь у роботі консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, що утворюються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування для проведення консультацій з громадськими об'єднаннями та підготовки рекомендацій з питань, що стосуються сфери їхньої діяльності тощо. Серед головних позитивних моментів також слід відзначити:

- надання громадським організаціям права діяти на всій території України;
- спрощення державної реєстрації громадських об'єднань;
- приведення положень щодо контролю за діяльністю громадських об'єднань до європейських стандартів;
- спрощення ведення громадською організацією господарської діяльності для реалізації статутних завдань.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2007 року № 1035-р схвалено Концепцію сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського

суспільства. На реалізацію її положень органами виконавчої влади видано низку відповідних нормативно-правових актів. Реалізуючи державну політику у сфері розвитку демократії, Кабінет Міністрів України 3 листопада 2010 року видав постанову № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики», якою затвердив Порядок проведення консультацій з громадськістю. Згідно з цією постановою консультації з громадськістю проводяться з питань, що стосуються суспільно-економічного розвитку держави, реалізації та захисту прав і свобод громадян, задоволення їх політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів.

Органи виконавчої влади щороку складають орієнтовний план проведення консультацій з громадськістю з урахуванням основних завдань, визначених Програмою діяльності Кабінету Міністрів України, Державною програмою економічного і соціального розвитку України, планом законопроектних робіт та іншими документами, а також результатів проведення попередніх консультацій з громадськістю.

Консультації з громадськістю проводяться у формі публічного громадського обговорення (безпосередня форма) та вивчення громадської думки (опосередкована форма).

В обов'язковому порядку проводяться консультації з громадськістю у формі публічного громадського обговорення щодо:

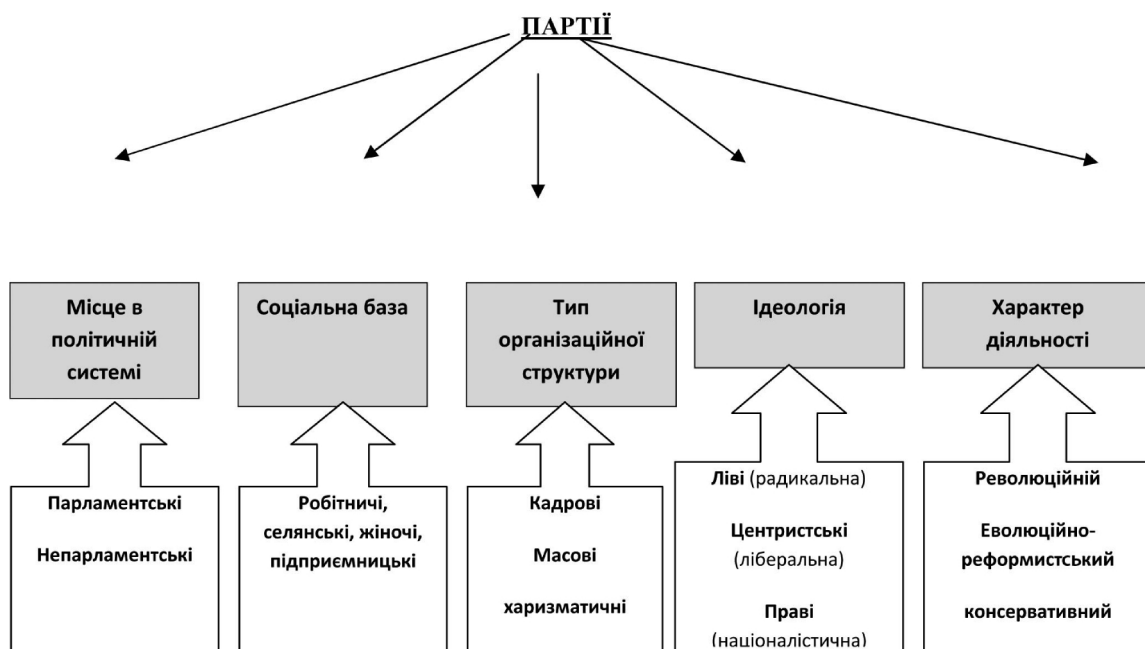
- проектів нормативно-правових актів, що мають важливе суспільне значення і стосуються конституційних прав, свобод, інтересів і обов'язків громадян, а також актів, якими передбачається надання пільг чи встановлення обмежень для суб'єктів господарювання та інститутів громадянського суспільства, здійснення повноважень місцевого самоврядування, делегованих органам виконавчої влади відповідними радами;
- проектів регуляторних актів;
- проектів державних і регіональних програм економічного, соціального і культурного розвитку, рішень стосовно стану їх виконання;
- звітів головних розпорядників бюджетних коштів про їх витрачання за минулий рік.

Результати публічного громадського обговорення в обов'язковому порядку орган виконавчої влади доводить до відома громадськості шляхом оприлюднення на своєму офіційному веб-сайті та в інший прийнятний спосіб не пізніше, ніж через два тижні після його закінчення.

Сучасна суспільно-політична ситуація у Запорізькому регіоні.

В Запорізькій області станом на березень 2012 року зареєстровано 170 обласних організацій політичних партій (на всеукраїнському рівні їх налічується 198).

Для кращого розуміння сутності політичного життя та партій як його головних суб'єктів пропонуємо розглянути декілька підходів щодо класифікацій політичних партій за різними ознаками.

Найбільш активними і впливовими політичними силами є: **Партія регіонів** (керівник **О.М. Пеклушенко** – голова облдержадміністрації, 65,9% депутатів місцевих (районних, міст обласного підпорядкування) рад, **КПУ** (керівник **О.В. Бабурін** народний депутат України, 7,9% у місцевих радах), **ВО «Батьківщина»** (керівник **В.Г. Крайній**, народний депутат України, 6,9% у місцевих радах).

В обласній раді (голова **П.Д. Матвієнко** (ПР), 100 депутатів) сформовано 4 фракції: **«Партія регіонів»** (74 депутата, **ВО «Батьківщина»** (9 депутатів), **КПУ** (8 депутатів), **«Сильна Україна»** (6 депутатів) та три депутати є позафракційними. Усі фракції загалом конструктивно співпрацюють у питаннях, що стосуються життя регіону. У складі облради сформовано 11 постійних депутатських комісій, 10 із них очолили представники Партії регіонів, 1 позафракційний. Аналогічний розподіл керівних посад в міських і районних радах.

До складу Запорізької міської ради обрано 90 депутатів від 6 політичних партій. Сформовано 6 депутатських фракцій: **«Партія регіонів»** (61 депутат), **ВО «Батьківщина»** (12 депутатів – у травні 2011 року 1 депутат вийшов і став п/ф.), **КПУ** (8), **«Сильна Україна»** (3), **«Рідне місто»** (3), **«Фронт Змін»** (2).

Внаслідок перемовин між Партією регіонів та **«Сильною Україною»**, остання була ліквідована у квітні 2012 р. Депутати місцевих рад від **«Сильної України»** увійшли до складу фракції ПР.

Аналіз результатів місцевих виборів 31.10.2010 свідчить, що **Партія регіонів** стала основою більшості органів самоврядування. Зокрема, ця політична сила отримала перше місце по партійних списках у всіх 20 районах області – 431 депутат із 638 (67,5%). У містах обласного значення від Партії регіонів обрано 182 депутата (всього – 292 (62,3%)), **ВО «Батьківщина»** – 24 депутата, **КПУ** – 18, **«Сильна Україна»** – 27. Голови районних рад, секретарі місцевих рад є представниками Партії регіонів (з рівнем підтримки понад 85%).

Всього в області 320 рад усіх рівнів, загальна кількість депутатів – 6121 чол.

Опозиційні партії протягом 2010 – початку 2012 року не виявляли значної політичної активності, за виключенням представників **ВО «Свобода»**, які проводили малочисельні (близько 30 чол.) регулярні акції: на захист заарештованих членів партії, які звинувачуються у пошкодженні бюста Й. Сталіну, з нагоди державних свят та річниць діячів національно-визвольного руху тощо. Деяку активність демонстрували **ВО «Батьківщина»** та **«Фронт змін»**, діяльність яких в основному була пов'язана із участю у загальнонаціональних агітаційних акціях (в тому числі з виїздом до м. Київ), поширенням інформаційних матеріалів та приєднанням до окремих заходів, що проводились іншими об'єднаннями громадян (як правило, спілками підприємців).

В області зареєстровано 1146 осередків обласних, всеукраїнських та міжнародних громадських організацій. Найбільш активними є: обласне об'єднання **«Української спілки ветеранів Афганістану»** (**О. Наметченко**), Спілка козаків України **«Військо Запорозьке»** (**О. Панченко**), обласна організація ветеранів України (**І. Солодовник**), обласна рада профспілок (**В. Сластьон**).

З наближенням виборів почала активізуватися діяльність окремих громадських організацій. 26 лютого 2012 р. у м. Запоріжжя відбулась презентація громадського руху **«ЧЕСНО»**. До початку виборчої кампанії учасники руху планують дослідити на відповідність «критеріям доброчинності» 450 нинішніх народних депутатів.

1 березня у м. Запоріжжі було проведено **Форум людей справи** та обговорення нової економічної моделі розвитку України – **«Нова країна»**.

З метою залучення громадських організацій до формування та реалізації державної політики у Запорізькій області на початку 2011 р. була створена **Громадська рада при Запорізькій обласній державній адміністрації**. До її складу увійшли представники 108 громадських організацій. Протягом 2011 року Громадські ради було створено також у 20 районах та 3 містах обласного значення (Енергодарі, Запоріжжі та Токмаку). До складу Громадських рад всіх рівнів увійшов 521 представник інститутів громадянського суспільства, серед яких переважають профспілки та їх об'єднання (38%), громадські організації (35%) та релігійні громади (15%).

Громадські ради з самого початку активно включилися у роботу. Зокрема, протягом 2011 р. на засіданнях Загальних Зборів та Президії Громадської ради при Запорізькій облдержадміністрації було розглянуто 73 питання, ухвалено та направлено на розгляд до

обласної державної адміністрації 23 рішення. Серед найважливіших питань, які було обговорено, – участь у громадських слуханнях з визначення пріоритетних напрямків роботи обласної влади, підготовці проекту конституційної реформи, розробку якого ініційовано Президентом України В. Януковичем, збереженні історичної пам'яті про героїчний подвиг радянського народу у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років, протидії проявам політичного радикалізму та націоналізму, розробці механізму взаємодії громадськості та структурних підрозділів облдержадміністрації тощо.

Ще одним важливим напрямком була організація роботи профільних комітетів Громадської ради. На сьогодні створено та плідно працюють 16 комітетів. Серед найактивніших можна відзначити комітет з питань громадського контролю за діяльністю влади, розвитку громадянського суспільства та громадської експертизи (уповноважений представник – Н.О. Заболотна, проведено три навчально-методичні семінари для представників громадськості та працівників органів виконавчої влади з питань доступу до публічної інформації, здійснення громадської експертизи, планування роботи тощо), комітет з питань євроінтеграції, зовнішніх відносин та зовнішньоекономічної інтеграції (уповноважений представник – В.М. Волох, проведено заходи до Європейського тижня місцевої демократії), комітет з питань бюджету, економіки та фінансів (уповноважений представник – Т.М. Огородова, проведено аналіз виконання програм обласного бюджету за 2008–2010 рр., організовано цикл навчальних семінарів для членів громадських рад щодо участі у розробці управлінських рішень та гендерного бюджетування), комітет з питань агропромислового розвитку, продовольчої безпеки та розвитку села і сільських громад (уповноважений представник – В.О. Сергієнко, участь у розробці програми продовольчої безпеки регіону, презентації аграрного кластеру «Зелена зона Запоріжжя» та зустрічі з першим заступником міністра аграрної політики та продовольства України М. Безуглим), комітет з питань освіти, науки та культури (уповноважений представник – І.В. Зубко, організація засідання «круглого столу» за участі членів Громадської асамблеї України з обговорення сутності та основних напрямків соціально-економічних реформ, які ініційовано Президентом та Урядом).

Голову Громадської ради включено до складу колегії обласної державної адміністрації та обласної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій, а 8 членів Громадської ради увійшли до консультативно-дорадчих органів при структурних підрозділах облдержадміністрації. Комітетами Громадської ради та управліннями облдержадміністрації підготовлено 12 планів спільних заходів на 2012 рік. Вісім пропозицій, які внесено комітетами Громадської ради, включено до Плану обласних заходів із проведення консультацій з громадськістю на 2012 рік. 09.12.2011 відбулось розширене засідання Президії Громадської ради за участі голови облдержадміністрації О. Пеклушенка, голови обласної ради П. Матвієнка, заступників голови та заступника голови – керівника апарату та керівників структурних підрозділів облдержадміністрації, голів постійних комісій та співробітників виконавчого апарату обласної ради. До обласної ради подано проект рішення «Про внесення змін до Програми підтримки науково-просвітницької діяльності громадських організацій в Запорізькій області на 2011–2014 роки», яким передбачено надання фінансової підтримки у проведенні заходів Громадської ради.

Таким чином функціонування та розвиток органів державної влади, місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства свідчить про те, що в Україні є всі необхідні умови, як правові, так і політичні, для створення демократичної системи життєдіяльності органів влади, громадянського суспільства та їх найважливішого чинника – людини і громадянина.

РОССИЙСКО-ЕВРОПЕЙСКИЕ ОТНОШЕНИЯ: СОТРУДНИЧЕСТВО И ПРОТИВОРЕЧИЯ

Аршинов Юрий Евгеньевич, кандидат исторических наук, руководитель МИЦ «Политика и образование», заместитель руководителя Научно-образовательного Центра Сотрудничества со странами СНГ и Балтии СГУ.

Анализ нынешнего состояния российско-европейских отношений показывает динамику роста точек соприкосновения. Напомним, еще в 2004 году Россия и Евросоюз приняли концепцию «дорожных карт», которая подразумевала создание «четырёх общих пространств»¹. Обозначенный проект был одобрен на Санкт-Петербургском саммите 2004 года и запущен на Московском саммите 2005 г. Его структурными компонентами стали четыре пространства: экономическое; свободы, безопасности и правосудия; внешней безопасности; науки и образования, включая культурное сотрудничество.

Проект «четырёх пространств» сочли реформаторским и дополняющим большое Соглашение о партнерстве и сотрудничестве от 1994 года. Кроме юридических соглашений сближению игроков способствует вполне конкретная экономическая детерминанта. В частности, можно отметить, что именно на Европу приходится 53% российской внешней торговли². Хотя данный показатель имеет достаточно небольшие перспективы роста, он, тем не менее, вышел на беспрецедентно высокий уровень. Также значимым фактором является то, что именно европейцы из «старой Европы» продолжают удерживать статус крупнейших прямых инвесторов в российскую экономику. Дополнительным стимулом к взаимодействию предстает факт зависимости Европы от поставок энергоресурсов из РФ. В нынешней ситуации Европа получает от России 32% нефти и 40% газа, и зависимость будет поступательно усиливаться³.

Экономические успехи влекут за собой и гуманитарное сближение. РФ вышла с инициативой отмены визового режима, затрудняющего поездки в Европу для российских граждан. 25 сентября 2010 года министр иностранных дел РФ С.В. Лавров сообщил, что Президент России Дмитрий Медведев передал главе Еврокомиссии Жозе Мануэлу Баррозу и председателю Европейского совета Херману Ван Ромпею проект соглашения об отмене визовых требований⁴.

Последние свидетельства плодотворного взаимодействия, выразившиеся в прошедшем на территории немецкого города Люблин открытии газопровода «Северный поток», заставили многих представителей экспертного сообщества увидеть мощнейший крен европейских элит в сторону России. И. Валлерстайн написал о неминуемом появлении геополитической оси Париж–Берлин–Москва⁵.

Однако, попробуем показать и другую сторону упомянутого процесса. Несмотря на позитивную статистику и радужные прогнозы, стоит заметить, что российско-европейская торговля пока происходит согласно принципу обмена сырья на товары, продукты промышленного производства, высокие технологии. Ей не хватает диверсификации. Более того, Россия отказывается давать Евросоюзу гарантии доступа к российским месторождениям и трубопроводам. Европа, в свою очередь устанавливает барьеры на пути приобретения российскими компаниями ее существенных энергораспределительных активов.

Но более ощутимым конфликтогеном является то, что ЕС, наряду с Североатлантическим альянсом, постоянно расширяется в восточном направлении, пытаясь выдавить Россию с постсоветского пространства. К тому же в прежние годы именно европейцы использовали риторические обороты вроде «ущемления прав свободолюбивой Чечни» или «удушения демократии». Ранее Евросоюз многократно применял практику «двойных стандартов», представляя косовский случай в качестве уникального и не видя аналогичных

¹ Грани.Ру: На саммите Россия-ЕС приняли «дорожные карты». URL: <http://grani.ru/Politics/Russia/m.89029.html>

² Европа, США и Юго-Восточная Азия в геополитическом пространстве XXI века. Лекция В. Иноземцева. URL: <http://compucity.narod.ru/inozem3.htm>

³ Ищенко Н. Европа собирается свернуть от России в «газовый коридор». URL: <http://www.bfm.ru/articles/2011/02/06/evropa-sobiraetsja-svernut-ot-rossii-v-gazovyj-koridor.html>

⁴ NEWSru.com: МИД РФ передал в ЕС все, что нужно для отмены виз. Ответ ждут к декабрю. URL: <http://newsru.com/russia/25sep2010/esvizy.html>

⁵ Валлерстайн И. Ось Париж-Берлин-Москва снова вернулась // Middle East Online. 2011. 15 ноября.

историй в положении Абхазии, Южной Осетии, Приднестровья⁶. К тому же европейцы считали национальную сегрегацию русских в Латвии и Эстонии, попытки литовских парламентариев приравнять коммунизм к фашизму – внутренним делом суверенных государств. А после пятидневной войны августа 2008 года ЕС встал на сторону Грузии, признавая ее в де-факто не существующих с 1991 года границах и упоминая принцип территориальной целостности⁷. Даже распад Югославии начался с того, что министр иностранных дел ФРГ Ганс-Дитрих Геншер признал Словению⁸. В ту пору Европа предпочитала отдавать приоритет праву наций на самоопределение, не забывая о нем и в истории с отделением Косово от Сербии, но не желания предоставлять такое право самим сербам в Боснии, либо абхазам с осетинами.

Таким образом, мы видим, что сама специфика российско-европейского диалога определяется общим набором взаимных интересов и противоречий. В то же время имевшие место конфликты компенсируются фактором географии. Россия и Европа, оставаясь веками естественными географическими соседями, могут извлечь немало выгоды от нивелирования практик конфронтаций. Особенно, если учесть приверженность многих политических лидеров обеих сторон к многополярности. Москва хотела бы видеть в политическом классе ЕС людей, исповедующих общий смысл воззрений генерала Шарля де Голля о «Европе от Атлантики до Урала». Ведь упомянутая концепция имела в своей основе не только идеалистические взгляды, а осознание взаимной выгоды от подобной геополитической оси. Впрочем, реализация такого сценария станет возможной лишь в том случае, если Европа научится полноценно учитывать мнение России при принятии своих решений. А пока европейцы, навязчиво предлагая постсоветским странам «Восточное партнерство», критикуют любые инициативы России, направленные на реинтеграцию постсоветского пространства. Например, жестким оценкам подверглось создание Таможенного союза. Между тем, благодаря данной организации между Российской Федерацией, Беларусью и Казахстаном исчезнут таможи, уже вступил в силу единый таможенный тариф, заработал общий таможенный кодекс. Ставшее реальностью беспопыльное перемещение товаров от белорусско-польской границы до казахстанско-китайской, исчезновение барьеров повторяют европейские модели, когда конфедерация с потенциалом федерации выросла из схожего Союза угля и стали. Европейцы могли бы более спокойно воспринимать повторение Россией сугубо европейских подходов к интеграции. Полагаем, что подлинного прогресса в отношениях можно будет добиться лишь при стремлении ЕС и России к выстраиванию отношений равноправного партнерства, гарантирующего полномасштабный учет интересов участников диалога.

⁶ ИТАР-ТАСС: Евросоюз признает Косово и не признает Абхазию. URL: <http://www.itar-tass.com/c1/213145.html>

⁷ Lenta.ru: НАТО и ЕС отказались признать легитимность выборов в Абхазии. URL: <http://lenta.ru/news/2011/08/28/fake/>

⁸ Эхо Москвы: Новые государства на карте Европы: как из непризнанного стать признанным? URL: <http://www.echo.msk.ru/programs/exit/45051/#element-text>

ХАРАКТЕРИСТИКА ПОЛИТИЧЕСКИХ ИНСТИТУТОВ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ И УКРАИНЫ НА ОСНОВЕ АНАЛИЗА ДВУХ КОНСТИТУЦИЙ: ОБЩЕЕ И ОСОБЕННОЕ

Мяло Павел Иванович, сотрудник Межвузовского исследовательского центра «Политика и образование» Запорожского областного института последипломного педагогического образования.

Эффективность политической системы определяется тем, насколько она успешно справляется с внешними вызовами, насколько ее политические институты обеспечивают внутреннюю и внешнюю безопасность и стабильность. Как только она перестает исполнять эти функции надлежащим образом, система должна быть реформирована.

Однако политическая система инерционна по своей сути и противится любым изменениям, направленным на перераспределение власти. Поступить частью своих полномочий власть может только под давлением (как извне – позиция ПАСЕ, МВФ, ОБСЕ, так и внутри страны – акции протеста). Также политическая система может быть изменена в результате выборов.

2012 год является выборным как для России, так и для Украины: в марте россияне выбирают «нового-старого» президента, в октябре – украинцы «новый-старый» парламент.

По нашему мнению, радикальных изменений в составе ключевых игроков и ведущих политических сил не произойдет. (В России интрига сохраняется лишь в том, сколько процентов наберет В. Путин и победит ли он в первом туре. У нас в парламент попадут все те же лица, но представляющие уже другие партии. Единственное исключение – В. Кличко и партия УДАР).

В то же время необходимость реформирования политической системы признается уже верхушкой как в России, так и в Украине.

На встрече с лидерами незарегистрированных партий в подмосковных Горках 20 февраля президент Д. Медведев заявил, что в России пришло время для активного реформирования политической системы [1]. Им были внесены в Государственную Думу соответствующие проекты федеральных законов. Один из них направлен на упрощение регистрации политических партий (согласно современного законодательства партии должны насчитывать не менее 40 тыс. членов, не менее чем в половине субъектов РФ – 400 чел.) [2]. В частности, предусматривается, что с 1 января 2013 года политическая партия должна насчитывать не менее 500 членов. Требования к минимальной численности членов политической партии в её региональных отделениях, которые должны быть образованы не менее чем в половине субъектов Российской Федерации, отменяются. Политическая партия должна будет лишь один раз в три года (в настоящее время ежегодно) представлять в уполномоченные органы информацию о численности членов политической партии в каждом из региональных отделений, о продолжении своей деятельности [3].

Также были внесены законопроекты относительно изменения порядка наделения полномочиями высших должностных лиц субъектов Российской Федерации, упрощения процедур, связанных с выборами Президента, и на изменение порядка избрания в Государственную Думу Федерального Собрания [4, 5]. Все эти шаги направлены на демократизацию существующего строя, расширения полномочий на местах.

После прихода в 2010 году к власти В. Януковича, в Украине в течении двух лет продолжается процесс реформ: пенсионная, налоговая, медицинская, образовательная. По словам Президента в текущем году стартует реформа местного самоуправления, целью которой является децентрализация власти и увеличение полномочий регионов [6].

Рассмотрим конституционное устройство Российской Федерации и Украины, сравнив политические институты обеих государств.

- Временные рамки и способ имплементации.

Конституция РФ была принята на три года раньше, чем в Украине (1993 г.) путем всероссийского референдума, а не голосования в парламенте. Хотя с другой стороны, конституционный кризис и борьба за власть в Украине завершилась мирным компромиссом, а не вылилась как в России в расстрел «Белого Дома» в октябре 1993.

- Историческое обоснование.

В преамбуле Конституции Украины акцентируется внимание на многовековой истории украинской государственности и праве на самоопределение. В России упор делается на сохранение исторически сложившегося государственного единства, принципов равноправия и самоопределения народов [7, 8].

- **Форма правления и административно-территориальное устройство.**

Согласно Конституции и Россия и Украина имеют республиканскую форму правления, декларируя себя социальным государством. Если Украина является унитарным государством, за исключением АРК, то Россия – федеративным [7, 8].

- **Полномочия Президента.**

Президент занимает центральное место в системе органов власти РФ, срок его полномочий составляет 6 лет. По Конституции именно он определяет основные направления внутренней и внешней политики страны (п. 3 ст. 80) [8]. Невзирая на постепенную концентрацию власти в руках В. Януковича, он, избираясь на 5 лет, таких полномочий не имеет, а прерогатива определять основные направления внутренней и внешней политики принадлежит Верховной Раде (п. 5 ст. 85) [7].

- **Законодательная власть (полномочия и способ избрания).**

Высшим органом законодательной власти РФ является парламент — Федеральное Собрание, состоящее из двух палат: нижней — Государственной Думы (450 депутатов, которые избираются по пропорциональной системе выборов) и верхней — Совета Федерации (по два человека от каждого субъекта федерации) [8]. Срок полномочий парламента как в России, так и в Украине составляет 5 лет. В Украине Верховная Рада состоит из 450 депутатов, избираемых по пропорционально-мажоритарной системе на пять лет [7]. В Украине предпринимались безуспешные попытки создания двухпалатного парламента (президентами Л. Кучмой, который в 2000 году вынес этот вопрос на референдум, и В. Ющенко, внесшим законопроект о создании Сената в 2009) [9, 10].

Парламент играет в политической системе России ограниченную роль, поскольку не имеет широких полномочий. Так, к ведению Совета Федерации относятся: утверждение изменения границ между субъектами Российской Федерации; утверждение указа Президента Российской Федерации о введении чрезвычайного положения; назначение выборов Президента Российской Федерации; и назначение на должность и освобождение от должности Генерального прокурора Российской Федерации – всего 9 направлений (ст. 102) [8]. К ведению Государственной Думы относятся: дача согласия Президенту Российской Федерации на назначение Председателя Правительства Российской Федерации; решение вопроса о доверии Правительству Российской Федерации; заслушивание ежегодных отчетов Правительства Российской Федерации о результатах его деятельности, в том числе по вопросам, поставленным Государственной Думой – всего 8 направлений (ст. 103) [8].

Полномочия Верховной Рады являются более обширными: здесь и утверждение бюджета; и контроль за его исполнением; определение принципов внутренней и внешней политики; утверждение общегосударственных программ экономического, социального, национально-культурного развития; осуществление контроля за правительством и многое другое – всего 36 направлений (ст. 85) [7].

- **Исполнительная власть.**

Если в Украине правительство (Кабинет Министров Украины) является высшим органом в системе органов исполнительной власти (ст. 113), то в Конституции РФ говорится, что «исполнительную власть Российской Федерации осуществляет Правительство Российской Федерации» (ст. 110) [8]. Ряд важных функций вместо правительства осуществляет Президент РФ, который фактически и является высшей исполнительной властью.

В Украине исполнительная власть на местах принадлежит областным и районным государственным администрациям, руководителей которых непосредственно назначает Президент (ст. 118). Они взаимодействуют с областными и районными советами, являющимися основой местного самоуправления [7].

В России к органам исполнительной власти на местах относятся президенты и главы администраций (губернаторы) субъектов Российской Федерации, их правительства, министерства, государственные комитеты и другие ведомства (ст. 77) [8]. Также в качестве

координирующей силы выступают полномочные представители Президента РФ в федеральных округах. Они призваны осуществлять взаимодействие федеральных органов исполнительной власти с аналогичными органами в субъектах Федерации, а также с органами местного самоуправления и общественными объединениями.

Законодательную власть на местах представляют народные собрания, государственные собрания, законодательные собрания республик в составе Российской Федерации; думы, законодательные собрания, областные собрания и другие законодательные органы власти краев, областей, городов федерального значения, автономной области и автономных округов.

Во время правления Путина вертикаль власти стала более жесткой и централизованной. В 2000 году территория России была поделена на 7 федеральных округов, во главе которых стоят полномочные представители Президента [11]. В 2004 году был принят закон, согласно которому губернаторы не избираются местным населением, а назначаются указом Президента [12].

В целом, система государственного управления РФ весьма сложна и нуждается в реформировании.

В Украине до принятия Конституции в 1996 году и закрепления разделения власти на законодательную, исполнительную и судебную фактически отсутствовала стройная вертикаль государственного управления. Вначале все полномочия принадлежали местным советам, затем был введен институт представителей президента, которые конфликтовали с главами областей, избиравшимися народом, местные госадминистрации то создавались, то ликвидировались [13, 14, 15, 16].

Кратко охарактеризовав политические институты России и Украины в соответствии с высшими законами этих государств, следует отметить, что:

- в Конституции как РФ, так и Украины закреплена патерналистская роль государства;
- в обеих странах фактически наблюдается доминирование исполнительной власти в сравнении с местным самоуправлением;
- Верховная Рада Украины имеет больше полномочий и возможности влиять на ситуацию в стране, чем российское Федеральное собрание;
- президентские полномочия в Украине существенно ограничены по сравнению с Россией;
- правящая элита обеих стран ощущает необходимость перемен и расширения прав регионов, но готова лишь на косметический ремонт.

В целом, политическая система Украины и России имеет много сходных черт, но для плодотворного сотрудничества украинско-российские отношения должны базироваться на национальных интересах, прагматизме и взаимной выгоде.

Список использованных источников

1. Встреча президента РФ Д. Медведева с руководителями незарегистрированных политических партий 20 февраля 2012 г. – <http://news.kremlin.ru/news/14539>
2. Федеральный закон о политических партиях от 11 июля 2001 года, № 95-ФЗ. – <http://duma.consultant.ru/page.aspx?688150>
3. Законопроект № 1471-6 «О внесении изменений в Федеральный закон „О политических партиях“. – [http://asozd2.duma.gov.ru/main.nsf/\(Spravka\)?OpenAgent&RN=1471-6&02](http://asozd2.duma.gov.ru/main.nsf/(Spravka)?OpenAgent&RN=1471-6&02)
4. Законопроект № 8434-6 «О внесении изменений в Федеральный закон „Об общих принципах организации законодательных (представительных) и исполнительных органов государственной власти субъектов Российской Федерации“ (по вопросу об избрании гражданами Российской Федерации на основе всеобщего равного и прямого избирательного права высшего должностного лица субъекта Российской Федерации (руководителя высшего исполнительного органа государственной власти субъекта Российской Федерации))». – [http://asozd2.duma.gov.ru/main.nsf/\(Spravka\)?OpenAgent&RN=8434-6&02](http://asozd2.duma.gov.ru/main.nsf/(Spravka)?OpenAgent&RN=8434-6&02)
5. Законопроект № 1476-6 «О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации в связи с освобождением политических партий от сбора подписей избирателей на выборах депутатов Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации, в органы государственной власти субъектов Российской Федерации и органы местного самоуправления». – [http://asozd.duma.gov.ru/main.nsf/\(Spravka\)?OpenAgent&RN=1476-6](http://asozd.duma.gov.ru/main.nsf/(Spravka)?OpenAgent&RN=1476-6)

6. Выступление В. Януковича на торжественном мероприятии по случаю празднования 80-летия образования Днепропетровской области. – <http://www.president.gov.ua/ru/news/23093.html>
7. Конституція України. – <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EА%2F96-%E2%F0>
8. Конституция Российской Федерации. – <http://www.duma.gov.ru/constitution/>
9. Питання, що виносяться на всеукраїнський референдум 16 квітня 2000 р. – <http://www.cvk.gov.ua/pls/r001/webproc0r>
10. Проект Закону про внесення змін до Конституції України від 31.03.2009 № 4290. – http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=34882
11. Указ Президента России В. Путина от 13 мая 2000 г. № 849 «О полномочном представителе Президента Российской Федерации в федеральном округе». – http://www.rg.ru/oficial/from_min/prezident/352.htm
12. Федеральный закон от 11 декабря 2004 г. № 159-ФЗ «О внесении изменений в Федеральный закон „Об общих принципах организации законодательных (представительных) и исполнительных органов государственной власти субъектов Российской Федерации“ и в Федеральный закон „Об основных гарантиях избирательных прав и права на участие в референдуме граждан Российской Федерации“». – <http://duma.consultant.ru/page.aspx?805634>
13. Закон «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування» від 7 грудня 1990 року № 533-XII. – <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/533-12>
14. Закон «Про Представника Президента України» від 5 березня 1992 року № 2167-XII. – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2167-12>
15. Закон «Про формування місцевих органів влади і самоврядування» від 28 червня 1994 року № 64/94-ВР. – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/64/94-вр>
16. Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України «Про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України», від 8 червня 1995 р. – <http://static.rada.gov.ua/site/const/dohovir.html>

ПАРТИЙНЫЕ СИСТЕМЫ РОССИИ И УКРАИНЫ 2011 ГОДА: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ

Лешуков Владимир Сергеевич, кандидат политических наук, сотрудник МИЦ «Политика и образование», эксперт Научно-образовательного Центра Сотрудничества со странами СНГ и Балтии Саратовского государственного университета.

В данной работе будет осуществлен сравнительный анализ партийных систем России и Украины 2011 года с рассмотрением некоторых предшествующих тенденций развития. Методика основывается на принципах прямого бинарного анализа, описанного в работах М. Догана, Д.Пеласси⁹ и С. Липсета¹⁰. Нам предстоит выявить сходства, различия путем исследования партийных систем двух стран, формулируя объяснение закономерностей их трансформаций. Рассматриваемая нами классификация партийных систем в целом базируется на парадигмах моделей, разработанных Д. Сартори¹¹, Г. Даалдером¹² и А. Сиароффом¹³.

Фундаментом исследования выступают описанные ими типы партийных систем, которые трактуются с точки зрения дефиниций, как однопартийная, система с доминирующей партией, двухпартийная, умеренного плюрализма, крайнего плюрализма, умеренной многопартийности с доминирующей партией, крайней многопартийности, атомизированная, полупартийная, система двух с половиной партий, партийная система с постоянным правлением одной или группы партий, регулярно меняющих своих союзников. Данная типология наиболее полно отражает суть моделей партийных систем, которые существуют в современных государствах.

Основанием сравнительного исследования двух государств образовавшихся в результате распада СССР является то, что они одновременно вышли из Советского Союза в 1991 году, оказались в составе Содружества Независимых Государств (СНГ), в конституциях провозгласили себя демократиями и начали создавать новые институты в рамках демократизации политической системы. Ранее Россия и Украина более трехсот лет входили в состав единого государственного образования. Они обладают республиканской формой правления, многопартийными системами.

Для сравнительного анализа партийных систем используются пять базисных критериев сравнения: степень плюралистичности, темпоральная устойчивость, институциональное представительство системной оппозиции, корреляция партийных систем с формой правления, политико-правовой фундамент партийных систем. Индикаторы, дающие возможность провести сравнительный анализ – количество зарегистрированных и представленных в парламенте партий, продолжительность существования партийной системы, присутствие в парламенте системной оппозиции, тип формы правления, юридические основы формирования партийных систем. Данные критерии и индикаторы позволяют нам провести комплексный анализ партийных систем России и Украины:

1. Степень плюралистичности партийных систем, измеряемая количеством зарегистрированных и представленных в парламентах политических партий, а также тем, насколько данные партийные конструкции отражают идеологические тренды, укладывающиеся в стандартное политологическое представление о «центре», «правом» и «левом» уклонах.

В России на сегодняшний день Министерством юстиции РФ зарегистрировано 7 партий¹⁴, хотя еще в 2005 году их было 35. Прошла ликвидация маргинальных и маленьких партий. Из зарегистрированных партийных образований 4 («Единая Россия»,

9 См.: Доган М., Пеласси Д., Сравнительная политическая социология // М.: Социально-политический журнал, 1994. – 272 с.

10 См.: Lipset S.M., Binary Comparisons. American Exceptionalism — Japanese Uniqueness // Comparing Nations. Concepts, Strategies, Substance / Ed. by M. Dogan, A. Kasancigil, — Cambridge: Blackwell, 1994. – P. 153-213.

11 См.: Sartory G., Parties and Party Systems. Framework for analysis. Vol 1. // N.Y., 1976. – 556 p.

12 См.: Daalder H., In search of the center of European party systems // American political science review. Washington, 1984. Vol. 78. N 1. P. 92-109; Daalder H., Mair P. Western European Party Systems. // Beverly Hills, 1983. – 465 p.

13 См.: Siaroff A., Comparative European Party Systems // Taylor&Francis – New York, 2000 – 272 p.

14 См.: Список политических партий в России. URL: <http://www.minjust.ru/ru/activity/nko/partii/> Дата просмотра – 9 июня 2011 года

Коммунистическая партия Российской Федерации, «Справедливая Россия» и Либерально-демократическая партия России) представлены в парламенте, то есть в Государственной Думе шестого созыва. Данные партийные структуры согласно тезисам их программных документов укладываются в модель «центра» («Единая Россия»), «правого» (ЛДПР) и «левого» (КПРФ, «Справедливая Россия») уклонов. «Правая» ориентация ЛДПР, хотя и оспаривается некоторыми исследователями, на уровне идеологических установок прописана в ее программе: «Либерализм — это, прежде всего, свобода мышления и терпимость к другим взглядам, другим точкам зрения» и «Вторая составляющая нашей партии — демократическая — говорит о том, что мы за демократические формы управления государством. В основе — свободные честные выборы и многопартийная система»¹⁵. Некоторое количество националистической риторики, позволяет говорить об ЛДПР, как о формально национал-демократической партии, что не отменяет ее принадлежности к «правому» флангу.

После парламентских выборов 2003 года в России сложилась система с доминирующей партией, что выразилось в начале доминирования партии власти «Единая Россия» на политическом поле, получившей большинство голосов в Государственной Думе четвертого созыва. А. Сиарофф определял данную систему, как модель умеренной многопартийности с доминирующей партией.

В Украине на сегодняшний день зарегистрировано 185 партий¹⁶, четыре года назад их было 139. Есть тенденция роста количества партийных структур. В Верховной Раде 6 созыва представлены депутаты 5 политических партий и блоков (Партия регионов, Блок Юлии Тимошенко, Коммунистическая партия Украины, Наша Украина – Народная Самооборона, Блок Литвина). Данные партийные структуры в целом укладываются в модель «центра» («Партия регионов»), «правого» (БЮТ, НУНС) и «левого» (КПУ, Блок Литвина) уклонов. Однако, такого четкого «центра», как в России, в украинской партийной системе применительно к регулярной парламентской работе нет. Его роль играют коалиции партий, которые вместе с Президентом утверждают и смещают правительства, что часто дает хаотичный эффект в виде перманентного распада коалиций, частой смены правительств.

Особенности данного фактора показывают и трансформации, фиксировавшиеся в течение последних лет. В Верховной Раде пятого созыва правящая коалиция создавалась три месяца. Первая, «Оранжевая» коалиция, просуществовала меньше трех недель из-за выхода из ее состава СПУ А. Мороза. Противостояние между Президентом В.А. Ющенко и парламентом вылилось в роспуск Рады. В Верховной Раде шестого созыва уже развалились три коалиции и сейчас работает четвертая, перед появлением которой в 2008 году Президент вновь пытался распустить парламент.

Таким образом, мы видим, что в России наблюдается институционализация партийной системы – уход от крайнего плюрализма и значительного количества партий, большинство которых никогда не придут к власти. Маргинальные политические образования ликвидированы. Избирательные блоки запрещены. Что исключает возможность повторения ситуации после парламентских выборов 1995 года. Тогда правом избираться в парламент обладали 258 общественных объединений, 15 профессиональных союзов, 111 общественных объединений, но голоса 49,5% избирателей, проголосовавших за избирательные объединения и блоки, не преодолевшие 5% барьер, не нашли представительства в Думе¹⁷. При этом система является многопартийной. Ситуация в Украине напоминает модель, имевшую место в России 90-х, характеризовавшуюся хаотизацией, политической нестабильностью, ослаблением государства на фоне множества политических партий.

В Украине ни одна из представленных в парламенте партий не имеет достаточно мест, чтобы осуществлять свою программу самостоятельно. Поэтому, данный фактор вместе с существовавшей до конца 2010 года парламентско-президентской формой республики требовал создания правящих коалиций путем долгих переговоров между партиями. Очевидно, украинская партийная система хуже, чем российская, способна агрегировать требования партийного электората на финальной стадии, то есть не только создавать политические платформы и законодательные инициативы, но и трансформировать их в конкретные

15 См.: Программа ЛДПР. URL:

http://www.ldpr.ru/#party/Program_LDPR/Liberal_Democratic_Party_will_show_the_way_the_draft_party_program

16 См.: Список политических партий в Украине. URL: <http://minjust.gov.ua/0/499> Дата просмотра – 8 июня 2011 года

17 См.: Результаты выборов в Государственную Думу II созыва. URL: <http://www.politika.su/fs/gd2rezv.html>

политические решения. На территории РФ есть «Единая Россия», имеющая возможность эффективно агрегировать интересы в силу наличия конституционного большинства мест и стремящаяся объединять под своими знаменами максимально широкие электоральные слои. В Украине нет центристской, общеукраинской доминирующей партии, поэтому и «Партия регионов», и БЮТ, и «Наша Украина» фактически не воспринимаются абсолютным большинством населения в качестве отражателей их интересов. Как писал украинский политолог М.Б. Погребинский: «По сравнению с Россией, где наиболее влиятельная партия образовалась «сверху» и четко идентифицирована как «правящая», у нас опыт формирования партий «сверху» вполне негативный»¹⁸. На последних внеочередных парламентских выборах «Партия регионов» набрала 34,37% голосов, БЮТ взял 30,71%, НУНС – 14,15%¹⁹. Даже сейчас за «Партию регионов», являющуюся самым популярным партийным образованием в Украине, голосует менее 50% избирателей, она популярна в восточных и южных регионах, но у нее нет поддержки в Западной Украине. А «Наша Украина», напротив, побеждает в западных регионах, но почти всегда терпит поражение в восточных. БЮТ также имеет основную электоральную базу в западных областях, а ее попытки набирать популярность в юго-восточной зоне влекут за собой поражения, несмотря на днепропетровское происхождение лидера Ю.В. Тимошенко. Остальные сто с лишним украинских партий слишком малы, слабы и за ними стоит незначительное число избирателей.

Более того, парламентским партиям Украины ради создания коалиций приходится идти на компромиссы, отказываться от части предвыборных заявлений для создания союза с другими политическими силами. Примером подобного компромиссного документа служит навязанный Президентом В.А. Ющенко правящей коалиции Универсал национального единства²⁰, подписанный в 2006 году, где шла речь о непоколебимости курса на вступление в ЕС, но при этом не было деклараций о необходимости предоставления русскому языку статуса второго государственного, хотя с такими инициативами шли на выборы подписавшие Универсал «Партия регионов»²¹ и КПУ²². Высокий рейтинг В.Ф. Януковича в восточных регионах во многом обеспечивался именно темой русского языка²³. Тема осторожного отношения к западным геополитическим блокам также занимала особое место в программах этих партий²⁴. Но и от нее им пришлось отказаться.

С формальной точки зрения украинский избиратель может выбирать среди множества программ 185 партий. Однако, кажущаяся свобода выбора носит иллюзорный характер. Ни одна из партий украинской партийной системы не становится правящей и не способна гарантировать реализацию своих программных платформ на деле. Все зависит от парламентских коалиций и союзов, которые заключают партии. Но они как распадаются, так и формируются заново. Фактически почти любые предвыборные обещания предстают труднореализуемыми. Чего нельзя сказать о России, где конституционное большинство парламентских мест в Думе четвертого, пятого и шестого созывов позволяет «Единой России» реализовывать свой курс на практике. Отсутствие спаянного парламентского большинства, коалиционный состав правительств нередко приводил к скачкам политической нестабильности в Украине.

2. Темпоральная устойчивость моделей партийных систем. Требуется проанализировать фактор законченности оформления конкретных партийных систем сквозь

18 См.: Погребинский М.Б., Удачи и неудачи опыта украинской многопартийности. URL: <http://www.analitik.org.ua/publications/pogrebinsky/4b5dc3d8e6b34/>

19 См.: Результаты выборов в Верховную Раду 6 созыва. URL: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2007/w6p001>

20 См.: Универсал национального единства (подписан 3 августа 2006 года). Текст на русском языке. URL: <http://www.polit.ru/article/2006/08/04/universal/>

21 См.: Виктор Янукович: Русский язык получит статус второго государственного, если Партия регионов по итогам выборов будет иметь конституционное большинство в Верховной Раде. URL: http://www.qwas.ru/ukraine/partyofregions/id_124941/

22 См.: П. Симоненко: «С 1993 года коммунисты борются за придание русскому языку статуса второго государственного». URL: <http://kremenchug-kpu.nm.ru/Election/el6vr011.htm>

23 См.: Лешуков В.С., Русский язык в условиях трансформации постсоветского пространства и его судьба в Украине // Основы гражданского образования. Материалы Всеукраинского научно-практического семинара. 22–24 сентября 2009 года. – Запорожье: Типография «Акцент», 2009. – С. 121–125.

24 См.: Лешуков В.С., Проблема вступления в НАТО и Евросоюз как вектор внешнеполитической активности украинских элит в 2005–2009 годы // Российское общество и государство в условиях мирового финансово-экономического кризиса: региональный аспект. Материалы всероссийской научно-практической конференции. 27–28 января 2010 года. – Саратов: ПАГС, 2010. – С. 38–40.

призму того, является ли партийная конфигурация существующей стабильно на протяжении нескольких лет. Таким образом, устойчивость определяется через темпоральное измерение.

Политическая система с доминирующей партией в России в целом сформировалась. Она устойчива на протяжении трех сроков работы Парламента (2003–2007 годы, 2007–2011 годы и с 2011 года по настоящее время). Начало было положено во время функционирования Государственной Думы четвертого созыва, куда прошли «Единая Россия», КПРФ, блок «Родина» и ЛДПР. Данная ситуация перешла и в Государственную Думу пятого созыва, сформированную из «Единой России», КПРФ, ЛДПР и «Справедливой России». Схожая конфигурация была перенесена в Госдуму шестого созыва, также состоящую из «Единой России», КПРФ, ЛДПР и «Справедливой России».

В Украине конфигурация абсолютно иная. Наблюдается темпоральная неустойчивость. Внутренняя структура партийной системы в Радах 5 и 6 созывов нестабильна. В Верховную Раду пятого созыва прошли «Партия регионов», Блок Юлии Тимошенко, Блок партий «Наша Украина», Социалистическая партия Украины, Коммунистическая партия Украины. При этом для налаживания процесса формирования правительства и принятия законов потребовалось согласно действующей модели парламентско-президентской республики формировать правящую коалицию. Процесс занял три месяца. Всего было две коалиции. Первая, «Оранжевая», состояла из БЮТ, Блока партий «Наша Украина» и СПУ. Затем из-за ухода Александра Мороза она распалась и образовалась «Антикризисная» коалиция из «Партии регионов», КПУ и СПУ, выдвинувшая в премьер-министры кандидатуру В.Ф. Януковича.

Но его правительство конфликтовало с президентом В.А. Ющенко. Кроме того «Наша Украина» и БЮТ стали оппозицией, однако депутаты обозначенных структур начали переходить в правящую коалицию, что объявил «неконституционным актом» Президент, после чего Рада была распущена. Верховная Рада шестого созыва, куда вошли «Партия регионов», Блок Юлии Тимошенко, НУНС, КПУ и Блок Литвина долго не могла начать работу, поскольку «Партия регионов» срывала кворум. Затем также последовательно формировались три коалиции. Сначала «Оранжевая» – Блока Юлии Тимошенко и НУНС, затем еще одна, тоже состоящая из БЮТ, НУНС и Блока Литвина, после чего коалиция НУНС, БЮТ и Блок Литвина. Наконец, после избрания президентом В.Ф. Януковича прежняя коалиция развалилась и сформировалась последняя – Партия регионов, КПУ и Блок Литвина. В нее вошли 235 депутатов.

Таким образом, если для российской партийной системы характерна темпоральная устойчивость, которая сохраняется в виде системы с доминирующей партией на протяжении четвертого, пятого и шестого созывов Госдумы, то в Украине, напротив, видна крайняя степень темпоральной неустойчивости. В последних двух созывах Верховной Рады было 6 коалиций, в Верховной Раде шестого созыва сменились 4 коалиции. Политические предательства стали для многих партий нормой. Это не позволяет выработать долгосрочный политический курс, осложняет процесс формирования правительства, создает риск постоянных отставок кабинетов министров и мешает решению вопросов, стоящих перед страной. Политическая нестабильность, война элит – крайне неблагоприятные условия для экономического роста, инвестиционного климата, авторитета государства в мире. В Украине существует модель так называемого «ассамблейного правления»²⁵. Его характерными чертами есть рассеянность власти, недолговечность коалиций, преувеличение роли парламента при слабой исполнительной власти. Российская партийная система, напротив, полностью конструируется исполнительной властью и потому гармонично встраивается в общий механизм государственного управления.

3. Институциональное представительство системной оппозиции в парламенте. Требуется выявить фактор наличия партийного воплощения системной оппозиции, признающей устоявшуюся в стране систему ценностей, уважающей действующие институты, не желающей их разрушения. Если партийное воплощение есть, то необходимо установить, имеет ли такая оппозиция места в парламенте, обеспечивающие ее институциональное представительство. Фактически полиархичность – одна из базовых характеристик демократии, если учитывать, что центров власти несколько и в представительной демократической системе народ осуществляет свою власть опосредованно, в том числе оказывая влияние на происходящие в стране процессы через голосование за ту или иную партию. Напомним, в США и Великобритании есть полиархичность при двухпартийных

системах, в послевоенных Японии, Италии, Германии она обеспечивалась даже при том, что действовала долговременная модель с доминантной партией.

В России партийная система имеет институционально закрепленную системную оппозицию на фоне системы с доминирующей партией. Именно поэтому в парламентах всех пяти созывов были представлены КПРФ и ЛДПР, а в Госдуме пятого, шестого созывов существует еще и «Справедливая Россия», тоже оппозиционная по отношению к партии власти, «Единой России». Оппозиционность «СР» доказывается хотя бы тем, что она выступает против господствующей партии, борется с ней на выборах за голоса избирателей, а значит укладывается в классическое определение оппозиции. Хотя и доверие к партии власти остается на уровне 49–50%, то есть система в целом сохраняет легитимность²⁶. Причем рейтинги оппозиции периодически растут²⁷. Например, КПРФ получила в Государственной Думе шестого созыва на 35 депутатских мест больше, чем в Думе пятого созыва, ЛДПР – на 16 мест, «Справедливая Россия» – на 26.

В Украине системная оппозиция также обладает официальным закреплением, стабильным представительством. Таковыми в Верховной Раде шестого созыва являются Блок Юлии Тимошенко и блок политических партий «Наша Украина». Обе системы полиархичны, содержат элементы политической борьбы, парламентских дискуссий с разными оценками проводимого в стране курса. Однако, российская полиархичность – умеренная, проявляющаяся в виде политической борьбы крупных партий, отражающих в целом 90% голосов российского электората, отдаваемых на выборах и существующая при условии наличия доминирующей партии. А украинская полиархичность – хаотичная, характеризующаяся недолговечностью партийных коалиций и нестабильностью самой парламентской работы, закончившейся в Верховной Раде 5 созыва роспуском законодательного органа власти, а также имевшей место попытки роспуска Верховной Рады 6 созыва. Рейтинг «Партии регионов», в отличие от «Единой России» находится согласно разным опросам на уровне от 20%²⁸ до 26%²⁹, что лишний раз доказывает отсутствие легитимного центра в украинской партийной системе.

4. Корреляция партийных систем с формой правления. Требуется выяснить, какая форма правления де-юре и де-факто установлена в рассматриваемых нами государствах. Данная категория характеризует государственную власть, задает характер системы высших властных органов и имеет непосредственное отношение к партийной системе. Форма правления определяет особенности функционирования трех ветвей власти, включая законодательную, имеющую непосредственное отношение к партийной системе.

Согласно конституционным актам, и в России и в Украине установлена республиканская форма правления, то есть источником власти является народ, верховные органы власти формируются через выборы. Конституция РФ провозглашает Россию республикой смешанного типа. Тем не менее, многие юристы, рассматривая количество прав и полномочий первого лица государства, склонны считать российскую республику суперпрезидентской. В.В. Похмелкин отмечал: «У нас сформировалась суперпрезидентская республика с колоссальными полномочиями главы государства»³⁰. Встречаются и более радикальные толкования. Например, согласно точке зрения Е.А. Лукьяновой, «...в Конституции неправильно определена форма правления. В ней записано, что Россия является республикой. В то же время сама схема разграничения полномочий между ветвями власти это утверждение опровергает. Будем говорить откровенно: в России действует монархическая форма правления, но не в ее абсолютном виде, а с ограничениями, то есть выборная дуалистическая монархия»³¹. Также «суперпрезидентский» характер республики в России отмечал политолог

26 См.: База данных ВЦИОМ. URL: <http://wciom.ru/> – Дата просмотра – 30.06.01 г.

27 См.: Для успешного выступления на думских выборах «единороссам» придется мобилизовать максимум ресурсов: эксперты. URL: <http://www.regnum.ru/news/1383570.html>

28 См.: Партия регионов потеряла половину своего рейтинга. URL: <http://obozrevatel.com/politics/partiya-regionov-poteryala-pолоvinu-svoego-rejtinga.htm>

29 См.: Опрос: Рейтинг Партии регионов продолжает падать. URL: http://www.utro.ua/ru/politika/opros_rejting_partii_regionov_prodolzhaet_padat1300783163

30 См.: Уйдет ли российский президент Владимир Путин по истечении второго срока? URL: <http://archive.svoboda.org/ll/polit/0205/ll.021105-1.asp>

31 См.: Елена Лукьянова: В России по Конституции монархическая форма правления. URL: <http://asbest-nds.ucoz.ru/publ/1-1-0-24>

Р. Саква³². Таким образом, в России центральная власть чрезвычайно сильна, что способствует нарастанию контроля над партийной жизнью, отрицающего ее хаотичные тенденции и трансформацию в модель крайнего плюрализма.

В Украине Конституцию приняли в 1996 году при Л.Д. Кучме. Потом, в 2004 году Основной закон поменяли. Противники Виктора Ющенко смирились с его победой в не предусмотренном законодательством «третьем туре» президентских выборов в обмен на ограничение полномочий президента. Законом № 2222 оформили поправки в Конституцию, которые предоставили с 2006 года право выдвигать кандидатуру премьер-министра и формировать правительство парламентскому большинству. Украина превратилась в парламентско-президентскую республику. Последующая недолговечность партийных коалиций, борьба ветвей власти породила хаотизацию политической жизни Украины. Однако, в период начала президентства следующего главы государства В.Ф. Януковича, Конституционный суд Украины 1 октября 2010 года объявил об отмене политической реформы 2004 года и введении в действие Конституции редакции 1996 года, согласно которой Украина – президентская республика³³. Таким образом, фактическая ситуация суперпрезидентской республики позволила России ускорить процесс формирования дееспособной и учитывающей специфику страны партийной системы с доминантной партией, укладывающейся в общие контуры вертикали власти, возвращающие власти политическую субъектность. В Украине же наблюдалась борьба множества партийных структур, аналогичная российской ситуации 90-х годов, усугубилась политической реформой В.А. Ющенко, принятием решения о переходе к парламентско-президентской модели. Ее неэффективность оказалась очевидной и В.Ф. Янукович выступил сторонником возвращения к прежним законодательным рамкам формы правления.

5. Юридический фундамент партийных систем. Анализ нормативно-правовой базы России и Украины должен определить, какую модель объективно порождают нынешние законы о партиях и выборах, поскольку юридически закрепленные «правила игры» также создают условия вызревания того или иного типа партийных систем.

В России для регистрации у партии согласно статье 3 Федерального закона «О политических партиях»³⁴, принятого в 2001 году в его последней редакции должно быть 45 тысяч членов и региональные отделения более чем в половине регионов Российской Федерации с численностью не менее 450 членов. Причем, с 2001 года до 1 января 2010 года численность партии должна была составлять 50 тысяч членов с региональными отделениями более чем в половине субъектов РФ численностью не менее 500 членов, с 1 января 2010 года по 1 января 2012 года численность партии составляет 45 тысяч с региональными отделениями более чем в половине субъектов РФ численностью не менее четырехсот пятидесяти членов, а с 1 января 2012 года численность партии будет составлять не менее 45 тысяч членов с региональными отделениями более чем в половине субъектов РФ численностью не менее 400 членов. Мы видим постепенное снижение требований к численности партии, количеству людей в региональных отделениях, осуществленное после того, как прежде эти требования были повышены в целях перехода к системе с доминантной партией.

В России на основе пункта 2 статьи 37 ФЗ «О политических партиях» партия, не участвующая в выборах в течение 5 лет подлежит ликвидации. Иными словами, государство само самыми разными мерами стимулирует партии к своей основной деятельности в виде борьбы за власть. Согласно ФЗ № 51 «О выборах депутатов Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации» выборы в парламент проходят только по партийным спискам³⁵. Одномандатные округа отменены, хотя они сохраняются на региональных и местных выборах. Избирательные блоки на региональных и местных выборах

32 См.: Саква Р., Дилеммы развития российской партийной системы // Политическая наука: Политические партии, демократия и качество управления. – 2010. – № 4. – С. 167–191.

33 См.: Яковина И., Республика президента. На Украине поменялась форма правления. URL: <http://lenta.ru/articles/2010/10/02/raform/>

34 См.: Федеральный закон № 95-ФЗ от 11.07.2001 г. (в ред. от 05.04.2011 г.) «О политических партиях» // Сборник законодательства РФ. – 2001. – № 29. – ст. 2950.

35 См.: Федеральный закон РФ № 51-ФЗ от 18 мая 2005 г. «О выборах депутатов Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации» (с изменениями и дополнениями) // Собрание законодательства Российской Федерации. – 2005. – № 21. – ст. 1919.

запрещены в 2005 году³⁶. С 7 декабря 2006 года согласно части 2 статьи 82 Федерального закона от 18 мая 2005 г. № 51-ФЗ «О выборах депутатов Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации» поднят заградительный барьер с 5 до 7% и запрещены избирательные блоки на выборах в Государственную Думу³⁷. Однако в 2009 году ФЗ «О выборах депутатов Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации» был дополнен статьей 82.1, согласно которой к распределению депутатских мандатов допускаются партии получившие менее 7, но не менее 5 процентов голосов избирателей. Если они получают менее 6, но не менее 5 процентов голосов, то партии передается один депутатский мандат. Если менее 7, но не менее 6 процентов, то партии передается два депутатских мандата. Также отменены минимальный порог явки³⁸, графа «Против всех»³⁹.

Согласно статье 10 Закона Украины № 2365-III «О политических партиях в Украине»⁴⁰ для создания партии ее учредителям надо собрать подписи не менее 10 тысяч граждан Украины, которые имеют голоса на выборах. Данные подписи должны быть собраны не менее чем в двух третях районов двух третей областей Украины. В Украине часть 3 статьи 96 Закона Украины № 1665-IV «О выборах народных депутатов» устанавливает заградительный барьер в 3%⁴¹, на основе части 4 статьи 78 есть графа «Против всех» в избирательных бюллетенях⁴², часть 5 статьи 96 с 2006 года также устанавливает исключительно пропорциональную систему с партийными списками, минимального порога явки избирателей нет⁴³.

Кроме того, в украинском законе «О политических партиях в Украине» не запрещается создавать партии имени определенного человека, а в России на основе пункта 2 статьи 6 ФЗ «О политических партиях» подобные явления запрещаются, что хотя бы формально уводит партийную систему от статуса узких структур, полностью замкнутых на фигуры «вождей». Также в статье 12 украинского Закона «О политических партиях в Украине» закреплено и гарантировано право партии на ведение оппозиционной деятельности. Российский закон таких оговорок не содержит, хотя в условиях многопартийной системы и открытого общества оно подразумевается как само собой разумеющееся, возможно данное положение является излишним. Для Украины, как и для России не допускается создание региональных партий, все они должны быть общеукраинскими, либо общероссийскими. Однако, на практике в Украине действуют региональные партии, которые не могут попасть в Верховную Раду, но представлены в местных советах. Например, ВО «Свобода», имеющая большинство в Тернопольской области с 2009 года. Кроме того, из 185 украинских партий, абсолютное большинство, то есть более 80% де-факто являются региональными, они активны в двух-трех регионах, либо даже в одной области. Региональные партии способствуют росту сепаратистских тенденций и нарушают внутреннее единство страны.

Таким образом, законодательная база РФ способствует появлению крупных, массовых и сильных партий. Требования к численности, количеству региональных отделений, которых нет в украинском законе, регламентирующем деятельность партий, заставляют партии расти количественно и качественно. Кроме того, искоренение графы «Против всех» стимулирует процесс появления у населения устойчивых политических пристрастий. Подобной графы нет в Австрии, Болгарии, Бразилии, Великобритании, Германии, Греции, Италии. Система списков

36 См.: Федеральный закон № 93-ФЗ от 21 июля 2005 г. «О внесении изменений в законодательные акты Российской Федерации о выборах и референдумах и иные законодательные акты Российской Федерации» // Собрание законодательства Российской Федерации. – 2005. – № 30 (часть 1). – ст. 3104.

37 См.: Федеральный закон РФ № 51-ФЗ от 18 мая 2005 г. «О выборах депутатов Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации» (с изменениями и дополнениями) // Собрание законодательства Российской Федерации. – 2005. – № 21. – ст. 1919.

38 См.: Федеральный закон № 225-ФЗ от 5 декабря 2006 г. «О внесении изменений в Федеральный закон “Об основных гарантиях избирательных прав и права на участие в референдуме граждан Российской Федерации”, и Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации» // Собрание законодательства Российской Федерации. – 2006. – № 50 – ст. 5303.

39 См.: Федеральный закон № 107-ФЗ от 12 июля 2006 г. «О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации в части отмены формы голосования против всех кандидатов (против всех списков кандидатов)» // Собрание законодательства Российской Федерации. – 2006. – № 29 – ст. 3125.

40 См.: Закон Украины № 2365-III от 05.02.2001 г. (в ред. от 11.06.2009 г.) «О политических партиях в Украине» // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 23 – ст. 118.

41 См.: Закон Украины № 1665-IV от 25.03.2004 г. «О выборах народных депутатов» // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 38 – 39 – ст. 449.

42 См.: Как отменяли графу «Против всех». URL: http://www.zlev.ru/83_63.htm

43 См.: Специалисты предлагают установить минимальный порог явки на выборы. URL: <http://mediaport.ua/news/ukraine/41740>

на выборах в федеральный парламент тоже заставляет партийные структуры усиливаться, как и заградительный барьер в 7%. Поэтому количество партий равно 7 и отсутствуют узко-региональные партийные структуры. А в Украине из 185 зарегистрированных партий большинство являются маленькими и зачастую их известность не уходит дальше отдельных регионов, что повышает степень провинциальной автономизации, регионализации и в перспективе может нанести вред территориальной целостности государства.

Последние попытки «Партии регионов» позиционировать себя в качестве общеукраинской партии власти, добиться поднятия заградительного барьера с 3 до 5%, запретить избирательные блоки демонстрируют намерение украинских элит перенять сильные стороны российской партийной системы⁴⁴. Неслучайно при В.Ф. Януковиче 1 октября 2010 года Конституционный Суд Украины отменил конституционную реформу от 2004 года и вернул прежний вид Конституции 1996 года. Парламентско-президентская республика уступила место президентской. В результате КСУ значительно расширил полномочия президента (в частности дал единоличное право назначать и распускать Кабинет Министров) и ограничил роль Верховной Рады в политической жизни государства. Янукович однозначно одобрил вердикт КСУ, сославшись на его законность⁴⁵. На выборах в местные органы власти, состоявшиеся в Украине 31 октября 2010 года, большинство голосов (36,2%) набрала правящая «Партия регионов»⁴⁶. Что показывает определенные тенденции одобрения народом политики по возвращению стране управляемости. И хотя рейтинг претендующей на статус центристской партии пока неустойчив, тем не менее, определенная продуманность проводимого курса видна, она соответствует общественному запросу на порядок. Именно тягой людей к стабилизации обстановки многие объясняют неожиданный успех на последних президентских выборах С.Л. Тигипко, создавшего партию «Сильная Украина» и призывавшего к усилению государства. В первом туре президентских выборов он набрал 13% голосов избирателей, выходя тем самым на третье место⁴⁷. В декабре 2010 года Research & Branding Group был проведен опрос, показавший, что около 60% украинцев считают стабильность важнее свободы слова⁴⁸. Таким образом, трансформация партийной системы Украины и ее корректировка в сторону сильных сторон российской модели носят объективный характер, вытекающий из специфики самого постсоветского развития украинского государства.

44 См.: Лешуков В.С., Вертикаль власти Януковича. URL: <http://www.kreml.org/opinions/257899245>

45 См.: Виктор Янукович: В Украине должно быть и будет верховенство права. Это – главный принцип демократии. Поэтому любое решение КСУ Президент, Верховная Рада, Кабинет Министров должны выполнить URL: <http://www.president.gov.ua/ru/news/18329.html>

46 См.: За Партию Регионов проголосовало 36,2% URL: <http://www.regnum.ru/news/polit/1342313.html>

47 См.: Тимошенко предложила пост сопернику. URL: <http://www.inopressa.ru/article/21Jan2010/ft/tigipko.html>

48 См.: Опрос: большинство украинцев ценят стабильность больше свободы слова. URL: <http://ukranews.com/ru/news/ukraine/2010/12/16/33416>

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА УКРАИНЫ И РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ В ОБЛАСТИ ПАРТИЙНОГО СТРОИТЕЛЬСТВА

Мяло Павел Иванович, сотрудник Межвузовского исследовательского центра «Политика и образование» Запорожского областного института последипломного педагогического образования.

Понятие политической системы носит комплексный характер, включая в себя органы власти, общественные организации, средства массовой информации и т.д. Немаловажную роль в ней играют политические партии, как провластные, так и оппозиционные. Ведь именно они служат инструментом для выражения воли различных слоев населения, формируя стратегию развития общества и державы.

Премьер-министр России Владимир Путин в своем недавнем интервью российским каналам назвал многопартийность одним из недостатков политической системы Украины [1].

В самой России, несмотря на закрепленные в Конституции принципы политического многообразия, многопартийности, количество существующих партий не превышает десятка. Так, по состоянию на октябрь 2011 года в России зарегистрировано 7 политических партий, в свою очередь, в Украине – 192 [2, 3]. Следует отметить, что наблюдается стойкая тенденция к уменьшению количества российских партий (в течение 2008–2009 гг. прекратили свое существование 8 партий) и прямо противоположная ситуация в украинском политикуме: за последние два года возникло 34 новых партии [2, 3].

Не принимая во внимание различия в административно-территориальном устройстве Украины и Российской Федерации, способе государственного управления, менталитете населения и прочих объективных и субъективных факторах, рассмотрим нормативную базу двух государств, проанализировав общие и отличительные черты украинского и российского законодательства в сфере партийного строительства. Проведенный анализ позволит нам вычленить характерные черты политических систем Украины и России.

В обеих странах процесс создания и функционирования партий регулируется Конституцией и, непосредственно, законом о политических партиях, принятом как Верховной Радой, так и Государственной Думой в 2001 году [4, 5]. Кроме этого, в России отдельные аспекты жизнедеятельности партии регулируются законами о противодействии экстремистской деятельности и о собраниях, митингах, демонстрациях, шествиях и пикетированиях [6, 7]. Возникает закономерный вопрос, почему же при одинаковом признании обеими государствами принципов идеологического плюрализма, многопартийности и невмешательства государства во внутрипартийные дела, количество украинских партий в десятки раз превышает российские?!

В Конституции Украины принципы партийного строительства закреплены в двух статьях (ст. 36, 37). Согласно им, граждане Украины имеют право на свободу объединения в политические партии, которые содействуют формированию и выражению их политической воли. Четко устанавливаются ограничения, которым должны следовать партии (отказ от наличия вооруженных формирований, запрет на создание ячеек партии в органах исполнительной и судебной власти, органах местного самоуправления и т.д.) [8]. Перечисляются основания для отказа в регистрации или запрета уже существующей партии. В Конституции Российской Федерации, а именно ст. 13, 30, принципы партийного строительства прописаны более кратко и носят скорее общий характер. Наиболее подробно прописаны лишь возможности запрета на создание и деятельность тех общественных объединений, цели или действия которых направлены на насильственное изменение основ конституционного строя и нарушение целостности Российской Федерации, подрыв безопасности государства, создание вооруженных формирований, разжигание социальной, расовой, национальной и религиозной розни [9].

Такая лаконичность основного закона государства объясняется наличием тщательно проработанного закона о политических партиях, который регулирует практически все аспекты их жизнедеятельности. По сравнению с ним, украинский закон проигрывает как по качественным, так и по количественным показателям (российский закон о политических партиях состоит из 10 разделов, 48 статей с множеством подпунктов и занимает 48 страниц, закон Украины насчитывает 6 разделов и 24 статьи, которые размещены на 15 страницах).

В определении понятия политическая партия оба закона практически идентичны, утверждая, что это объединения граждан, выражающих их политическую волю и принимающих участие в выборах или иных политических акциях.

Но в России детально выписана процедура создания партии и она гораздо сложнее, чем в Украине. Согласно украинского законодательства, для создания партии необходимо наличие не менее 10 тыс. подписей граждан, которые имеют право голоса (не менее чем в 2/3 районов не менее 2/3 областей Украины). При соблюдении этого условия проводится учредительный съезд, утверждается программа и устав партии. Затем партия в течении шести месяцев со дня регистрации Министерством юстиции обеспечивает создание и регистрацию своих областных, городских, районных организаций в большинстве областей Украины [4].

В Российской Федерации процедура создания партии имеет многоступенчатый характер. Вначале необходимо создать и зарегистрировать в установленном законом порядке организационный комитет в количестве не менее 10 чел., с указанием фамилий, даты рождения, гражданства, контактных телефонов. Организационный комитет в течение месяца со дня выдачи ему документа о регистрации, публикует в одном или нескольких общероссийских периодических печатных изданиях сведения о намерении создать политическую партию и о представлении в федеральный уполномоченный орган соответствующих документов [4]. Кстати, срок полномочий оргкомитета составляет не более одного года. За это время он осуществляет организационную и информационно-пропагандистскую деятельность, направленную на формирование в субъектах Российской Федерации региональных отделений создаваемой политической партии, в том числе проводит собрания сторонников создаваемой политической партии для избрания делегатов на учредительный съезд политической партии.

Учредительный съезд партии считается правомочным в случае, если в его работе приняли участие делегаты, представляющие более чем половину субъектов Российской Федерации и преимущественно проживающие в этих субъектах Российской Федерации.

Для государственной регистрации (которая должна осуществиться в течении 6 месяцев со дня учредительного съезда) новосозданной партии необходимо соблюсти ряд условий, как по количественному составу партийцев, так и числу региональных отделений. Законом установлено, что в партии должны состоять не менее сорока пяти тысяч членов, при этом более чем в половине субъектов Российской Федерации политическая партия должна иметь региональные отделения численностью не менее четырехсот пятидесяти членов политической партии [4]. С января 2012 года цифры немного уменьшаются: не менее 40 тыс. членов на всероссийском уровне и 400 и 150 «партийных штыков» соответственно на региональном.

Украинское законодательство таких жестких требований к численности не выдвигает. Иначе большинство «диванных» партий давно прекратили бы свое существование. Ведь по данным различных социологических опросов, в лучшем случае, только 4% населения Украины являются членами какой-либо партии.

Еще одним отличием российского законодательства является то, что в наименовании политической партии не допускается использование имени и (или) фамилии гражданина [4]. Таким образом, партия «УДАР (Украинский Демократический Альянс за Реформы) Виталия Кличка» не смогла бы существовать в российском правовом поле. А ведь во многом ее рейтинг объясняется популярностью украинского боксера-тяжеловеса. Довольно интересным требованием российского законодательства также является запрет на создание политических партий по признакам профессиональной, расовой, национальной или религиозной принадлежности (под ними понимается указание в уставе и программе политической партии целей защиты профессиональных, расовых, национальных или религиозных интересов, а также отражение указанных целей в наименовании политической партии) [4]. Кроме этого, политическая партия не должна состоять из лиц одной профессии. Сразу вспоминается партия покойного министра транспорта и связи Украины Г. Кирпы «Возрождение», куда толпами загоняли железнодорожников, или партия промышленников и предпринимателей Украины. Существование целого ряда украинских партий, как то партия крестьян или Демократическая партия венгров Украины, партия мусульман Украины в РФ просто невозможно.

Поскольку в России с 2002 года действует специальный закон о противодействии экстремистской деятельности, в партийном законодательстве подробно не перечисляются конституционные основания для запрета партии, а просто говорится, что запрещается создание и деятельность политических партий, цели или действия которых направлены на осуществление экстремистской деятельности. Этот закон дает определение понятий: экстремистская деятельность (экстремизм), экстремистская организация, экстремистские материалы [6]. В 2004 был также принят федеральный закон о собраниях, митингах, демонстрациях, шествиях и пикетированиях, разграничивая эти понятия и прописывая порядок их организации и проведения [7].

Невзирая на то, что партии имеют фиксированное членство, в Украине списки ее членов являются внутренним делом самой партии. Это позволяет отдельным политическим лидерам в десятки, если не в сотни раз увеличивать свою численность. Ярким примером такого «гигантизма» является СДПУ(о). Так, на региональном уровне руководитель областной организации декларировал в 2009 году порядка 20 тыс. членов, а на выборах в областной совет в 2010 году за СДПУ(о) проголосовали всего лишь 1881 чел. [10].

В России для государственной регистрации регионального отделения политической партии в территориальный орган представляется список ее членов [4]. Данное требование с одной стороны, позволяет отсекал «виртуальные партии», с другой – открывает широкое поле для манипуляций и давления на членов партии.

Так, летом этого года Министерство юстиции Российской Федерации отказало в регистрации Партии народной свободы. Эта партия была создана в декабре 2010 года на базе оппозиционных движений «Солидарность», «Демократический выбор», РНДС и Российской республиканской партии. В руководство ПНС вошли лидеры этих четырех организаций: Борис Немцов, Владимир Милов, Михаил Касьянов и Владимир Рыжков. Основанием для такого решения было несоответствие устава партии федеральному законодательству, а также наличие в рядах организации «мертвых душ» [11]. В Украине менее щепетильно подходят к этим вопросам. За все время действия закона о политических партиях, в результате проверки проведенной Министерством юстиции Украины, в 2009 году была отменена регистрация партии «Родина» и возвращено ее старое название Прогрессивно-демократической партии. Формальным поводом послужило неправомерность седьмого (внеочередного) съезда партии, а также отсутствие кворума полномочных делегатов [12].

Определенный интерес для Украины представляет законодательная норма, гласящая, что «...лица, замещающие государственные или муниципальные должности, и лица, находящиеся на государственной или муниципальной службе, не вправе использовать преимущества своего должностного или служебного положения в интересах политической партии, членами которой они являются, либо в интересах любой иной политической партии» [4]. Украинские реалии таковы, что наличие «правильного» партбилета является необходимой предпосылкой для получения должности или ее удержания. Именно поэтому так велико количество людей с легкостью меняющих свою партийную ориентацию в зависимости от политической конъюнктуры.

В Российской Федерации также законодательно закреплено требование ротации руководителей политической партии и ее региональных отделений. В законе четко говорится, что избрание руководящих органов политической партии должно осуществляться не реже одного раза в четыре года [4]. Одной из особенностей российского закона о политических партиях является наличие прописанных обязанностей партии. В частности, партии обязаны ежегодно представлять в уполномоченные органы информацию о численности членов политической партии в каждом из региональных отделений, допускать представителей уполномоченных органов на открытые мероприятия (в том числе на съезды, конференции или общие собрания), проводимые политической партией [4].

Как уже говорилось, главной обязанностью любой партии, которая выражает политическую волю своих избирателей, является участие в выборах. Процедуре участия политической партии в выборах и референдуме в российском законе посвящена отдельная глава. Кроме этого, основанием для прекращения регистрации партии является неучастие в выборах в течение пяти лет (в Украине этот термин составляет 10 лет) [4, 5]. Для соблюдения прав партий, которым не удалось попасть в парламент, предусмотрено их право не менее одного раза в год участвовать в пленарном заседании Государственной Думы [4].

Проанализировав нормы российского и украинского партийного законодательства можно прийти к следующим выводам:

- партийное законодательство обеих стран является достаточно демократичным;
- базовым принципом права признается идеологическое многообразие, многопартийность и невмешательство государства во внутренние дела партий;
- российское законодательство носит комплексный характер и регламентирует практически все аспекты жизнедеятельности партий; Кроме Конституции и непосредственно закона о партиях, оно включает в себя ряд других законов (о противодействии экстремистской деятельности и о собраниях, митингах, демонстрациях, шествиях и пикетированиях);

- вследствие этого российские партии имеют более выраженный идеологический характер, их можно четко классифицировать по партийному спектру, характеру целей и задач;
- украинское законодательство намного более либерально к процедуре создания и регистрации партии, что приводит к появлению «виртуальных партий», существующих только на бумаге и в качестве бизнес-проектов;
- полномочия соответствующих органов Российской Федерации в сфере контроля над деятельностью партий более обширны, что создает возможности для злоупотреблений;
- как в России, так и в Украине, партии на данный момент не играют доминирующей роли в политической системе. Вместо их с этой функцией в Украине «успешно» справляются финансово-промышленные группы, в Российской Федерации – государственный аппарат, а точнее первые лица страны.
- невзирая на декларируемые принципы, политическая система Российской Федерации фактически является однопартийной (в Государственной Думе РФ численность фракции правящей партии «Единая Россия» более чем в два раза превышает численность депутатов остальных трех партий). В Украине политическая система не является монопартийной (правящая партия не имеет прочного большинства в парламенте и вынуждена договариваться с остальными партиями);
- для успешного развития государства и общества, строительства гражданского общества, партии должны превратиться в самостоятельных игроков на политической арене.

Список использованных источников

1. Интервью Председателя Правительства Российской Федерации В. Путина от 17 октября 2011. – <http://premier.gov.ru/events/news/16755/#stanovl>
2. Список зарегистрированных Министерством юстиции Российской Федерации политических партий. – <http://www.minjust.ru/ru/activity/nko/partii>
3. Реєстр політичних партій України. – <http://www.minjust.gov.ua/parties>
4. Федеральный закон о политических партиях от 11 июля 2001 года, № 95-ФЗ. – <http://duma.consultant.ru/page.aspx?688150>
5. Про політичні партії: Закон України від 5 квітня 2001 року, № 2365-III. – <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2365-14>
6. Федеральный закон о противодействии экстремистской деятельности от 25 июля 2002 г., № 114-ФЗ. – <http://duma.consultant.ru/page.aspx?729126>
7. Федеральный закон о собраниях, митингах, демонстрациях, шествиях и пикетированиях от 19 июня 2004 г., № 54-ФЗ. – <http://duma.consultant.ru/page.aspx?78973>
8. Конституція України. – <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>
9. Конституция Российской Федерации. – <http://www.duma.gov.ru/constitution/>
10. Протокол Запорізької обласної виборчої комісії «Про результати виборів депутатів Запорізької обласної ради у багатомандатному виборчому окрузі» від 31 жовтня 2010 р. – С. 2.
11. Информация Министерства юстиции Российской Федерации о рассмотрении документов, представленных 23 мая 2011 г. для государственной регистрации создания политической партии «Партия народной свободы „За Россию без произвола и коррупции“». – <http://www.minjust.ru/ru/news/events/index.php?id4=321>
12. Роз'яснення Міністерства юстиції України щодо визнання свідоцтва партії «РОДИНА» таким, що втратило чинність. – <http://www.minjust.gov.ua/0/21930>

ЗНАЧЕННЯ ПРОГРАМОВИХ ЗАСАД ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ У ФОРМУВАННІ СВІДОМОГО ГРОМАДЯНИНА

Мяло Павло Іванович, співробітник Міжвузівського дослідного центру «Політика та освіта» Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Богомолова Наталя Миколаївна, магістр державного управління, співробітник Міжвузівського дослідного центру «Політика та освіта» Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Життєдіяльність будь-якого суспільства поряд зі станом економіки, екології, духовної сфери значною мірою залежить від того, як це суспільство, насамперед державні інституції, громадські та інші організації приділяють увагу дітям та молоді. Кожен із нас усвідомлює, що від того наскільки здоровою, інтелектуально розвиненою буде наша молодь, настільки здоровими і духовно багатими будуть культура та економіка нашої держави. Можливість реально реалізувати свій творчий потенціал, використати гарантовані законом права молоді пов'язана із активним сприянням органів державної влади та місцевого самоврядування всіх рівнів.

Дієздатна освітня галузь є головним чинником успішного розвитку держави, її впевненості у майбутньому. Стан справ у цій сфері є визначальним і для суспільства, адже завдання виховання справжнього громадянина майже цілком лягає на плечі освітян. З іншого боку, саме держава визначає пріоритети розвитку у цій галузі. Загальновідомо, що діяльність державних органів, установ, правлячих партій, тобто все те, що ми називаємо внутрішньою політикою країни, спрямована на збереження чи реформування існуючого суспільного та державного ладу. Виконати це завдання неможливо без залучення освіти. Невипадково у Національному плані дій на 2011 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010–2014 роки, ставиться завдання удосконалення системи управління освітою, розроблення нових державних стандартів, створення умов для безперервності та доступності освіти [1].

Політичні партії визнають, принаймні на папері, важливість якісної освіти. Розглянемо детальніше, яке місце займають питання освіти в їх політичних програмах.

Станом на жовтень 2011 року в Україні зареєстровано 192 партії [2]. У Верховній Раді України V скликання їх налічується більше 15: Партія регіонів та КПУ, які йшли на вибори окремо, та три блоки («Блок Литвина», «Блок Юлії Тимошенко» та «Блок Наша Україна–Народна самооборона») [3].

Для розгляду засадничих принципів у освітній сфері, які декларують партії, проаналізуємо статuti та політичні програми шести партій, які, на нашу думку, відображають увесь спектр українського політикуму. У даному випадку їх можна класифікувати за декількома критеріями:

- парламентські (ПР, КПУ, ВО «Батьківщина») та непарламентські (Фронт Змін, УДАР, ВО Свобода);
- провладні (ПР та КПУ, хоча остання, перебуваючи при владі, одночасно декларує перебування в опозиції) та опозиційні (ВО «Батьківщина», Фронт Змін, УДАР, ВО Свобода);
- праві (ВО Свобода), центристи (ПР, Фронт Змін та УДАР) та ліві (КПУ). У даному випадку найскладніше позиціонувати партію ВО «Батьківщина», хоча вона й проголошує себе «всенародною, патріотичною, центристською партією», проте її можна віднести до правоцентристських сил з елементами лівої риторики у соціальних питаннях.

Кожна з обраних нами партій, згідно з соціологічними опитуваннями, має непогані шанси на проходження до парламенту восени 2012 року та, таким чином, отримує шанс формувати політику держави в освітній сфері. Ці партії мають власні, досить потужні медіа-ресурси, зокрема партійні сайти, якими ми скористалися для аналізу їх програм. До речі, лише у ВО «Батьківщина» на центральному сайті партії відсутня програма (є лише непрацююче посилання) [4]. Авторам вдалося розшукати її текст лише на сайті Запорізької обласної партійної організації. Програма є морально застарілою та у ряді положень є пройденим етапом розвитку. Наприклад, серед головних завдань ВО «Батьківщини» називається об'єднання «зусилля всіх демократичних опозиційних сил для забезпечення

перемоги єдиного кандидата від опозиції на виборах Президента України 31 жовтня 2004 року» [5].

Ми не станемо торкатися реального стану виконання партійних програм у освітній сфері, оскільки це повинно бути темою окремого дослідження.

Серед обраних нами для аналізу провладних партій, найбільш детально аналізує стан справ у освітній сфері Партія регіонів, яка має у своїй програмі спеціальний розділ: «ОСВІТА, КУЛЬТУРА І ДУХОВНІСТЬ» та не лише перелічує освітянські проблеми, а пропонує шляхи їх вирішення [6].

Серед опозиційних партій, УДАР у окремому розділі «ОСВІТА, НАУКА ТА ІННОВАЦІЇ» констатує деградацію української системи освіти та пропонує ряд реформ для виправлення ситуації. Запропонована В. Кличком парадигма розвитку не викликає жодних суперечок: «сучасна освіта – творча людина – успішна країна» [7].

Найменше освітніми питаннями переймаються КПУ та ВО «Батьківщина». КПУ освіта цікавить лише як джерело для поповнення електорального ресурсу. Комуністи у програмі закликають до «...вовлечения в партию новых, сознательных, самоотверженных борцов за социализм, прежде всего из числа молодежи» та трохи далі «...усиление влияния коммунистов в трудовых коллективах, учебных заведениях...» [8].

Зі свого боку, ВО Батьківщина взагалі обмежилася кількома загальним фразами про забезпечення рівного доступу до системи освіти для всіх громадян [5].

У своїх програмах Партія регіонів і Фронт Змін (до речі у «ФЗ» вона називається не програмою, а ідейною платформою та позицією політичної партії [9, 10]), виступають за створення освітніх округів. Це поняття було закріплено на законодавчому рівні постановою Кабінету Міністрів України від 27.09.2010 р. № 777 та включає у себе добровільне об'єднання у межах адміністративно-територіальних одиниць навчальних закладів системи дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної та вищої освіти [11]. Головна мета утворення освітніх округів полягає у створенні умов для здобуття громадянами загальної середньої освіти, впровадження допрофільної підготовки і профільного навчання, поглиблене вивчення окремих предметів, забезпечення всебічного розвитку особистості, а також закладів культури, фізичної культури і спорту, підприємств і громадських організацій.

Враховуючи привабливість статусу державних службовців, програма Партії регіонів передбачає надання відповідного статусу вчителям [6].

На думку авторів, обіцянка Фронту Змін щодо обов'язкової наявності дитячого садку і початкової школи у кожному населеному пункті, де є діти до 10 років [10], є популістською без урахування особливості певної місцевості та інших факторів.

На думку авторів, вимога ВО Свободи забезпечити кожній лише українській дитині доступ у дошкільний заклад, не є толерантною. Хоча з іншого боку, лише ця політична сила обіцяє ухвалити державну програму патріотичного виховання та ґартування характеру молодого покоління [12]. До речі, подібна програма вже не перший рік успішно реалізовується на регіональному рівні у Запорізькій області [13].

Партія УДАР та КПУ також декларують забезпечення безоплатності освіти. Хоча на законодавчому рівні, а саме у ст. 53 Конституції України, вже закріплено доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах [14].

Головною проблемою сучасної освіти є надмірна централізованість та бюрократизм. Обіцянка ПР делегувати на рівень районів і міст достатні повноваження в управлінні інфраструктурою освіти, а також вирішення кадрових питань, має подолати цю проблему [6].

Партія УДАР також звертає увагу на надання якісної освіти для громадян з особливостями психічного і фізичного розвитку, забезпечення їхньої інтеграції у загальний освітній простір. «Ноу-хау» партії є обіцянка переходу на систему державних грантів для навчання студентів [7].

Слід зазначити, що партії також неоднозначно відносяться до інтеграції України в європейський світовий простір. Якщо УДАР виступає прихильником такої інтеграції, ВО Свобода навпаки, закликає припинити практику механічного копіювання іноземних зразків, зокрема Болонського процесу [7, 12].

Як ми бачимо з аналізу партійних програм шести партій, питання освіти не займають чільного місця у їх програмових документах та, переважним чином, містять загальні фрази. Хоча саме освіта є головним чинником прискореного розвитку держави і суспільства. Крім цього, слід відзначити, що питання освіти тісно пов'язані з внутрішньою політикою держави та напряму впливають на визначення її стратегічних пріоритетів.

<i>Назва партії</i>	<i>Задекларовані ідеологічні засади</i>	<i>Стратегічна мета</i>	<i>Завдання у освітній галузі</i>
Партія регіонів	Політичний центризм Ми – за центризм як точку тяжіння всіх демократичних і патріотичних сил, політичних партій, громадських організацій до консолідації та співпраці на новому відповідальному етапі розвитку України.	Формування суспільства знань, забезпечення доступності та якості освіти, стимулювання інтелектуального та інноваційного розвитку України. Надання знань, навичок і компетенцій, необхідних для відповідальних громадян, які знають свої права й обов'язки, здатні до успішної економічної діяльності і солідарних дій, поважають себе й представників інших рас, етносів, віросповідань і культур.	Залучення максимальної кількості молодих людей до освітнього процесу, створення економічних умов і стимулів, що сприяють доступності і престижності освіти (середньої, середньої спеціальної та вищої), а також радикальне підвищення її якості; – перегляд нормативних вимог до формування бюджетів навчальних закладів з метою їх збільшення; – делегування на рівень районів і міст достатніх повноважень в управлінні інфраструктурою освіти, а також вирішення кадрових питань; – впровадження системи об'єктивного контролю якості освітніх послуг на всіх рівнях. Принцип «освіта протягом всього життя». Впровадження освітніх округів як найдієвішого механізму відкриття освітніх послуг для жителів регіонів. Оптимізація кількості шкіл, залучення досвідчених управлінців до керівництва середніми навчальними закладами, підвищення оплати праці вчителів, надання вчителям статусу державних службовців, інформатизація.
«Фронт Змін»	Об'єднання Громадян країни не на основі якоїсь з ідеологій , а навколо ідеї Спільної Української Справи, справи перетворення України на країну з високим рівнем людського розвитку, країну вільних, освічених, матеріально й духовно багатих Громадян.	Забезпечення дотримання прав людини і громадянина, реалізація принципу соціальної справедливості у всіх життєво важливих для людини сферах (охорона здоров'я, освіта, за безпечення житлом, харчуванням тощо).	Доступність якісної освіти для кожного. Забезпечення державою і органами місцевого самоврядування належних умов для навчання у всіх навчальних закладах. Наявність дитячого садку і початкової школи у кожному населеному пункті, де є діти до 10 років. Функціонування освітніх округів. Якісну професійно-технічну і вищу освіту, що гарантують можливості працевлаштування на сучасному ринку праці.
«УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка»	Приєднання до пост матеріального світу, в якому домінують цінності самовираження та індивідуальних свобод . Створення умов для максимальної самореалізації кожної особистості.	Формування в Україні сучасного суспільства знань, у якому знання та можливості їхнього практичного застосування стануть важливим засобом самореалізації і розвитку особистості та ключовими чинниками прискореного розвитку держави і суспільства. Підвищення якості	Забезпечення конституційних норм щодо доступності і безоплатності різних форм якісної освіти в дошкільних і позашкільних навчальних закладах. Обов'язковість і безоплатність здобуття повної середньої освіти та безоплатність професійно-технічної освіти. Здобуття якісної вищої освіти на конкурентних основах у вищих навчальних закладах. Формування мережі навчальних закладів, здатних забезпечувати надання високоякісних освітніх послуг – створення

		освіти і виховання. Системні заходи, спрямовані на подолання корупції в закладах освіти. Дієвий соціальний захист усіх учасників навчально-виховного процесу. Інтеграція в європейський і світовий освітній простір, входження українських університетів в число провідних університетів світу.	дошкільних навчальних закладів різних типів, профілів та форм власності, цілісних міжгалузевих багаторівневих систем позашкільних навчальних закладів; оптимізація структури загальноосвітніх навчальних закладів для однозмінного навчання, створення умов для профільного, екстернатного і дистанційного навчання; упорядкування регіональної мережі спеціальних навчальних закладів усіх рівнів освіти для громадян з особливостями психічного і фізичного розвитку, забезпечення їхньої інтеграції у загальний освітній простір. Перехід на систему державних грантів для навчання студентів; зрівняння у правах приватних і державних шкіл, дошкільних закладів та вищих навчальних закладів.
КПУ	Утверждение в нашей стране власти трудящихся, переустройство жизни общества на коммунистических началах.	Соціалістична спрямованість розвитку суспільства, утвердження в ньому гуманістичних, демократичних, колективістських засад, верховенство закону, забезпечення рівності прав громадян.	Обеспечение бесплатного, равного для всех доступа к медицинским услугам, к среднему и высшему образованию; создание эффективной государственной системы воспитания и образования детей и юношества; вовлечение в партию новых, сознательных, самоотверженных борцов за социализм, прежде всего из числа молодежи; усиление влияния коммунистов в трудовых коллективах, учебных заведениях, по месту жительства.
ВО Батьківщина	Це партія нової суспільної ідеології, що органічно поєднує соціальну солідарність із захистом індивідуальних прав і свобод людини.	В духовній сфері, вважає партія, вся політика повинна бути підпорядкована духовному розвитку людської особистості, вихованню підростаючого покоління в дусі патріотизму кращих морально-культурних надбань українського народу та всього людства.	Забезпечити рівний доступ до системи освіти та охорони здоров'я для всіх громадян – незалежно від матеріального, соціального стану чи місця проживання, безкоштовну медичну допомогу тим, хто не може її оплачувати, застосувавши принципово нові моделі фінансування.
ВО Свобода	Сприяння розбудові незалежної Української Соборної Держави на засадах соціальної і національної справедливості.	Головною метою Всеукраїнського об'єднання «Свобода» є побудова могутньої Української Держави... Держави, яка посяде гідне місце серед провідних країн світу і забезпечить безупинний розвиток української нації.	Культивувати кращі традиції української педагогіки. Припинити практику механічного копіювання іноземних зразків, зокрема Болонського процесу. Розширювати мережу дошкільних освітніх закладів. Забезпечити кожній українській дитині доступ у дошкільний заклад. Відновити і зберегти систему позашкільних закладів та дитячо-юнацьких спортивних шкіл. Забезпечити випускникам середніх спеціальних та вищих навчальних закладів перше робоче місце. Ухвалити державну програму патріотичного виховання та ґартування характеру молодого покоління. Сприяти поширенню мережі дитячо-юнацьких та молодіжних патріотичних організацій, спортивних секцій, гуртків, літніх таборів для дітей та юнацтва.

Література:

1. Національний план дій на 2011 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010–2014 роки, затверджений указом Президента від 27.04.2011 № 504/2011. – [Електронні данні] – Режим доступу: http://www.president.gov.ua/docs/283_1.pdf
2. Реєстр політичних партій. – [Електронні данні] – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/parties>.
3. Списки депутатів від партій (блоків). Позачергові вибори народних депутатів України 30 вересня 2007 року. – [Електронні данні] – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2007/w6p001>
4. Програмні документи ВО Батьківщина. – [Електронні данні] – Режим доступу: <http://byut.com.ua/programm.htm>
5. Програма ВО Батьківщина. – [Електронні данні] – Режим доступу: <http://www.byut.zp.ua/index.php>
6. Програма Партії регіонів. – [Електронні данні] – Режим доступу: <http://www.partyofregions.org.ua/ru/about/program>
7. Програма політичної партії УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка». – [Електронні данні.] – Режим доступу: <http://klichko.org/about/plan>
8. Программа Коммунистической партии Украины. – [Електронні данні] – Режим доступу: <http://www.kpu.net.ua/programmakpu/>
9. Ідейна платформа Партії «Фронт Змін». – [Електронні данні] – Режим доступу: <http://frontzmin.org.ua/party/ideology.html>
10. Позиція політичної партії «Фронт Змін». – [Електронні данні] – Режим доступу: http://frontzmin.org/mediafiles/pdf/pozicia_partii.pdf
11. Постанова Кабінету Міністрів України від 27.09.2010 № 777 «Про затвердження Положення про освітній округ». – [Електронні данні] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
12. Програма ВО «Свобода» (чинна). – [Електронні данні] – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/pro_partiyu/prohrama/
13. Рішення Запорізької обласної ради від 22.02.07 № 17 «Про Обласну програму патріотичного виховання молоді на 2007–2011 роки». – [Електронні данні] – Режим доступу: http://www.rada.zp.ua/session_out.php?100
14. Конституція України. – [Електронні данні] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

ОСОБЕННОСТИ ПОЛИТИЧЕСКОГО СОЗНАНИЯ СТУДЕНЧЕСТВА ЮГО-ВОСТОКА УКРАИНЫ (НА ПРИМЕРЕ ЗАПОРОЖСКОГО РЕГИОНА)

Арабаджиев Дмитрий Юрьевич, кандидат политических наук, доцент, сотрудник Межвузовского исследовательского центра «Политика и образование» Запорожского областного института последипломного педагогического образования.

Студенчество традиционно является одной из наиболее социально активных и прогрессивных слоев общества, политические взгляды которого закладывают основу для перспективного анализа политической культуры и сознания общества. Поэтому исследование уровня политической осведомленности и грамотности этой социальной группы сегодня является крайне важным и актуальным в региональном и общегосударственном аспекте. Изучение политического сознания одного из родовых субъектов образовательного процесса может служить базовым пунктом для дальнейших научных исследований в направлении прогнозирования результатов политики государства и его институтов в сфере образования, решений и деятельности политических партий, общественных объединений граждан Украины, способных к сознательному гражданскому выбору.

С целью исследования особенностей политического сознания студенчества Межвузовским научно-исследовательским центром «Политика и образование» Запорожской областной академии последипломного педагогического образования Запорожского областного совета с 13 по 18 октября проведен опрос на тему: «Политическая осведомленность студентов высших учебных заведений: региональный аспект». Выборка составила 414 студентов шести высших учебных заведений (далее – вуз) города Запорожья: ЗНТУ, ЗГИА, ЗГМУ, ЗНУ, КПУ, ЗИЭИТ. Выборкой охвачены студенты разных курсов обучения 21 специальности: строительство, программная инженерия, лечебное дело, фармацевтика, экономическая кибернетика, экономика предприятия, учет и аудит, маркетинг, финансы и кредит, международная экономика, литейное производство, радиотехника, электромеханические системы автоматизации и электропривод, программное обеспечение систем, менеджмент организаций и управление, энергетика, экология, охрана окружающей среды и сбалансированное природопользование, история, издательское дело и редактирование, архивоведение, туризм.

Цель исследования: выявление уровня политической осведомленности студенческой молодежи города Запорожья.

Достижение указанной цели предполагает постановку следующих **задач**:

1. Выявление уровня общественно-политической активности, понимание сущности политических процессов, отношение к политическим партиям студенческой молодежи г. Запорожья.
2. Определение базовых знаний о политической системе, ее составляющих и особенностях функционирования, закрепленных действующей Конституцией Украины.
3. Мониторинг углубленных, профессиональных знаний о политических процессах и системе Украины.
4. Анализ отдельных факторов развития современной политической системы Украины по результатам оценочных суждений студентов вузов о типе партийной системы и политическом режиме.
5. Выяснение идеального образа политического лидера на основании оценок предложенных архетипов.
6. Выделение каналов доминантного влияния политической социализации студенческой молодежи.

На основании указанных задач вопросы анкеты были сгруппированы в 6 содержательных блоков:

Аксиологический – вопрос 1–3 анкеты: «Интересуетесь ли Вы политикой?», «Для меня политика это:...», «Как Вы относитесь к политическим партиям?»

Базовый – вопрос 4, 8, 10 анкеты: «По Вашему мнению, кто возглавляет наше государство?», «Как Вы думаете, на сколько лет избирается Президент Украины», «Источником власти в Украине является...»

Специализированный – вопрос 6, 7 анкеты: «По форме государственного правления Украина является...», «По форме государственного устройства Украина является...»

Оценочных суждений – вопрос 5, 9 анкеты: «Как вы считаете, партийная система современной Украины является...», «С Вашей точки зрения, какой тип политического режима функционирует в Украине...»

Архетипический – вопрос 11 анкеты: «Идеальный политический лидер для Вас это:».

Социализации – вопрос 12 анкеты: «Мое представление о политике в большей степени определяется:»

Ответы на первый вопрос аксиоматического блока выявили следующие тенденции осознания политических процессов. Так, 20,3% (84) респондентов показали, что они совсем не интересуются политикой. Для Запорожья это не достаточно хороший показатель политизации по сравнению с другими аналогичными исследованиями, которые проводились в 2010 году и засвидетельствовали 12,5% аполитичного населения города. В этом плане современное студенчество города Запорожья может отражать тенденцию к росту абсентеистских настроений всего общества, ибо в силу демографических факторов находится в авангарде социума, и дает основания для выдвижения гипотезы о дальнейшем росте аполитичных настроений всего населения в краткосрочной перспективе. Дальнейший рост этой тенденции может привести к крайне негативным последствиям для формирования гражданственности, обусловленным такими явлениями как аполитичность, равнодушие к процессам государственного строительства и управления всеми сферами жизнедеятельности общества и будет приводить к дальнейшему отчуждению человека в общественно-политической сфере. Поэтому крайне важным является привлечение внимания органов государственной власти, управления образованием, учреждений образовательной области всех уровней на проблему формирования представлений учащейся молодежи о ценности собственной позиции и мнения как самостоятельных и полноправных субъектов создания государственной политики. Актуальным в этом плане будет внедрение в образовательных учреждениях региона просветительно-пропагандистских курсов «Гражданин как основной субъект политики», «Личность – центр интересов государственного управления» и др.

Вместе с тем, почти половина опрошенных – 47,6% (197) – показала прагматичное отношение к политике, то есть интересуются политикой, когда та непосредственно влияет на их жизнь. Конкретно прагматичность может проявляться во время проведения выборов и привлечения молодежи к работе штабов политических сил, партийности при трудоустройстве, позиционировании тех или других субъектов политики как выразителей интересов студенчества, решение наиболее значимых для них проблем. Прошлогодний опрос среди всего населения города показал только 34,1% прагматично настроенных респондентов. То есть уровень «прагматичности» студентов сегодня выше регионального и отражает тенденцию дальнейшего роста прагматического отношения к политике. Таким образом, прагматичное отношение к политике ориентирует студенческую молодежь на построение рационального диалога с властью и политикой. В свою очередь это открывает перед органами государственной власти перспективы построения такого эффективного диалога со студенчеством при условии успешного выявления и реализации социально-политических интересов студенчества, коммуникации с органами студенческого самоуправления, молодежных общественных организаций и др.

30,2% (125) респондентов стараются постоянно быть в курсе политических событий, по сравнению с данными аналогичного опроса населения города такой показатель составляет 50,8%. Это также можно рассматривать в контексте тревожной тенденции роста аполитичности, указанной выше. На этом фоне совсем трагически выглядят 1,9% (8) студентов, которые не только интересуются, но и принимают активное участие в политической жизни, что коррелируется с другим родственным показателем нашего исследования – 1,7% (7) сознательных членов политических партий. То есть можно сделать вывод о том, что значительное меньшинство современного студенчества города Запорожье проявляет высокий уровень политической и партийной активности.

По сравнению с общим уровнем аполитичности студентов (20,3%), равнодушие к партийной жизни обнаруживает вдвое больше респондентов 47,8% (198), что может быть обусловлено такими недостатками современной украинской партийной системы: закрытость, зависимость партий от их доноров и владельцев, неспособность последовательно отстаивать интересы населения и т.д. Актуальным в этом контексте будет проведение областными и городскими организациями политических партий активной разъяснительной работы со студентами относительно позиционирования ими ключевых интересов общества и перспектив собственного партийного обновления и реформирования.

Относительно прагматического отношения к политическим партиям, то по данным нашего исследования оно составляет 27,3% (113) и почти коррелируется с процентом аполитичного студенчества, имея показатель ненамного выше, учитывая определенные политические симпатии опрашиваемых – 22,2% (92) симпатизируют одной или нескольким партиям. В то же время 1% (4) опрошенных признает одновременное пребывание в рядах нескольких партий, что противоречит действующему законодательству Украины. Однако, учитывая небольшую долю указанного контингента, он не влияет на функционирование образовательно-политического пространства.

Еще один вопрос аксиологического блока раскрывает закономерности понимания сущности политики современным запорожским студенчеством. Так, 19,6% (81) понимают политику как выборы и все, что с ними связано, 20,5% (85) – как деятельность политических партий и их

лидеров, только половина респондентов – 50,2% (208), как управление обществом, и 9,7% (40) как дипломатию и умение вести переговоры. Поэтому перед всеми социально-политическими институтами, от которых зависит формирование гражданской ответственности учащейся молодежи сегодня стоит сложная задача расширения представлений о политике как о деле всего общества, независимо от конъюнктуры, выборов и власти в современном демократическом дискурсе.

Базовый блок вопросов был нацелен на выявление знаний студентов об элементарных понятиях отечественной политической системы Украины. Этот блок вопросов должен дать нам представление о количестве запорожских студентов, владеющих начальными знаниями о политике. Если первые два вопроса этого блока дают нам вразумительный ответ относительно базового уровня политической образованности, а именно 89,4% (370) считают, что главой нашего государства является Президент, а 70,5% (292) знают, что он избирается на 5 лет, ответы на второй вопрос демонстрируют, что, несмотря на неплохой уровень конституционной грамотности, у студентов возникают определенные сложности с идентификацией себя как полноправных и самостоятельных субъектов государства. Источником власти в Украине народ считают только 28,3% (117) студентов. Этот факт просто призван заставить и педагогов и управленцев задуматься над наполнением образовательной и гуманитарной политики реальным демократическим содержанием, оптимизировать каналы коммуникации между властью и общественностью на пути формирования полноценной личности и гражданина в качестве исходной и конечной цели образовательного процесса.

Специализированный блок вопросов должен был дать нам представление о студентах, которые имеют глубокие знания о политике, понимают специфику функционирования украинской политической системы. Эта гипотеза подтверждается ответами на вопрос о форме государственного устройства в Украине, которое наряду с конституционным (унитарное государство) содержит и специфическое понимание государственного устройства в Украине (уникальное унитарное государство) и о форме государственного правления, где также предложены стандартный (конституционный) и сугубо специфический для политической системы Украины варианты ответов (республика – парламентско-президентская – президентско-парламентская республика). Соответственно углубленный уровень знаний политической системы продемонстрировали 10,1% (42) и 55,3% (229) респондентов.

Блок вопросов оценочных суждений содержит варианты ответов относительно типа партийной системы и политического режима Украины. Он рассчитан не только на определенный уровень политической грамотности, а и на выражение собственного мнения, личностного восприятия и самостоятельной оценки указанных политических феноменов. Ответы на указанные вопросы должны дать нам представление о степени отчуждения современного запорожского студенчества от политической реальности. Так, 21% (87) студентов считают, что партийная система в Украине является однопартийной, 8,9% (37) – двухпартийной, 5,3% (22) – трипартийной. Примерно такая же степень отчужденности наблюдается и по другому вопросу: 15,7% (65) студентов считают политический режим в Украине авторитарным, 8% (33) – тоталитарным, 5,8% (24) – анархическим. Полученные данные свидетельствуют о том, что почти 30% опрошенных ощущают определенный дискомфорт в политической жизни, отдавая свои голоса за нетипичные, а иногда и экзотические (анархический режим) характеристики для политической системы Украины. На основании проведенного исследования можно выдвинуть гипотезу о наличии среди студенчества Запорожья около 30% выраженных протестных настроений, что дает еще один аргумент в пользу тесного сотрудничества органов власти, политических партий и общественных организаций, с одной стороны, и органов управления образованием и учебных заведений, с другой стороны, на пути к конструктивному диалогу с общественностью в образовательно-политической сфере.

Архетипичность восприятия студенчеством идеального политического лидера проявилась таким образом: 234 оценки в свою пользу получил образ «Борец за справедливость», 204 – «Защитник» и 132 – «Новатор». По психотипу только 2 и 3 места в этом рейтинге условно можно отнести к составляющим образа современного лидера государства, первое же место рейтинга больше отражает психологический тип представителей оппозиции. Несколько иная картина наблюдается, если мы проанализируем гендерный аспект восприятия образа идеального политического лидера. Среди студенток тройка лидеров сложилась следующим образом: «Борец за справедливость», «Защитник», «Миротворец», а у юношей: «Борец за справедливость», «Вождь», «Защитник». Безусловно, данные нашего исследования могут быть использованы региональными политическими партиями и общественными организациями для эффективного проведения собственной социально-маркетинговой политики в регионе.

Блок Социализации представлен вопросом относительно определения различных вариантов воздействия на студента того или иного транслятора политики. Согласно результатам опроса безоговорочным лидером среди всех каналов политической социализации оказались СМИ –

70,3% (291), на втором месте – семья – 15,5% (64), далее: учебное заведение и преподаватели – 9,4% (39) и референтная группа – 4,8% (20). Указанные данные свидетельствуют о ряде факторов:

- трансформация роли семьи в современном украинском обществе, которая концентрируется преимущественно на выполнении экономических функций и занимает только второе место с большим отрывом от масс-медиа 15,5% (64) в формировании политической осведомленности гражданина;
- доминирование СМИ как основного транслятора политических ценностей и процессов обуславливает превращение политики в продукт массовой культуры, которая на пути политической социализации все дальше отходит от проблемного поля политики к ее зрелищно-захватывающему варианту (молодые люди все больше воспринимают политику как выборы и политических лидеров – 19,6% и 20,5%), происходит «шоуизация» и «шустеризация» политики в сознании молодых людей;
- доля вузов и других учреждений образования в процессе политической социализации занимает только 9,4% (34), что свидетельствует о гиперболизированной деполитизации образования не столько по отношению к современным основным субъектам политики (отдельным политикам, партиям и государственным деятелям), сколько к самой сущности политической жизни и процессов, анализа функционирования современной политической системы Украины;
- референтная группа только у 4,8% (20) влияет на восприятие политики, что может свидетельствовать о непопулярности политических тем в молодежной среде, пребывании политических проблем не на первом месте в процессе студенческой коммуникации.

Проанализировав некоторые особенности политического сознания студенческой молодежи города Запорожья, можно сделать такие **выводы**:

1. Дальнейший рост тенденции аполитичности учащейся молодежи может привести к крайне негативным последствиям для формирования гражданственности, обусловленных такими явлениями как абсентеизм, равнодушие к процессам государственного строительства и управления всеми сферами жизнедеятельности общества и будет приводить к дальнейшему отчуждению человека в общественно-политической сфере.

2. Понимание сущности политики современным запорожским студенчеством только наполовину сводится к комплексу управления всеми сферами жизнедеятельности общества, а половина понимает ее как избирательный процесс, политические партии и их лидеров, дипломатию.

3. Достаточно высок уровень отчуждения современного запорожского студенчества от политической реальности, что проявляется в особенностях восприятия партийной системы и политического режима в Украине.

4. Доминирование СМИ среди каналов политической социализации предопределяет такие факторы формирования гражданственности учащейся молодежи как: трансформация роли семьи, преобразование политики в шоу, продукт массовой культуры, гиперболизированную деполитизацию образования к самой сущности политики, непопулярность политики как проблемы для обсуждения среди молодежи.

Исследование феномена политической грамотности учащейся молодежи открывает перед нами такие перспективы дальнейших исследований в данном направлении: выявление уровня политической грамотности родовых субъектов образования, анализ факторов и идентитетов гражданственности в современном образовательно-политическом процессе.

Список использованной литературы:

1. Бебик В.М. Політична культура сучасної молоді / В.М. Бебик, М.Ф. Головатий, В. А. Ребкало. – К.: А.Л.Д., 1996. – С. 41–65.
2. Виховання національно свідомого, патріотично зорієнтованого молодого покоління, створення умов для його розвитку як чинник забезпечення національних інтересів України: аналітично-інформаційні матеріали. – К.: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2003. – С. 83–135.
3. Волинський А. Стадії політичного процесу // Політичний менеджмент. – 2004. – № 1 (4). – С. 41–52.
4. Говоруха С. Теоретико-методологічні засади вивчення феномену політичної культури: у пошуках холістичного підходу // Людина і політика. – 2003. – № 4 (28). – С. 135.
5. Головаха Е., Пухляк В. Политическая социализация в посткоммунистической Украине // Политическая мысль. – 2002. – № 2. – С. 29–32.
8. Загородній Ю.І., Куріло В.С., Савченко С.В. Політична соціалізація студентської молоді в Україні: досвід, тенденції, проблеми. – К.: Генеза, 2004. – С. 21–27.
9. Затонский В.А. Сильное государство и активная личность: актуальные проблемы взаимодействия // Вестник Московского университета. Сер. 12. Политические науки. – 2004. – № 1. – С. 70–88.
10. Ключко М., Ордепук П. Временные предпочтения: отбор или социализация (исследование украинских студентов) // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2005. – № 1. – С. 136–154.

ПАРТІЙНЕ БУДІВНИЦТВО У ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТІ: АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

М'яло Павло Іванович, кандидат історичних наук, співробітник Міжвузівського дослідного центру «Політика та освіта» Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

У статті досліджуються окремі аспекти діяльності регіональних осередків політичних партій, а саме їх участь у місцевих виборах. Аналізуються результати виборів до Запорізької обласної ради у 2002, 2006 та 2010 рр. Характеризуються недоліки партійного будівництва, які притаманні абсолютній більшості партій.

Політична партія, мажоритарна, пропорційна, мажоритарно-пропорційна (змішана) виборчі системи, органи місцевого самоврядування.

Згідно із Законом України «Про політичні партії», останні мають за мету сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах та інших політичних заходах [6]. Виходячи з цього, мета, яку ставить перед собою автор статті, полягає у дослідженні того, наскільки ефективно партії справляються з налагодженням комунікативної взаємодії між владою та громадськістю, артикуляцією нагальних потреб громадян України. Об'єктом дослідження будуть регіональні партійні осередки Запорізької області. Предметом дослідження – окремі аспекти їх суспільно-політичної діяльності, а саме: участь у місцевих виборах 2002, 2006 та 2010 рр. На підставі цього ми визначимо характеристику впливовості та активності місцевих осередків та типові проблеми, що притаманні абсолютній більшості партій на регіональному рівні.

Актуальність даної роботи зумовлена посиленням на сучасному етапі державотворення ролі місцевих територіальних громад, а таким чином і значення регіональних партійних ланок. Розуміючи це, політичні партії в тій чи іншій формі декларують у своїх програмних документах положення про децентралізацію влади та посилення місцевого самоврядування. Як зазначається у програмі Партії регіонів, яка на сьогодні є правлячою силою: «...підсилення ролі місцевого самоврядування, розвиток в регіонах України демократії та ініціативи відповідає загальносвітовим тенденціям» та трохи нижче: «...побудова міцної демократичної держави, здатної ефективно відповідати на сучасні глобальні виклики, можлива лише за умов повноцінного представництва регіонів у вищих органах влади та ефективного розподілу повноважень між центральною владою і органами місцевого самоврядування» [7].

Поступово населення України також приходить до думки, що місцеві вибори є значно важливішими для життєдіяльності регіону, ніж вибори до парламенту. Кандидатів у депутати місцевих рад починають оцінювати не за красивими гаслами, а за реальними справами в окрузі. Тому результати, які набрала партія на виборах до Верховної Ради України, автоматично не надають їй аналогічну підтримку на виборах до обласної чи міської ради.

Однією з головних ознак впливовості та авторитетності партії є її участь у виборах та отриманий нею результат. Правила гри під час проведення місцевих виборів протягом 2002–2010 рр. неодноразово змінювалися. Адже у 2002 році місцеві вибори проходили тільки за мажоритарною системою, у 2006 році виключно за пропорційною і нарешті у 2010 році – за змішаною виборчою системою [3, 4, 5]. На нашу думку, в умовах несформованого громадянського суспільства застосування пропорційної системи виборів не сприяє зростанню кількості й авторитету низових, регіональних партійних організацій, оскільки в цьому абсолютно не зацікавлена партійна верхівка. Це замикає виборчий процес виключно на партійних організаціях, які мають доволі низький рівень довіри. Така ситуація позбавляє можливості висування впливових людей, які для того, щоб їх обрали, змушені йти до виборчого списку тієї чи іншої політичної сили, втрачаючи свою самостійність. Адже в абсолютній більшості партій діє більшовицький принцип «демократичного централізму», коли рядові члені партії не впливають на процес прийняття рішень. Для розвитку внутрішньопартійної демократії та посилення зв'язку всіх обраних депутатів з виборцями більш доцільним, на нашу думку, є або змішана (мажоритарно-пропорційна) виборча система, або пропорційна з голосуванням за т.зв. «відкриті» списки кандидатів.

В якості приклада, який яскраво характеризує рівень внутрішньопартійної демократії, можна навести ситуацію, яка у 2005 році склалася в Запорізькому регіональному осередку НСНУ, коли через амбіції новопризначеного голови облдержадміністрації Ю. Артеменка, який також очолив обласний осередок цієї партії, було виключено ряд авторитетних членів, які мали свою точку зору, що катастрофічно вплинуло на результати виборів до Запорізької обласної та міської ради. Так, керівник Запорізької міської організації НСНУ В. Тихонов призупинив своє членство в партії, звинувативши Ю. Артеменка в узурпації партійної влади. Замість пошуку компромісу та відкритої розмови, керівництво обласного осередку добилося виключення В. Тихонова з партії. Коли проти такої політики виступив керівник фракції «Наша Україна» в обласній раді, голова ВАТ «Запорізький абразивний комбінат» А. Береза, Ю. Артеменко також добився його виключення з партії. Понад 300 членів Запорізької міської організації НСНУ на знак протесту проти «кадрових чисток» написали заяви про вихід з партії. Як результат, на виборах до облради у 2006 році ця політична сила набрала 4,8%, отримавши лише 8 депутатських мандатів з 120, а до Запорізької міської ради взагалі не потрапила [9].

Характеризуючи перебіг та підсумки місцевих виборів у Запорізькій області протягом останнього десятиріччя, можна прийти до ряду висновків:

- сутнісною прикметою виборчого процесу в області залишається його персоніфікований характер, оскільки кількість голосів, поданих за той чи інший партійний список, залежить не так від низових партійних структур, як від авторитета лідера партії, з іменем якого асоціюватиметься список. Так, у 2010 році Запорізький міський осередок партії «УДАР» (Український Демократичний Альянс за Реформи), існуючи лише на папері, завдяки популярності В. Кличка, набрав понад 2,5% голосів на виборах до Запорізької міської ради);
- число регіональних партійних осередків постійно збільшується, проте їх «кількість не переходить у якість» (у 2002 році було зареєстровано 76 обласних осередків партій, а у 2010 – 163), проте в середньому кількість партій, які проходять до місцевих рад, залишається незмінною (близько 8–10);
- результати, які партії отримують на всеукраїнських виборах, напряду не співвідносяться з місцевими (наприклад, у 2006 році партія «Віче» та блок Н. Вітренко впевнено подолали 3% бар'єр на місцевих виборах, проте не змогли потрапити до ВРУ);
- окремі осередки політичних партій проводять місцеві виборчі кампанії самостійно, поза конфігурацією всеукраїнських виборчих блоків (на виборах 2006 року партії «Громадянського блоку ПОРА – ПРП» йшли на місцеві вибори окремо, обласні осередки партій блоку «Наша Україна» висунули окремі списки – НСНУ, ПППУ, НРУ);
- під час проведення місцевих виборчих кампаній спостерігається поступова відмова від ідеологічної складової. Головними тезами, на яких акцентують увагу всі політичні гравці – покращення рівня життя, підвищення зарплат, боротьба з бідністю, стабільність цін. (За влучними словами одного з політиків – «каналізація партійності не має»);
- в умовах існування пропорційної системи партії виявилися не готові проводити послідовну і системну роботу зі своїми виборцями, лише 5–6 осередків займаються суспільно-політичною діяльністю у період між виборами;
- депутати місцевих рад є по суті глибоко аполітичними, відразу забуваючи про ідеологічні суперечки під час голосування по земельним питанням, тендерам тощо. Вони легко змінюють партійну приналежність в залежності від політичної ситуації (окремі депутати обласної ради встигають за строк каденції змінити тричотири партії).

Спробуємо довести ці твердження. Вибори 2002 року проходили виключно за мажоритарною системою. Серед 100 депутатів облради опинилося понад 70 кандидатів, яких підтримав блок «За Єдину Україну!» (серед них були члени Партії регіонів (9 чол.), Аграрної партії (8 чол.) та два члени НДП). Також в депутатську групу «За розвиток Запорізького краю, за єдину Україну!» входило по 4 члена СДПУ(о) та ВПО «Жінки за майбутнє». В обласній раді були представників КПУ (8 чол.), декілька депутатів від ПРП та НСНУ, два від СПУ. Проте більшість у раді становили позапартійні, (понад 50%) [1, с.2–3]. Як ми бачимо, партії не грали значної ролі, виборці підтримували впливових та авторитетних осіб. За

професійною приналежністю у обласній раді найбільшу частину становили керівники підприємств різних галузей промисловості – 21 депутат, 18 представників місцевих органів виконавчої влади та самоврядування, 13 – медиків, 13 – представників аграрної галузі. Жодної конфронтації між обласною державною адміністрацією та обласною радою не спостерігалось, оскільки була відсутня реальна опозиція. У 2006 році ситуація вже кардинально змінилася. Після перемоги В. Ющенка на президентських виборах в органах виконавчої влади розпочалася «кадрова чистка», тисячі чиновників було звільнено, а на їх місце прийшли активісти Майдану, на жаль, не завжди професіонали. Це спричинило до маси конфліктів на місцях. А після місцевих виборів 2006 року ситуація ще більш погіршилася. У виборах до Запорізької обласної ради у 2006 році взяли участь 41 суб'єкт виборчого процесу, (з них 12 блоків), загальна кількість партій, що намагалися отримати депутатські мандати становила 77, але 3% бар'єр до обласної ради подолали тільки 7 політичних партій та блоків: Партія регіонів, БЮТ, Блок Н. Вітренко «Народна опозиція», НСНУ, КПУ, «Опозиційний блок НЕ ТАК!», «Народний блок Литвина» та партія «Віче» [9]. З 120 депутатів лише 16 були позапартійними. Завдяки партійним спискам було обрано багато маловідомих широкому загалу осіб, які були простими «кнопкодавами». Так, до обласної ради потрапило дуже багато приватних підприємців, а п'ять депутатів взагалі задекларували, що вони тимчасово не працюють.

Слід зазначити, що за результатами виборів 2006 року найбільше представництво в органах місцевого самоврядування Запорізької області здобула ПР. «Регіонали» отримали 60 з 120 депутатських мандатів в Запорізькій обласній раді, 44 з 88 – в Запорізькій міській, більшість у всіх без винятку районних радах (20). Враховуючи те, що після президентських виборів 2004 року виконавча влада була в руках «помаранчевих», це призводило до постійних конфліктів між виконавчою владою та місцевим самоврядуванням. Апогеем конфлікту стала спроба висловити недовіру голові облдержадміністрації Є. Червоненку 29.11.2007 на сесії обласної ради.

БЮТ отримав 14 місць в обласній раді, 15 – в Запорізькій міській, блок було представлено у всіх районних радах. НУНС здобув 8 мандатів в обласній раді, фракції блоку були в переважній більшості районних рад. КПУ мав представництво в обласній раді – 7 мандатів, Запорізькій міській – 7 і в усіх без винятку районних радах. Блок В. Литвина був представлений в обласній раді – 6 місць та у ряді районних (своєму успіху в області блок зобов'язаний головним чином колишньому меру м. Бердянська В. Баранову, обраному у 2007 р. до Верховної Ради України, та підтримці Пологівської райдержадміністрації, голова котрої В. Тоцький був членом Народної партії). В більшості рад регіону мав представництво блок Н. Вітренко, зокрема, в обласній – 13 мандатів, в Запорізькій міській – 9. Але рейтинг ПСПУ в області не перевищував 2%. Цьому сприяло те, що Н. Вітренко протягом 2006 року двічі зі скандалом усувала з посади керівників обласної організації партії.

Цікавим утворенням на місцевих виборах був блок «Запоріжжя – наше місто». Хоча на виборах до обласної ради цей блок отримав лише 1,3%, у Запорізькій міській раді він впевнено подолав виборчий бар'єр. Оскільки висувати своїх кандидатів на виборах 2006 року мали право лише партії, цей блок був міжпартійним утворенням Демократичної партії та Ліберально-демократичної партії. Завдяки грамотній інформаційній підтримці (починаючи з кінця 2005 року на ТРК «Алекс» регулярно виходила програма з однойменною назвою) та орієнтації на муніципальну агітацію, блок набрав на виборах до міської ради понад 3% голосів.

Іншим прикладом вдало проведеної виборчої кампанії є результат партії «Віче». Завдяки регулярним візитам лідера партії та оригінальній концепції – презентації проекту плану розвитку країни, партія «Віче», яка в Запорізькій області була цілком віртуальною, пройшла у 2006 році до Запорізької міської (3,831%) та обласної (3,036%) ради. Про те, що це було несподіванкою навіть для самих членів партії, свідчить те, що на шість отриманих депутатських мандатів у Запорізькій міській раді «Віче» мало лише п'ятьох зареєстрованих кандидатів у депутати. Отримавши непогані результати на місцевих виборах, на дострокових парламентських виборах 2007 року, лідер партії І. Богословська потрапила до прохідної частини ПР, а сама партія фактично припинила свою діяльність.

У липні 2010 року Верховна Рада України прийняла новий закон, що в черговий раз змінив виборчу систему, за якою обираються депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у містах рад, з пропорційної на змішану (мажоритарно-пропорційну) виборчу систему [5].

Аналізуючи підсумки виборів до обласної ради ми бачимо, що до неї потрапило лише 6 партій: у багатомандатному виборчому окрузі 30 чоловік було обрано від Партії регіонів, по 8 місць отримали КПУ та ВО «Батьківщина», а 4 депутати пройшли від «Сильної України». В мажоритарних виборчих округах «Сильній Україні» та Народній партії вдалося провести по два депутати, СПУ і ВО «Батьківщини» лише по одному представнику, всі інші мандати (44) отримала Партія регіонів [8]. У порівнянні з минулими виборами, кількість депутатів від ПР в обласній раді зросла з 60 до 74, а число «бютівців» зменшилось з 13 до 9. З'явилися і нові політичні суб'єкти – партія «Сильна Україна» (6 депутатів). Дуже перспективний політичний проект «Фронт Змін» не отримав жодного депутата обласної ради, хоча до початку виборчих перегонів за всіма підрахунками він впевнено долав прохідний бар'єр. Це пояснюється масованою інформаційною атакою по дискредитації керівника обласного партійного осередку Б. Шестопалова. Декілька вдало організованих акцій протесту, звинувачення у рейдерських схемах та причетності до наркоторгівлі, публікація компромату на місцевих Інтернет-сайтах відчутно вдарили по рейтингу партії.

Оскільки у 2010 році на виборах Президента України та місцевих виборах перемогли представники однієї політичної сили – Партії регіонів, відносини між всіма гілками влади перейшли у конструктивне русло.

Взагалі слід відзначити, що після впровадження у 2010 році змішаної системи на місцевих виборах, у обласних «лідерів впливу» з'явилася певна свобода маневру. Деякі рейтингові кандидати примудрились використовувати послуги «паперових» партій, щоб не відчувати від них залежності. Яскравим підтвердженням цієї тези є проходження до складу Запорізької міської ради Г. Рекалова, директора ТОВ «Телерадіокомпанія „Контакт“». У 2006 році він став депутатом міської ради від блоку «Запоріжжя – наше місто», а після зміни виборчого законодавства у 2010 р., успішно балотувався від маловідомої партії «Рідне місто». У Запорізькій міській раді він очолює постійну комісію з питань життєзабезпечення міста та прославився гострою критикою роботи житлово-комунального господарства. Завдяки цьому та володінню рядом медійних ресурсів, він має стійку електоральну підтримку частини громади.

Підсумовуючи вищевикладене, зробимо декілька висновків. По-перше, більшість партій в Запорізькій області не має розгалуженої структури, що свідчить про відсутність реальної підтримки на місцях (по районах області кількість осередків політичних партій вдвічі-втричі менше за кількість обласних) [2, с.270–277].

По-друге, у період між виборами більш-менш активну роботу проводять лише осередки парламентських партій, або з метою «розкрутки» новостворені проекти на кшталт «Фронту Змін», «Сильної України» тощо.

По-третє, за гроші в прохідну частину списку потрапляють випадкові люди, які вирішують свої специфічні бізнесові проблеми. Це призводить до того, що коли партія втрачає владу, відбувається масовий відтік кадрів. (Згадаймо ці партії, колись масові та потужні, коли їх керівники займали високі державні посади, а нині існуючі лише на папері: СДПУ(о), НДП, НСНУ, Єдиний Центр тощо).

По-четверте, сьогодні у регіонах «старі» партії вичерпали ресурс довіри виборців завдяки багатьом факторам:

- відсутності зрозумілої ідеології (лише КПУ з лівого флангу та ВО «Свобода» з правового, сприймаються більш-менш ідеологічними партіями);
- відсутності реального партійного будівництва та дієвої структури;
- «вождізму»;
- віддаленості центру від місцевих проблем, відсутності системної роботи, а не від виборів до виборів тощо.

По-п'яте, така ситуація призводить до політичного інфантилізму, ігнорування громадянами самих виборів. Спостерігається зниження явки виборців, зростання відсотку голосів, які проголосували проти всіх. Не даремно владою сьогодні активно обговорюється месидж про відміну у виборчих бюлетенях графі «проти всіх». Так, якщо у виборах до Запорізької обласної ради у 2002 році взяло участь 66% виборців, а проти всіх проголосувало 3,6%, то у 2006 році ці цифри становили відповідно – 60% та 5,6%. У 2010 році ситуація вже стала катастрофічною – участь у виборах до обласної ради взяло лише 43,1% від загальної кількості виборців, а проти всіх проголосувало 11,16%.

Поступово, розуміючи важливість регіонів як кадрового та фінансового ресурсу, політичні партії починають формувати власну муніципальну політику як самостійний

напрямок діяльності. Проте ця політика настільки аморфна й невизначена, що різниця між лівими і правими чи центристами в підходах до муніципальних проблем малопомітна.

Нині відмічається назріла потреба у створенні якісно нових партій, які здатні артикулювати нагальні потреби громади та захищати її інтереси. Майбутнє належить тим партіям, які вирости знизу, оформилися з громадських рухів та мають свою сталу електоральну базу (лобіюючи інтереси підприємців, вчителів, науковців тощо) та переймаються не «високими матеріями», а реальними громадськими справами.

Список використаних джерел та літератури:

1. Повідомлення Запорізької обласної (територіальної) виборчої комісії по виборах депутатів Запорізької обласної ради // Запорізька правда. – 2002, 6 квітня.
2. Політичні партії в Україні: Інформ.-довід. вид. (друге, доповнене) / Редкол.: Я.В. Давидович (голова). – К.: Атіка, 2005. – 440 с.
3. Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів: Закон України від 14 січня 1998 року № 14/98-ВР [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Електронні данні. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=14%2F98-%E2%F0>
4. Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів: Закон України від 6 квітня 2004 року № 1667-IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Електронні данні. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1667-15>
5. Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів: Закон України від 10 липня 2010 року № 2487-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Електронні данні. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2487-17>
6. Про політичні партії: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2365-III [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Електронні данні. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2365-14>
7. Програма Партії регіонів [Електронний ресурс] / Партія регіонів. – Електронні данні. – Режим доступу: <http://www.partyofregions.org.ua/meet/program/>
8. Про підсумки виборів та визнання повноважень депутатів Запорізької обласної ради шостого скликання: рішення першої сесії Запорізької обласної ради шостого скликання від 17.11.2010 № 1 [Електронний ресурс] / Запорізька обласна рада. – Електронні данні. – Режим доступу: http://rada.zp.ua/sessia_out.php?144
9. Про результати виборів та визнання повноважень депутатів Запорізької обласної ради п'ятого скликання: рішення першої сесії Запорізької обласної ради п'ятого скликання від 21.04.2006 № 1 [Електронний ресурс] / Запорізька обласна рада. – Електронні данні. – Режим доступу: http://rada.zp.ua/sessia_out.php?106

ЕВРОПЕЙСКИЙ ОПЫТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ МОЛОДЕЖНОЙ ПОЛИТИКИ В ПРОЦЕССЕ ИНТЕГРАЦИИ УКРАИНЫ В ЕС

Богомолова Наталья Николаевна, магистр государственного управления, сотрудник Межвузовского исследовательского центра «Политика и образование» Запорожского областного института последипломного педагогического образования.

Модернизация украинского общества, направление его на достижение нового качества жизни граждан, внедрение социальных, экономических и демократических европейских стандартов жизнедеятельности человека требует от властей формирования концептуальных основ развития во всех социально важных сферах общественной жизни. С новой актуальностью стали перед властными институтами задача определения приоритетов современной молодежной политики и преобразование молодежной активности на действенную составляющую самоорганизации украинского общества.

Воспитание молодого поколения в духе национального сознания и патриотизма является важным фактором, который существенно влияет на обеспечение национальных интересов Украины. Этот процесс тесно связан с необходимостью создания возможностей для самореализации молодых граждан во всех сферах общественной жизни. В первую очередь это касается обеспечения и дальнейшего развития государственных гарантий по соблюдению прав и интересов молодых граждан, содействие повышению воспитательного потенциала семьи, сотрудничества государственных органов власти и общественности. Вопросы воспитания молодежи в новых условиях социального развития, трансформации общества занимают важное место в формировании и реализации принципиально новой государственной молодежной политики.

Молодежь – не только субъект, наследник материальных и духовных богатств общества, но и создатель новых, прогрессивных политико-демократических общественных отношений. Она должна быть готова к воспроизводству и развитию не только материальных, но и политических, духовных ценностей, культуры своей нации, народа. Именно это и делает ее основной движущей силой прогрессивного общественно-политического развития на этапе становления украинской политической нации.

Если сейчас практически всеми признается тот факт, что молодежь имеет мощный инновационный потенциал (то есть именно от нее зависит, каким будет общество в будущем), то такое понимание было не всегда. В 50-е годы XX столетия был присущ консервативный подход к молодежи со стороны общества и государства, т.е. условно говоря, ее просто не выделяли в особую группу населения и не признавали ее специфики. В 60-е годы был распространен стереотип «Молодежь – Страшная угроза» или «Драма поколений» (неоконсерватизм). В 70-е о молодежи говорили как о «большой надежде» (то есть произошло проявление демократических начал в формировании молодежной политики и начало участия самой молодежи в реализации этой политики). В 80-е годы и в середине 90-х годов развивался выраженный демократический подход к положению и роли молодежи в обществе, в котором доминирует принцип «меньше государства и больше общества» (так называемого «гражданского общества»), – то есть активное участие молодых граждан в общественных процессах. Условно исследователи называют этот период пониманием «Молодежь – это просто Молодежь».

Периодом выделения молодежной политики в самостоятельное направление деятельности государства в большинстве стран Запада принято считать 60–70-е годы, когда наиболее остро обострился кризис традиционных институтов социализации молодого поколения (прежде всего семьи и школы). Социальное положение молодежи ухудшили технологическая и структурная перестройки в обществе, начатые в условиях экономического кризиса середины 70-х годов, которые отразились, прежде всего, значительным ростом молодежной безработицы. Одновременно активизировалась субъективная роль молодежи, повысились критерии социальной зрелости. То есть общество во второй половине XX в. столкнулось с молодежной проблемой, которой человечество в таких масштабах раньше не знало. Во всех без исключения индустриально развитых странах ее решения потребовало комплексного государственного вмешательства. В результате уже во второй половине 80-х – начале 90-х гг. во многих странах Европы сформировалась комплексная государственная политика в отношении молодежи, основой которой стали развитая законодательная база и соответствующая система государственных и общественно-государственных органов для осуществления молодежной политики.

В связи с этим, помимо собственного опыта, актуальным представляется переосмысление и адаптация наиболее успешных и передовых зарубежных технологий и методов работы с молодежью, ориентация на опыт тех стран, где государственная политика в этой области является одним из приоритетных направлений развития государства, и существует налаженный механизм взаимодействия общественных и государственных структур в области решения общих задач.

Исследователи молодежных проблем классифицируют государственную молодежную политику по определенным признакам, создают для этого ее модели. Наиболее известны три модели государственной молодежной политики, сложившиеся в Швеции, США и Германии. Они охватывают практически все известные системы и отличаются по степени государственного регулирования и вмешательства. Государственная молодежная политика по модели Швеции предусматривает значительное вмешательство государства в отношения общества и молодежи. Она основывается на философско-социологической и политико-правовой концепции, в основе которой лежит социал-демократическая идея и содержит детальную правовую регламентацию в этой сфере государственной деятельности, причем основные правовые положения закреплены не ведомственным нормотворчеством, а законами. Основной механизм управления этой деятельностью основывается на социальной работе в коммунах и на специально созданных органах, имеющих координационные полномочия и специфические сферы прямого управления, прежде всего в организации досуга и культурного развития молодежи. Влияние государства на решение молодежных проблем прежде осуществляется через финансирование и иную деятельность по созданию условий для нормального развития каждого молодого человека, в частности создание сети государственных или государством финансируемых, специализированных учреждений, а также через финансовую поддержку молодежных организаций.

Мировой опыт формирования и осуществления молодежной политики показывает, что государственное регулирование в этой сфере является наиболее сложным вопросом, и эффективность такой политики снижается как в случае преувеличения роли государственных мер, так и из-за очень ограниченного использования государственных механизмов. Обеспечить необходимый баланс государственных и общественных начал в указанной сфере крайне важно. В этом плане показательна модель государственной молодежной политики в Германии. Она основывается как на социал-демократических принципах, так и на либеральных. Социал-демократические принципы проявляются в том, что государство: - осуществляя политику, хранит в своей основе социальное измерение, а не индивидуальные интересы; - проводит активную политику по обеспечению основных прав, т.е. не только предотвращает их нарушение, но и создает соответствующие условия для их соблюдения; - защищает и развивает социальные достижения. Либеральные принципы проявляются, в частности, в мероприятиях превентивного, компенсационного, а также субсидиарного характера.

То есть проведение государственной молодежной политики по модели Германии предусматривает при наличии мощной законодательной базы умеренное вмешательство государства в жизнь и дела молодежи и оказание государственной помощи тем молодым людям, кому она крайне необходима, а также привлекает широкие массы молодежи к решению собственных проблем.

В ряде европейских государств молодежная политика является самостоятельной частью государственной политики с четкой структурой и тесным взаимодействием составляющих. В других случаях – предметом для обсуждения и находится в стадии становления. В большинстве европейских стран молодежная политика призвана содействовать молодым людям в становлении их жизненного пути, в том числе, в обеспечении занятости и гражданского участия молодежи. Однако стоит вспомнить и о том, что в ряде случаев основное внимание уделяется образованию и тренингу молодых людей.

Можно говорить о существовании молодежного законодательства в большинстве европейских стран. Необходимым условием для эффективного действия законодательства, кроме нормативно-правовой базы, является наличие структур, которые его используют и достаточный уровень финансовой поддержки проводимых мероприятий. Основным инструментом участия молодежных организаций в жизни общества являются молодежные организации, т.к. они потенциально являются основными факторами формирования и реализации молодежной политики.

Подмеченная в последние десятилетия тенденция демонстрирует, что молодые люди предпочитают традиционным молодежным организациям новые формы своего участия в общественной жизни (неформальные объединения, молодежные группы, реализующие

отдельные проекты или программы). Также варьируются и задачи молодежной политики. И если в одних странах – это профилактика социальных проблем молодежи и борьба с ними, то в других – обеспечение социальных, политических, экономических, образовательных и других возможностей для молодых людей.

Однако, при реализации молодежной политики существует сходство основных задач молодежной политики, а именно: активность и гражданская позиция; информация; многонациональность и меньшинства, мобильность и интернационализм; защита; равные возможности.

Таким образом, на современном этапе в развитых странах Запада государственная молодежная политика в своем развитии приобрела вполне определенные формы и осуществляется по нескольким довольно разными моделями. Ее общие черты – уход от патернализма, отношение государства к молодежи как к партнеру в социальных процессах, осуществление политики в отношении молодежи на принципах субсидиарности и т.д., могли бы быть ориентирами для реализации государственной молодежной политики в Украине.

Практически все европейские страны столкнулись с необходимостью увеличения количества ресурсов, выделяемых на реализацию молодежной политики. Кроме того, все большее значение приобретают внебюджетные и дополнительные источники финансирования молодежной политики. Так, в Германии фигурирует Федеральный план содействия детям и молодежи, на осуществление которого выделяются бюджетные средства. Эти средства направляются на поддержку общегосударственных молодежных и детских объединений и организаций, а также проектов в сфере внешкольного образования молодежи и в рамках международных молодежных обменов.

В Финляндии государственная финансовая поддержка оказывается национальным организациям, причем финансирование политических молодежных объединений осуществляется не из средств политических партий, а по молодежной линии, что обеспечивает их независимость.

Финансирование молодежной политики увеличивается с каждым годом. Но, несмотря на это, существует недостаток финансирования во многих странах. Особенно это касается структурного финансирования, т.е. ресурсов на поддержку организационной деятельности. Большинство ресурсов используется на реализацию проектов. А тем временем организации тратят больше половины времени на поиск ресурсов на деятельность своих организаций, вместо того, чтобы выполнять свои основные полезные для общества задачи. Именно поэтому наиболее успешным является опыт таких стран как Австрия, Дания, Германия, Франция, Швейцария, где правительством осуществляется, прежде всего, поддержка организационной деятельности молодежных организаций.

Большинство стран имеют трехуровневую каскадную структуру реализации молодежной политики (вертикальные, горизонтальные связи и участие молодежных организаций). Национальное правительство принимает законодательные акты и разрабатывает основные направления молодежной политики, что формирует возможность для предоставления услуг на региональном и муниципальном уровнях. Наиболее эффективна реализация молодежной политики на региональном и муниципальном уровнях, так как она учитывает потребности и нужды местной молодежи. Особенно это характерно для федеративных государств.

Несмотря на различия в структурной организации молодежной политики, в большинстве европейских стран наблюдается относительное единообразие при выделении основных приоритетов молодежной политики, а именно: образование, подготовка, занятость; молодежная работа и неформальное обучение, здравоохранение; жилье; социальная защита; семейная политика и благосостояние детей; досуг и культура; ювенальная юстиция; оборона и военная служба.

Часто возникает вопрос: какое должно быть влияние на регионы из центра? Международный опыт показывает, что ответ не однозначен. В Голландии центральное правительство выполняет функции координации, мониторинга и инноваций и предоставляет основные приоритеты региональному уровню – администрациям. В Испании, из-за большой автономности регионов, приоритеты центральной власти не принимаются во внимание при реализации молодежной политики на региональном уровне. Швейцария принимает законодательные акты, чтобы увеличить влияние центра на кантоны.

С другой стороны, существует необходимость горизонтальной связи между различными элементами молодежной политики для их гармоничного взаимодействия. Горизонтальный уровень отражает межведомственное сотрудничество в реализации молодежной политики. Например, во Франции существует Национальный Совет по коммунальному образованию и делам молодежи, в Дании – SSP сотрудничество, в Люксембурге создан Высший совет по молодежи (орган, объединяющий представителей таких министерств, как труда, юстиции, образования,

здравоохранения, культуры, семьи, социальной солидарности и представителей 5 молодежных организаций), в Финляндии – Консультативный совет по делам молодежи.

Молодежная политика в Европе является наиболее системной и проработанной в современном мире. Опыт участия в молодежной политике общественных структур, самой молодежи является также наиболее успешным.

Цели молодежной политики раскрываются по-разному в разных странах. Молодежная политика в большинстве стран стремится помочь молодым людям стать взрослыми в терминах «занятости» и «гражданственности». В процессе реализации молодежной политики некоторые страны уделяют больше внимание предотвращению социальных проблем, причиной которых является молодежь. Другие страны не фокусируются на проблемах, а руководствуются предоставлением возможностей молодежи. Подход, который базируется на возможностях, стремится создать универсальную политику, основанную на концепции, что молодежь является ресурсом. Наоборот, молодежная политика, нацеленная на целевые группы, основывается на принципе, что молодежь это проблема или потенциальная проблема.

Главная задача европейской молодежной политики – создать условия для позитивного перехода от молодости к взрослой жизни, характеризующейся, прежде всего, самостоятельностью и ответственностью. Это значит, что молодежная политика должна ориентироваться на поддержку самостоятельности и инициативы молодежи, на создание, во-первых, возможностей для молодых людей, а во-вторых, на формирование ресурсов и мотивации для использования этих возможностей.

Следует учитывать, что невозможно перенести какой бы то ни было опыт, даже самый успешный, без адекватного понимания региональных и культурных особенностей, изучения внутренних механизмов реализации успешных программ. Именно поэтому требуется глубокое и подробное исследование и анализ успешного зарубежного опыта, знакомство с практическими и долговременными результатами программ, а также адаптация и переработка успешных технологий и методик для дальнейшего использования в сфере как государственной молодежной политики, так и в деятельности общественных организаций.

При формировании в Украине собственной модели государственной молодежной политики следует учесть положительный опыт других государств, в частности такой, как отход от патернализма, отношение государства к молодежи как к партнеру в социальных процессах, осуществления политики в отношении молодежи на принципах subsidiarity, учет собственного исторического опыта и проблем государства в целом.

Список использованной литературы:

1. Андреева Д.Є. Сучасні тенденції розбудови молодіжної політики європейськими країнами // Влада. Людина. Закон. – 2007. – № 9. – С.18–20.
2. Бородін Є.І. Державна молодіжна політика в незалежній Україні: формування та розвиток національної моделі (1991–2006 рр.) (Частина II) // Грані. – 2007. – № 1. – С. 3–7.
3. Молодь в Україні. Дослідження молодіжного сектора: проблеми та перспективи // за ред. О.І. Локшиної. – К.: Студія «uStudio Design», 2006. – 169 с.
4. Перепелиця М.П. Державна молодіжна політика в Україні (регіональний аспект): Монографія. – К: УЦПМ, 2001. – 243 с.
5. Сборник документов Европейской молодежной политики // Министерство образования и науки Российской Федерации – М.: Национальный Совет молодежи и детских объединений России, «Евро-Консалт», 2008.
6. Европейская Комиссия и молодежь. – [Електронні данні] – Режим доступу: www.ec.europa.eu/youth
7. Европейское Агентство Молодежной Информации и Консультаций. – [Електронні данні] – Режим доступу: www.eryica.org
8. Европейский портал молодежной информации Eurodesk. – [Електронні данні] – Режим доступу: www.eurodesk.org
9. Европейский Молодежный Портал – [Електронні данні] – Режим доступу: www.europa.eu/youth
10. Организация Объединенных Наций и молодежь. – [Електронні данні] – Режим доступу: www.un.org/youth
11. Европейский Молодежный Форум. – [Електронні данні] – Режим доступу: www.youthforum.org
12. Сотрудничество Совета Европы и Европейской Комиссии. – [Електронні данні] – Режим доступу: www.youth-partnership.net

СПЕЦИФИКА ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ В КОНТЕКСТЕ ВЫЗОВОВ СОВРЕМЕННОСТИ

Аршинов Юрий Евгеньевич, кандидат исторических наук, руководитель МИЦ «Политика и образование», заместитель руководителя Научно-образовательного Центра Сотрудничества со странами СНГ и Балтии СГУ.

Современный мир отличается динамичностью развития, скоротечностью процессов, широким распространением технических новшеств и глобальными сдвигами в формировании общества.

Процесс интеграции и глобализации, частичная утрата контроля над информационным пространством, снижение роли государства в системе образования и воспитания молодежи приводят к формированию принципиально новых поколений с универсальными ценностями потребительского общества, низким уровнем патриотизма и в целом деформированной системой духовных ценностей. Доступность Интернета и распространение социальных сетей приводят к уходу молодежи в виртуальное пространство, отрыву от реальности.

Задача любого современного государства – создание новой системы воспитания молодежи в контексте современных процессов глобализации и информатизации. Особенно актуальна данная задача для стран с переходной политической и экономической системами и духовными ценностями, каковыми является большинство новых независимых государств постсоветского пространства. Огульная критика советского прошлого, полный отказ от идеологической направленности поставили под сомнение всю систему нравственного воспитания и формирование чувства патриотизма.

Однако в последние годы в Российской Федерации предпринимаются попытки выстроить систему патриотического воспитания, отвечающую национальным интересам, гармонизации межнациональных отношений и формированию новой гражданской идентичности.

Для реализации этой задачи разработана соответствующая законодательно-правовая база: государственная программа «Патриотическое воспитание граждан Российской Федерации на 2001–2005 годы», государственная программа «Патриотическое воспитание граждан Российской Федерации на 2006–2010 годы», Государственная программа «Патриотическое воспитание граждан Российской Федерации на 2011–2015 годы», Концепция патриотического воспитания граждан Российской Федерации (от 21 мая 2003 г.).

Государственная программа «Патриотическое воспитание граждан Российской Федерации на 2011–2015 годы» направлена на формирование патриотического сознания российских граждан как одного из факторов единения нации.

Программа включает комплекс правовых, нормативных, организационных, методических, исследовательских и информационных общероссийских и межрегиональных мероприятий по дальнейшему развитию и совершенствованию системы патриотического воспитания граждан, направленных на становление патриотизма в качестве нравственной основы формирования их активной жизненной позиции.

Проведение единой государственной политики в области патриотического воспитания граждан Российской Федерации обеспечивает достижение целей патриотического воспитания путем плановой, непрерывной и согласованной деятельности органов государственной власти, органов местного самоуправления и общественных организаций.

В стране в основном создана система патриотического воспитания граждан.

В большинстве субъектов Российской Федерации образованы и работают региональные координационные советы и центры патриотического воспитания. Приняты и реализуются долгосрочные ведомственные и региональные программы патриотического воспитания, нормативные правовые акты в области патриотического воспитания, а также созданы условия для организационного, информационного, научного и методического обеспечения патриотического воспитания.

Совершенствуется организация патриотического воспитания. Возросли уровень и эффективность проведения фестивалей художественного творчества, конкурсов, выставок и состязаний. Для проведения мероприятий патриотической направленности используется потенциал центров традиционной народной культуры, театров, библиотек и музеев.

Возобновилось проведение военно-спортивных игр и других мероприятий, направленных на военно-патриотическое воспитание молодежи. Возрождаются традиционные, хорошо зарекомендовавшие себя в прошлом формы воспитательной работы. В деятельности органов государственной власти широко внедряются инновации в воспитательной работе. В системе патриотического воспитания граждан возрастает роль трудовых коллективов. Улучшается работа

со студенческой молодежью. Молодые люди активно работают в общественных объединениях, деятельность которых направлена на патриотическое воспитание граждан.

Организованы подготовка и переподготовка организаторов и специалистов патриотического воспитания. Заработало несколько пилотных проектов по созданию кадетских училищ, направленных на формирование уважения к военной службе и исполнению воинского долга. Одним из таких проектов стало создание кадетского училища в Краснодаре.

13 сентября нынешнего года Президент России Владимир Путин прибыл в Краснодар, где у него было запланировано совещание по теме патриотического и нравственного воспитания подрастающего поколения. Перед началом мероприятия он посетил Краснодарское президентское кадетское училище. Данное учебное заведение открылось 1 сентября нынешнего года и было основано на базе ликвидированного Краснодарского военного командно-инженерного училища Ракетных войск.

Новое президентское кадетское училище – инновационный тип образовательного учреждения, которое отличается программой обучения, методиками преподавания, современным техническим оснащением, преподают в нем кандидаты наук, преподаватели высших категорий, действующие члены творческих союзов и мастера спорта. Особое внимание уделяется изучению нескольких иностранных языков и углубленным занятиям точными науками и спортом. Сейчас в нем проходят подготовку 400 воспитанников пятого–седьмого классов. Предполагается, что в дальнейшем в училище будут обучаться 980 человек в течение семи лет.

В ходе самого совещания Президент Путин заявил о том, что работу по патриотическому воспитанию необходимо структурировать. Она чрезвычайно важна, но до сих пор не представляет из себя некой целостной системы. Есть только хаотичность, раздробленность, отсутствие стройной концепции. 20 лет никто толком не занимался данной темой. Вроде бы людей, болеющих за саму тему хватает, но совершенно нет алгоритма их четкой слаженной работы.

Президентский подход к проблеме является достаточно обоснованным и с ним сложно спорить. Действительно, если заниматься этим вопросом не формально, а грамотно, вкладывая ресурсы и используя эффективные методики, то результат станет заметен в следующих поколениях. Вызовы современности, к коим можно отнести наступление эпохи постмодерна, таковы, что из обществ полностью вымываются духовно-нравственные ценности. «Истины нет», «где хорошо, там и Родина», «жить надо ради денег, потребления» – именно такие установки формируются в людях нынешними либеральными моделями государств с соответствующей линией, которую проводят крупнейшие СМИ, масс-медиа, кинематограф.

В то время как воспитывать надо не потребителей, готовых жить в очереди за очередной модной ерундой, а творцов, героев, защитников Отечества. Это гораздо лучше делалось в Советском Союзе, нежели теперь.

Здесь необходимы совместные усилия государства, общественных и религиозных организаций. Нужно не просто снимать телепрограммы или фильмы патриотической тематики, либо проводить уроки патриотического воспитания в школах, но прочно встроить этот компонент во всю систему социализации граждан. Вероятно, требуется сделать его частью идеологии. Ведь в России до сих пор нет четкого идеологического проекта, дающего ответ на вопросы людей, что из себя представляет нынешняя страна, куда она движется, за счет чего осуществляет свое движение. И неслучайно я подробно остановился на новых кадетских училищах – это удачный пример комплексного, планомерного осуществления подобных задач.

В результате проведенной работы уровень патриотического сознания граждан Российской Федерации повышается.

Однако для дальнейшего развития системы патриотического воспитания необходимы совершенствование законодательства Российской Федерации в этой области, модернизация материально-технической базы патриотического воспитания, повышение уровня его организационно-методического обеспечения, повышение уровня профессиональной подготовки организаторов и специалистов патриотического воспитания, развитие системы патриотического воспитания в трудовых коллективах, более активное и широкое привлечение к этой работе средств массовой информации, культуры и более широкое использование возможностей сети Интернет для решения задач патриотического воспитания.

Не исключаю, что данная тема будет включена в список приоритетных направлений работы Межвузовского исследовательского центра «Политика и образование» в качестве одного из наиболее приоритетных исследовательских направлений. Ведь наша задача – не только изучать некую важную научную проблематику, но и предлагать способы, рецепты решения проблем, принося тем самым максимальную пользу. Есть большое пространство для интеллектуальных, научных изысканий прикладного свойства.

**РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ НА ТЕМУ:
«ГРОМАДЯНСЬКА І ПОЛІТИЧНА ІДЕНТИЧНІСТЬ СТУДЕНТІВ
ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ»,
проведеного Міжвузівськими дослідними центрами «Політика та освіта»
Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (Україна)
та Саратовського державного університету ім. М.Г. Чернишевського (РФ)**

Міжвузівським дослідним центром «Політика та освіта» Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти Запорізької обласної ради спільно із Саратовським державним університетом ім. М.Г. Чернишевського (РФ) протягом березня–квітня 2012 року проведено опитування на тему: **«Громадянська і політична ідентичність студентів вищих навчальних закладів: регіональний аспект»**. Вибірка складала 500 студентів шести вищих навчальних закладів міста Запоріжжя (Україна): Запорізький національний технічний університет, Запорізька державна інженерна академія, Запорізький державний медичний університет, Запорізький національний університет, Класичний приватний університет, Запорізький інститут економіки і інформаційних технологій та 500 студентів шести вищих навчальних закладів міста Саратова (Росія): Саратовський державний університет, Саратовський державний медичний університет, Саратовський державний технічний університет, Саратовський державний соціально-економічний університет, Саратовська державна юридична академія, Саратовський державний аграрний університет.

Студентство традиційно є однією з найбільш соціально активних та прогресивних верств суспільства, політичні погляди якої закладають підґрунтя для перспективного аналізу політичної культури та свідомості суспільства. Тому дослідження рівня громадянської та політичної ідентичності студентів вищих навчальних закладів сьогодні є вкрай важливим і актуальним в регіональному та загальнодержавному аспекті. Вивчення громадянської та політичної ідентичності студентів вищих навчальних закладів як одного з родових суб'єктів освітнього процесу може слугувати базовим пунктом для подальших наукових розвідок у напрямку прогнозування результатів політики держави та її інститутів у сфері освіти, рішень та діяльності політичних партій, громадських об'єднань та громадян, здатних до свідомого суспільного вибору.

Об'єкт дослідження – громадянська та політична свідомість учасників навчально-виховного процесу.

Предмет дослідження – особливості формування та стану громадянської та політичної ідентичності учнівської молоді (регіональний аспект)

Мета дослідження: виявлення факторів громадянської та політичної ідентичності учасників навчально-виховного процесу (регіональний аспект).

Ключовими поняттями дослідження є:

Громадянство – політико-правова належність особи до конкретної держави, у зв'язку з якою на неї поширюються закони цієї держави, виникають її громадянські, політичні та інші права і свободи, можливість її участі в управлінні справами відповідного суспільства чи держави та обов'язки.

Громадянин – людина, яка ідентифікує себе з певною країною, де вона наділена відповідним юридичним статусом, що є основою для користування певними правами та для додержання обов'язків.

Громадянськість – духовно-моральна цінність світоглядно-психологічна характеристика людини, зумовлена її державною самоідентифікацією, усвідомленням належності до конкретної країни. З цим пов'язане більш чи менш лояльне ставлення людини до встановлених у державі порядків, законів, інституцій влади, почуття власної гідності, знання і повага до прав людини, чеснот громадянського суспільства, готовність та вміння додержувати власних прав та обов'язків.

Політична участь – залучення людей до процесу політико-владних відносин, здійснення ними певних актів, заходів, що виражають інтереси, потреби, уподобання, думки, погляди та настрої, вплив на органи влади з метою реалізації соціальних інтересів.

Ідентичність – усвідомлення особистістю своєї приналежності до певної групи, свого статусу, ролі.

Досягнення визначеної мети передбачає постановку наступних завдань:

1. Виявлення рівня та змісту усвідомлення учасниками навчально-виховного процесу.
2. Визначення базових критеріїв усвідомлення громадянства.

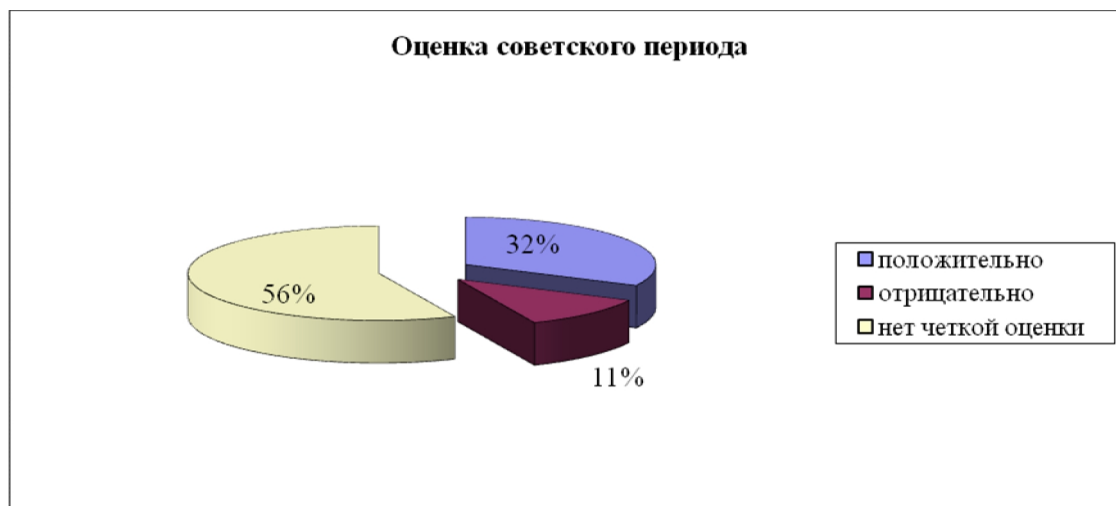
3. Моніторинг форм громадянської участі та активності.
4. Виявлення та аналіз пріоритетів розвитку внутрішньої політики та міжнародного співробітництва.
5. З'ясування політичних інтересів учасників навчально-виховного процесу.
6. Виявлення рівня довіри до соціальних і політичних інститутів учасниками навчально-виховного процесу.
7. Виявлення особливостей мовної, національної, релігійної ідентичності учасниками навчально-виховного процесу.

Аналізуючи результати дослідження, можна дійти таких висновків.

Тільки 22% опитаних запорізьких студентів негативно оцінюють радянський період історії нашого народу, що може бути показником певних ностальгічних настроїв за патерналістською моделлю державної соціальної політики колишнього СРСР.

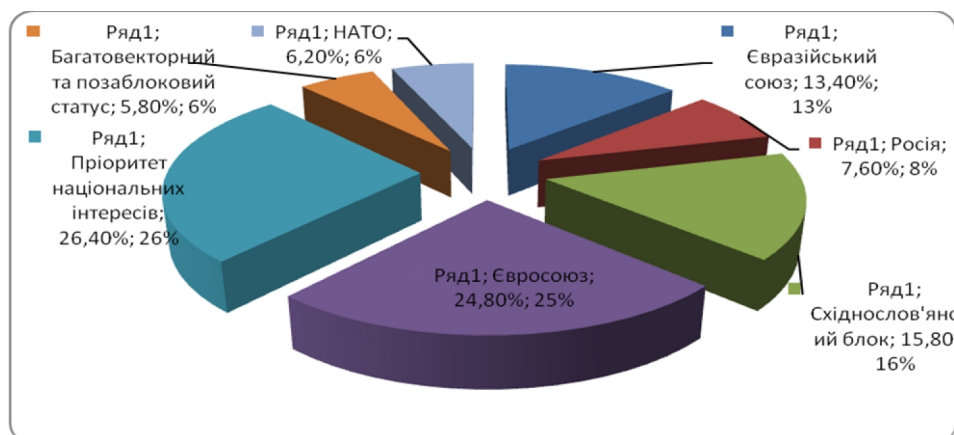
Це корелюється з показниками оцінки радянського періоду у Саратові. 32% студентів оцінюють його позитивно, а у 56% немає визначеності щодо його оцінки.

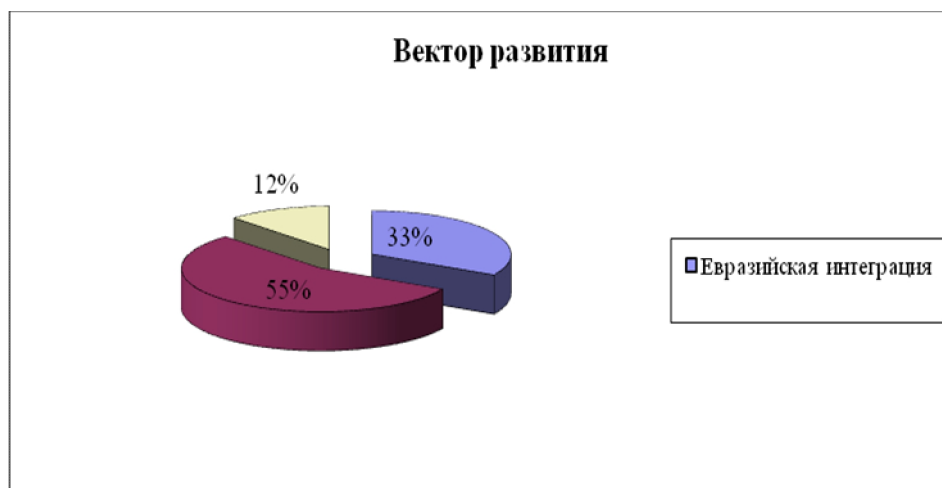
Також цікавими є дані, отримані в межах блоку питань зовнішньої політики. Отримані результати опитування вказують на те, що за визначенням вектору розвитку і пріоритетів зовнішньої політики нашої держави уподобання студентів розділилися на три частини: 26% тих, хто прагне до побудови зовнішніх відносин, виходячи з пріоритету національних інтересів, 37% прибічників посилення міжнародного співробітництва з країнами колишнього СРСР (Східнослов'янський блок – 16%: Росія, Білорусь; Євразійський блок – 13%: Росія, Казахстан, Узбекистан, Білорусь та інші пострадянські країни; з Росією – 8%) і, нарешті, прихильники європейського та євроатлантичного співробітництва – 31% (ЄС – 25% і НАТО – 6%). За позаблоковий статус нашої держави висловилося тільки 6% опитаних респондентів. Таким чином можна сказати, що більшість респондентів схильються

до розвитку зовнішньої політики України у напрямку посилення зовнішньоекономічних та зовнішньополітичних зв'язків саме у межах пострадянського простору.

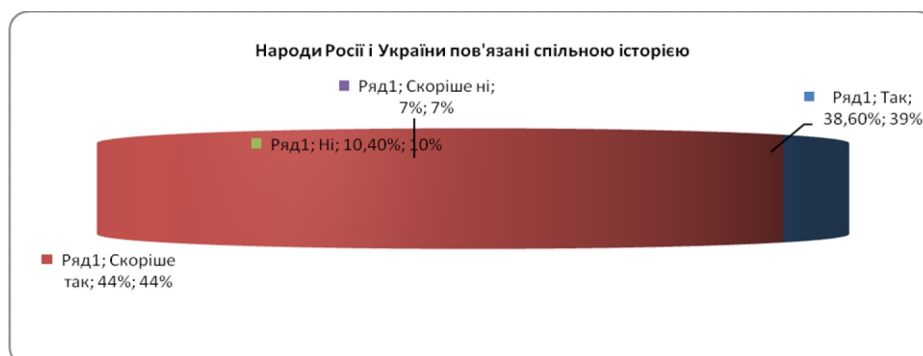
Вектор розвитку зовнішніх зв'язків з точки зору студентів м. Запоріжжя:

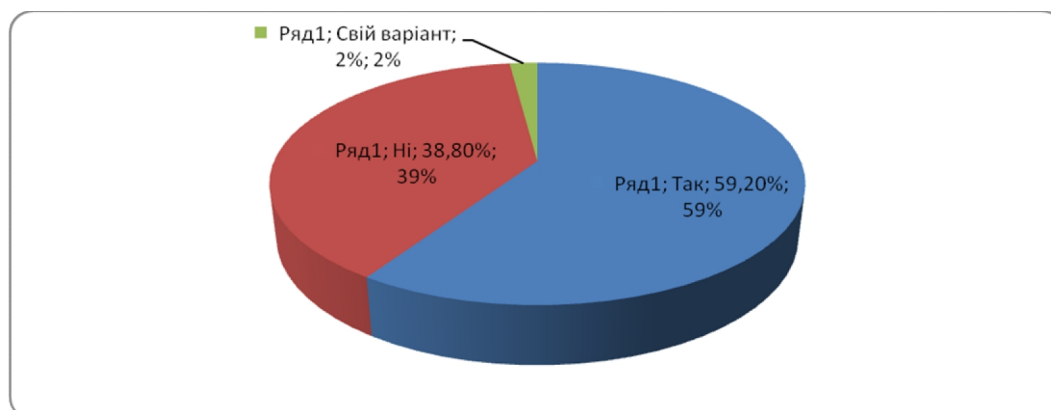
У Саратові 55% студентів обрали Європейську інтеграцію, 33% – Євразійську з країнами СНД, а 12% – з США і НАТО. Серед причин такого вибору й погана інформованість про Єдиний економічний простір й хронологічно-часовий фактор, адже Євразійський Союз лише утворюється, а ЄЕС існує уже декілька десятиріччів.

Тією чи іншою мірою 83% студентів визнають спільність історичного минулого народів Росії і України, а 59% опитаних висловлюються на користь прагнення народів Росії та України до об'єднання у межах єдиного економічного, культурного, освітнього і політичного простору.

На запитання «Чи повинні росіяни та українці прагнути об'єднання в межах єдиного економічного, культурного, освітнього і політичного простору?» запорізька молодь відповіла наступним чином:

У Саратові 60% студентів підтримує ідею об'єднання Росії та України у межах єдиного економічного простору. Тобто запит на реінтеграцію достатньо великий. Молодь, можливо і бажає жити «як у Європі», але одночасно почувати себе громадянами великої та могутньої країни.

На підставі проаналізованих даних можна зробити такі висновки щодо громадянської та політичної ідентичності студентів ВНЗ м. Запоріжжя (Україна) та м. Саратова (Росія):

1. Домінантною ідентичністю виступає громадянська.
 2. У Запорізькому регіоні (Україна) спостерігається певна дифузія мовно-етнічної ідентичності студентів, про що свідчать показники усвідомлення більшістю респондентів себе українцями та української мови як рідної паралельно із переважним вживанням побутової російської мови.

3. Як у Саратові (Росія) так і Запоріжжі (Україна) існує достатньо великий запит на європейські цінності з одночасною ідеєю об'єднання народів Росії та України у межах єдиного економічного, культурного, освітнього і політичного простору.

РЕВИЗИЯ ПОСТСОВЕТСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ

Лешуков Владимир Сергеевич, кандидат политических наук, сотрудник МИЦ «Политика и образование», эксперт Научно-образовательного Центра Сотрудничества со странами СНГ и Балтии Саратовского государственного университета.

12 января вступило в силу решение Высшего административного суда Украины, окончательно отменившее Указ Виктора Ющенко о присвоении звания Героя Украины Степану Бандере. Геройского титула справедливо лишен лидер Организации украинских националистов, пособник нацистов и деятель, несущий ответственность за многочисленные кровавые убийства поляков, чехов, евреев, советских граждан. Фактически высшая инстанция подтвердила мнение, ранее сформулированное Донецким окружным административным судом. Юридическое обоснование подобного судебного акта вполне грамотное, ибо героями Украины могут быть лишь люди, получившие гражданство новой Украины, существующей после 1991 года. Подобная процедура изъятия геройского звания донецкими судьями осуществлена и в отношении другого «любимчика» Ющенко, бывшего гауптмана гитлеровской армии, экс-главнокомандующего Украинской повстанческой армии Романа Шухевича.

Однако сама по себе тема, конечно, гораздо шире, чем эмоциональный спор историков об исторической роли «бандеровцев». Ибо, героизация Бандеры – это только один кирпичик в большой постройке под названием «антирусская украинская идентичность». Ее всеми силами создавал Ющенко, и только сейчас Виктор Янукович производит частичный демонтаж идеологических конструкций своего предшественника.

Человеческая память устроена достаточно странно. Бывает, люди быстро привыкают к хорошему и уже не помнят, какой ужас им доводилось наблюдать совсем недавно. Подобная история происходит ныне. Сторонние комментаторы весьма скептически и недоверчиво отзываются о Януковиче. Игнорируют серьезный прорыв в российско-украинских отношениях, произошедший после его избрания, ругают Виктора Федоровича то за «споры о цене на газ», то за «нежелание давать русскому языку статус второго государственного». Хотя, именно при нем Украина стала потихоньку, робко и неспешно, выбираться из того русофобского кошмара, куда ее загнала «оранжевая революция». На уровне идентичности – в том числе.

Всем забывчивым я могу напомнить, что с 2005 по 2010 год Виктор Ющенко и, говоря шире, «оранжевая клиентела», последовательно проводили антироссийский курс по всем параметрам. Причем, самой страшной его частью представало даже не желание затащить страну в НАТО вопреки воле населения или изгнать Черноморский флот РФ из Севастополя, а именно формирование новой идентичности. То есть, согласно стратегии демиургов Майдана, умами украинцев должна была завладеть система ценностей, толкающая братский народ к восприятию России в качестве «исторического врага». Согласно некоторым сведениям, сам Виктор Андреевич неоднократно называл российскую сторону именно «историческим врагом» в узких кругах.

Усиленно переписывалась история. Допустим, события трехсотлетней давности, Северную войну, предполагалось понимать в качестве замечательного украино-шведского союза. Кроме противоречивого Мазепы прославлялся даже Карл XII. Хотя подобная расстановка акцентов невольно заставляла использовать сослагательное наклонение и представлять, как вслед за иным итогом Полтавской битвы следовало завоевание русских земель шведами, «окатоличивание» и постепенное подчинение. Воспевалась Конотопская битва 1659 года, сражение с русскими войсками, когда войско ориентированного на Польшу гетмана Выговского, при содействии поляков и крымских татар уничтожило по разным данным от 10 до 40 тысяч русских. Дальнейшая судьба расстрелянного самими поляками Выговского скромно умалчивалось.

Венцом национальной мифологии становилась история Голодомора 1932–1933 годов. Фактически голод, поразивший и Казахстан, и Поволжье, и Северный Кавказ предписывалось считать «геноцидом украинского народа». Верховная Рада даже приняла специальный закон о Голодоморе. Причем, первая его редакция предполагала введение административной ответственности за отрицание данного явления. Только есть Конвенция ООН о геноциде от 9 декабря 1948 года, достаточно конкретно утверждающая: «Геноцид – это действие, совершаемое с намерением уничтожить полностью или частично какую-либо

национальную, этническую, расовую или религиозную группу». Желания истреблять именно украинцев у советской власти при всех ее несовершенствах не наблюдалось. Существовала общая беда и трагедия множества народов. Кстати, преступность отдельных действий существовавшего тогда режима провозгласила российская Госдума в 2008 году. За соответствующее заявление проголосовали ее депутаты.

Целая система мифов штамповалась президентским Секретариатом на улице Банковой, ныне переименованной в Администрацию. Из той же оперы – изгнание отовсюду русского языка. Использование русского прекратилось в высшем образовании, русскоязычные передачи исчезали с государственных каналов, стал невозможным русский в рекламе. Количество русских школ сократилось в десять раз. Желание выстроить отдельную от Московского Патриархата Украинскую Православную Церковь с лже-патриархом Филаретом во главе – часть описываемого тренда, где «герой Бандера» и «герой Шухевич» предстают кусочками общей сложной мозаики. Впрочем, успешное сложение воедино такой мозаичной картины, глубокое укоренение в умах людей будет задавать им определенные стереотипы поведения при общественно-политической социализации. Гипотетический итог описанного сценария представляется плачевным – отрыв Украины от России, уничтожение многовековых связей, ее интеграция в западные структуры.

После начала президентства Януковича ситуация меняется. О Карле XII и Конотопской битве практически перестали вспоминать. Указы касательно Бандеры, Шухевича фактически отменены. Институт национальной памяти вместо прежнего антироссийски настроенного руководителя возглавил Валерий Солдатенко, предложивший убрать из закона о Голодоморе юридически неверное слово «геноцид». Русский язык стараниями Дмитрия Табачника потихоньку возвращается в образование. Черноморский флот останется в Севастополе, как минимум, на 25 лет. Украинские правящие элиты официально отказались от вступления в НАТО, прописав внеблоковый статус в законе об основах внутренней и внешней политики. УПЦ КП остается структурой, не признанной ни одной поместной церковью. Сам Филарет – явно не на пике могущества. Перед инаугурацией Януковича благословлял Патриарх Московский и всея Руси Кирилл. А Вселенский Патриарх Варфоломей даже призвал раскольников покаяться и воссоединиться с канонической церковью. Но, несмотря на кажущуюся привлекательной картину, мы должны задать логичный вопрос: «Неужели негативная трансформация украинской идентичности завершилась?»

Отвечая честно, с использованием сухой аналитики, необходимо признать общую неизбежную тенденцию. Практически во всех постсоветских странах меняются поколения. Уходят из жизни старики, ностальгирующие по СССР. Появляющаяся вместо них молодежь сразу осознает себя населением суверенных государств, не страшится ни евроинтеграции, ни вступления в военно-политический блок НАТО. Это – не только в Украине, это – везде. Даже в Беларуси. Да, Лукашенко смело заявляет «белорусы и русские – один народ, разделенный на разные государства», однако значительная часть белорусской молодежи редко посещает Россию, относится к ней настороженно, не чуждается националистических настроений.

В основе любой идентичности кроме ценностного набора лежат два ключевых вопроса: «Кто мы?» и «Кто они?» Вокруг них выстраивается вся политика, ведутся дискуссии, ломаются копья. Идентификационный процесс запускается с целью обеспечения группового единства. Вот образовались после 1991 года 14 независимых государств на месте бывших советских республик – новым элитам потребовалось придумывать объединяющие смыслы, консолидировать народы вообще – в целом и вокруг себя – в частности. Прежде всего, пересмотру подвергался вопрос «Кто мы?» Всюду принялись выдумывать себе новую историю, искать великих предков, рассказывать о своей крутизне и себе и миру. Процесс практически неизбежен для молодых суверенных стран. Как говорил политолог Сергей Марков: «Они должны были ответить, зачем уходили из Советского Союза?» Оставался еще вопрос об окружающем мире – «Кто они?» Элиты, приходившие к власти не без участия Запада, начинали осуществление выгодного западным странам курса. А люди на бытовом уровне – хотели счастья в союзе с кем-то. Но Россия долгое время оставалась слабой, разбитой. Поэтому, своим уровнем жизни, силой, достойной пропагандой постсоветские народы манили Европа и Америка, стремительно заполнявшие те пустоты, откуда ушел СССР.

Что же можно сделать теперь? Фактически в сложившихся условиях Россия должна использовать «мягкую силу», чтобы повсеместно вблизи ее границ вопрос «Кто мы?» обходился без откровенно антироссийских ответов, а вопрос «Кто они?» тоже давал иные трактовки в зависимости от ответов на вопрос «Кто мы?» Потому что правды в мире много.

Крещение князем Владимиром древних славян в Днепре – правда. Но и выступивший против русских гетман Выговский – правда. Богдан Хмельницкий – правда. И провозглашение в 1918 году независимой от Советов Украинской Народной Республики – правда. Общая победа над Гитлером – правда. Но и референдум, где украинцы проголосовали за выход из состава СССР – правда. Россия может интеллектуально, привлекая неправительственные организации, печатая литературу, проводя мероприятия, транслируя телевизионный продукт, осуществляя обменные программы для украинских студентов – сражаться за такую расстановку акцентов в рамках нагромождений правды, общий вывод которой будет лишен откровенно русофобского подтекста.

До сих пор у 80% украинцев – прямые родственники в России, у 40% русских – прямые родственники в Украине. До сих пор одна вера. До сих пор во многих политически и социально активных людях живет память о положительных сторонах совместного прошлого. Ресурсы – колоссальные. Идеологическая баталия предстоит жесткая. Очевидно, президентство Януковича, человека преданного национальным интересам Украины, но не считающего Россию «историческим врагом», формирует благоприятный фон предстоящей работы. Ревизия идентичности – всего лишь корректировка идентификационного кода. А ведь от него множество моментов зависят. Если украинцы будут считать, будто их морили голодом русские, в рамках геноцида за то, что они – украинцы – то это одно мировосприятие. Если возобладает исторически верное представление о голоде начала 30-х, как об общей беде, затронувшей и украинцев, и русских, и казахов, и чеченцев – то это другое мировосприятие. Причем, каждое мировосприятие населения дает очки неким политическим силам и формирует общественное мнение под определенный геополитический выбор. Отсюда – важность обозначенной темы.

Структура идентичности как украинцев, так и других постсоветских народов – зона риска. Векторы ее развития, претерпевающие воздействие различных факторов, в том числе количества прожитых в независимости лет и внешней пропаганды геополитических игроков, заслуживают серьезнейшей дискуссии. Поскольку можно просто допустить превращение вроде бы известных нам людей в абсолютно чужих и иначе понимающих ключевые вопросы мировой повестки дня. Когда количество несовпадений взглядов, оценок, интерпретаций достигнет критического уровня, договариваться станет очень сложно. Поэтому, впереди серьезная баталия за искоренение русофобских составляющих в идентичности обитателей постсоветского пространства.

ПОЛІТИЧНА СВІДОМІСТЬ ТА ГРОМАДЯНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ УЧАСНИКІВ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Мальований Микола Михайлович, кандидат філософських наук, доцент, завідувач Міжвузівського дослідного центру «Політика та освіта» Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Арабаджисв Дмитро Юрійович, кандидат політичних наук, доцент, співробітник Міжвузівського дослідного центру «Політика та освіта» Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Богомолова Наталя Миколаївна, магістр державного управління, співробітник Міжвузівського дослідного центру «Політика та освіта» Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

У статті аналізуються особливості становлення, розвитку і функціонування політичної свідомості та громадянської ідентичності учасників навчально-виховного процесу як умови формування духовних цінностей сучасних громадян України.

Ключові слова: громадянин, громадянство, громадянськість, етнічна свідомість, національна свідомість, ідентичність, учасники навчально-виховного процесу.

Постановка проблеми. Учнівська молодь традиційно є однією з найбільш соціально активних та прогресивних верств суспільства, політичні погляди якої закладають підґрунтя для перспективного аналізу політичної культури та свідомості суспільства. Тому дослідження рівня політичної свідомості цієї соціальної групи сьогодні є вкрай важливим і актуальним в регіональному та загальнодержавному аспектах. Вивчення політичної обізнаності одного з родових суб'єктів освітнього процесу є базовим підґрунтям для подальших наукових досліджень щодо прогнозування результатів політики держави та її інститутів у сфері освіти, рішень та діяльності політичних партій, громадських об'єднань на формування громадянської ідентичності учасників навчально-виховного процесу.

Мета статті полягає у виявленні та аналізі особливостей становлення, розвитку і функціонування політичної свідомості та громадянської ідентичності учасників навчально-виховного процесу як чинника формування громадянськості у сучасному суспільстві.

Постановка мети обумовлює розв'язання таких **завдань**: виявлення змісту та рівня громадсько-політичної активності та визначення каналів впливу політичної соціалізації учасників навчально-виховного процесу; аналіз значення ідентичності в процесі формування політичної свідомості учнівської молоді.

Поняття політичної свідомості та ідентичності досліджувалося як вітчизняними вченими: Л. Нагорна, Ю. Тищенко, С. Горобчишина, Д. Ковриженко, І. Курас, М. Обушний, І. Кресіна, С. Єфремов, В. Степаненко, О. Майборода, Л. Шкляр, О. Олійник, А. Очеретяний, О. Пахльовська, Г. Палій, Р. Додонов, С. Мофа, М. Степико, О. Кіндратець, так і закордонними дослідниками: В. Тишков, Я. Коллар, Б. Андерсен, Е. Сміт.

В той же час компаративними дослідженнями в цій галузі та саме проблемою ідентичності як чинника формуванні громадянськості науковці фактично не займалися. В цьому контексті варто згадати наукові розвідки В. Вербець, С. Мітряєва, О. Проскуріна та особливо відзначити наукові розробки В. Циби. Також не можна оминати увагою таких авторів концепції громадянської освіти в Україні як: С. Позняк, О. Поментун, П. Вербицька, О. Войтенко, Ю. Найда, Н. Софій, О. Суслова, Дж. Бетелл, Д. Ройл та ін.

Вирішення визначеної проблеми доцільно розпочати, на нашу думку, з визначення політичної свідомості як умови формування громадянськості учасників навчально-виховного процесу.

Законом України «Про освіту» визначено, що метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями. Основними засадами, на яких ґрунтується освіта в нашій державі є гуманізм, демократія, національна свідомість, взаємоповага між націями і народами.

Вже формулювання мети освітнього процесу на законодавчому рівні ставить перед нами непросте завдання тлумачення її змісту. Йдеться про розуміння терміну «громадянин» та «громадянство». Енциклопедичний словник з державного управління дає такі варіанти тлумачення терміну «громадянин»: 1) особа, яка на правовій основі належить до постійного населення даної держави, користується її захистом, володіє правоздатністю і наділена сукупністю прав і обов'язків; 2) людина, яка служить батьківщині, народу, турбується про суспільне благо; 3) почесне звання; 4) міський мешканець; 5) член общини чи народу, що перебуває під єдиним управлінням; кожна особа чи людина, яка складає народ, землю, державу; 6) доросла людина, чоловік, а також форма звернення до нього.

За своїм правовим становищем громадяни конкретної держави відрізняються від іноземних громадян і осіб без громадянства, тому що тільки їм належать політичні права та свободи. Отже, «**Громадянство**» – політико-правова належність особи до конкретної держави, у зв'язку з якою на неї поширюються закони цієї держави, виникають її громадянські, політичні та інші права, свободи, обов'язки можливість її участі в управлінні справами відповідного суспільства чи держави.

Як ми бачимо із другого варіанту терміну «громадянин», він передбачає наявність у людини певного розуміння сутності понять суспільне благо, народ, батьківщина, тобто зумовлює наявність, окрім юридичної складової, певного рівня соціально-філософської рефлексії та політичної грамотності. У зв'язку з цим ми можемо вести розмову про ще одне поняття – «**громадянськість**», яке, окрім юридичного статусу особи, передбачає і усвідомлення нею своєї ролі і місця у тому суспільному утворенні, в якому вона перебуває. Також перед такою особою можуть постати питання і про ознаки «громадянськості», її складові, питання про те, завдяки сукупності яких факторів, окрім юридичних, людина може відчувати свою належність до громадянства, тобто ідентифікувати себе як громадянина певного суспільного утворення. При першому ж наближенні до цієї теми ми можемо назвати такі «ідентитети громадянськості» як територія, культура, мова.

Досягнення цієї освітньої мети вимагає від учасників освітнього процесу розуміння сутності таких понять як політика і громадянин, суспільство, демократія, держава, народний суверенітет, політична партія, політична система суспільства, громадянське суспільство тощо. Особливо серйозними повинні бути вимоги до тих представників родового суб'єкту освітнього процесу, від яких безпосередньо залежить формування майбутніх громадян у повному спектрі тлумачення цього поняття, тобто від науково-педагогічних кадрів. Тому дослідження, присвячене проблемі взаємозв'язку політики і освіти, інтегральним компонентом якої є поняття «громадянськості», на нашу, думку слід розпочати з аналізу рівня політичної обізнаності родових суб'єктів освітнього процесу на регіональному рівні.

Необхідність чіткого окреслення ідентифікаційного простору в Україні диктується як пізнавальними, так і особливо практичними завданнями. Значення останніх зростає у зв'язку з тим, що процеси самоідентифікації відбуваються в Україні одночасно зі зміною механізмів соціально-економічного регулювання. Новітній етап соціокультурної трансформації у новоствореній державі пов'язаний з істотною модифікацією системи цінностей і моделей політичної поведінки. Нестабільність соціального середовища, ускладнена різнополюсністю зовнішніх орієнтацій, породжує розмитість ідентифікаційних систем та дифузії ідентитетів.

Під ідентичністю прийнято розуміти результат самовизначення людини чи групи у соціальному сенсі, створення «образу – Я» та «образу – Ми», тобто віднесення ними себе до тих чи інших спільнот за віковими, професійними, статевими, територіальними, етнічними, конфесійними чи іншими ознаками. Англійське слово «identity» вживається у значеннях тотожності, справжності й самототожності. У соціогуманітарних науках пріоритет віддається третьому (самототожності) – ідентичність тут розуміється як сукупність специфічних рис, які виділяють певну спільноту з-поміж інших, і є для окремої особи чи групи підставою для віднесення себе до цієї спільноти. Втім, єдності поглядів у визначенні природи ідентичності не спостерігається. Навколо цього поняття не вщухають гострі дискусії.

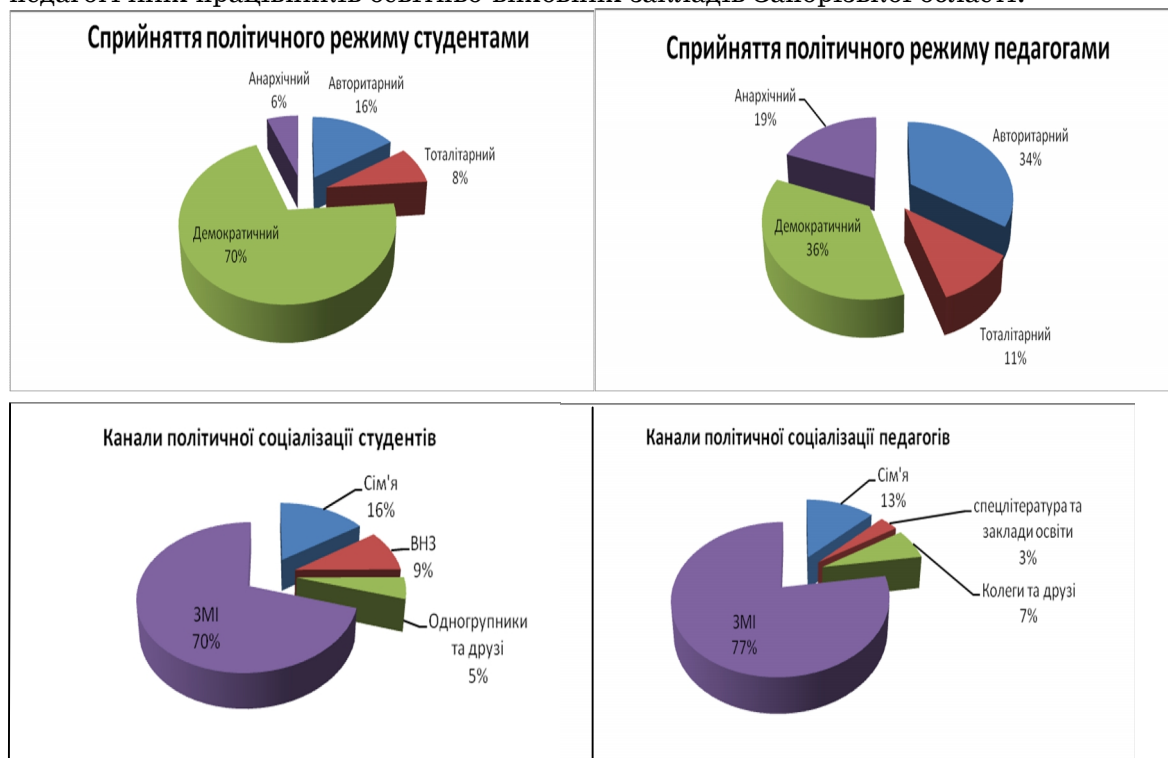
«Несумірності» ідентичностей виводяться соціологами із проблематичності чіткого визначення їх місця у сучасній системі соціальних домінант. Семантична двозначність поняття «ідентичність» (яке може означати і самототожність і тотожність чомусь іншому, аналогічність) накладає свій відбиток на характер дискусій, які ведуться навколо «буття ідентичності». Конкурують дві ідеальні моделі продукування ідентичностей. Перша перебуває в руслі есенціалізму і відшукує у будь-якій ідентичності органічно властивий їй сутнісний, автентичний зміст, що виводиться здебільшого з культурного досвіду. Ідентичність визначається як екстракт усього того, що «органічно притаманне» її носієві.

Така натуралістичність, з погляду есенціалістів, забезпечує ідентичності інтегральність і цілісність, вирішує проблеми її самолегітимізації і визнання її іншими спільнотам.

Інший, близький до конструктивізму, погляд виходить із заперечення інтегральної, гармонійної ідентичності. Остання розглядається як «рукотворна» категорія, що конструюється у межах конкуруючих дискурсивних практик. У таких трактуваннях ідентичність виступає як «...тимчасовий, відносний, незавершений конструкт, що має онтологічний статус проекту або постулату. Це – завжди недосконале знання про себе і ще не досягнуте адекватне визнання іншими».

Сучасні уявлення про роль і місце етнічної і національної ідентичності складаються під впливом конкуруючих трактувань діалектики етносу і нації, природи національної єдності, різних типологій націоналізму. Підвищення мобілізаційної ролі етнічної ідентичності наприкінці ХХ століття пов'язують із реакцією суспільної свідомості на форсовану глобалізацію, викривленим відображенням у ній поділу націй на «бідні й багаті», посиленням соціальної конфліктності в умовах перехідних економік, розвитком транспортних комунікацій і засобів зв'язку, що стимулюють консолідацію різних етнічних діаспор.

Міжвузівським дослідним центром «Політика та освіта» ЗОППО ЗОР восени 2011 року проведено опитування щодо політичної обізнаності учасників навчально-виховного процесу (регіональний аспект). Вибірка складала 414 студентів шести вищих навчальних закладів м. Запоріжжя (студенти різних курсів навчання 21 спеціальності) та 122 педагогічних працівників освітньо-виховних закладів Запорізької області.

Дані, які отримані під час дослідження, відобразили наступні тенденції розвитку політичної свідомості родових суб'єктів освітнього процесу регіону:

- трансформація ролі родини в сучасному українському суспільстві, яка зосереджується переважно на виконанні економічних функцій і займає тільки друге місце з великим відривом від мас-медіа (15,5% (студенти) та 12,3% (педпрацівники)) у формуванні політичної обізнаності громадянина;
- домінування ЗМІ як основного транслятора політичних цінностей та процесів зумовлює перетворення політики на продукт масової культури, яка на шляху політичної соціалізації все далі відходить від проблемного поля політики до її видовищно-захоплюючого варіанту (студенти та педпрацівники все більше сприймають політику як вибори та політичних лідерів, відбувається «шоуізація» і «шустерізація» політики особливо у свідомості молодих людей;
- частка ВНЗ та інших закладів освіти у процесі політичної соціалізації студентів займає тільки 9,4%, суспільно-наукова література та заклади освіти у процесі політичної соціалізації педпрацівників – 3,3%, що свідчить про гіперболізовану

деполітизацію освіти не стільки по відношенню до її сучасних основних суб'єктів (окремих політиків, партій та державних діячів), скільки від самої сутності політичного життя і процесів, аналізу функціонування сучасної політичної системи України;

- найближче оточення студентства (одногрупники та друзі) тільки на 4,8% впливають на сприйняття молодими людьми політики, а колеги по роботі та друзі тільки на 6,6% визначають сприйняття політики педпрацівниками, що може свідчити про непопулярність політичних тем в молодіжному та професійному середовищі, перебуванні політичних проблем не на першому місці в процесі студентської та педагогічної комунікації;
- апартійність студентів вдвічі перевищує їх аполітичність, апартійність педпрацівників перевищує їх аполітичність в дев'ять разів, що зайвий раз підкреслює негативне ставлення родових суб'єктів освітнього процесу саме до політичних партій у проблемному полі політики, кризовий рівень їхнього відчуження від партійного життя;
- на відміну від студентства, педпрацівники демонструють більш високий рівень розуміння сутності політики як справи управління всіма сферами життєдіяльності суспільства, а не політики у вузькому розумінні: як виборів, партійної діяльності, окремих політиків та вміння вести переговори;
- студенти і педагоги демонструють приблизно однаковий рівень базової політичної грамотності стосовно знань положень Конституції, однак просто шокують дані про те, що тільки 13% освітян та 28% студентів вважають народ джерелом влади в Україні. Це зайвий раз свідчить про слабкі традиції демократичної політичної культури та кризовий стан відчуження громадян від формування та здійснення влади;
- педагогічні працівники краще ніж студенти розуміють специфіку функціонування політичної системи України, особливості її державного устрою та способу організації влади, а також є більшою мірою свідомими членами політичних партій;
- відчуження (з точки зору демократичної політичної традиції) від політичного режиму у педагогічних працівників становить майже 60%, проти майже 30% відчуження у студентів.

Таким чином, дані, отримані Центром на підставі проведеного дослідження політичної обізнаності родових суб'єктів освітнього процесу, свідчать про кризовий стан відчуження педагогічних працівників від політичного режиму (типу, характеру влади в країні; сукупності засобів і методів здійснення політичної влади, яка відображає характер взаємовідносин громадянина і держави); від партійного життя; від демократичних засад формування та здійснення влади, розуміння принципів народного суверенітету та істинного народовладдя.

Кризовий стан відчуження від сутності політики у педагогічних працівників Запорізької області ставить під загрозу здійснення відповідно до діючого законодавства основної мети освіти в Україні – формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору.

Дослідження феномену політичної свідомості родових суб'єктів освітнього процесу створює можливість для подальшого вирішення означеної нами проблеми відносно розгляду особливостей впливу політичної свідомості та громадянської ідентичності.

Проблеми самоідентифікації є важливими для кожного народу, оскільки вони зачіпають смисложиттєві основи його існування. Для України ці проблеми є ще гострішими, бо здобуття незалежності поставило її перед вибором нової ідентичності, такої, яка найліпше сприяла б процесам формування політичної нації співгромадян.

В поняття етнічної ідентичності вкладаються насамперед спільні уявлення, що виникають внаслідок усвідомлення членами певної етнічної групи спільності походження, культури, мови, традицій, території, історії тощо. Етнічність, як правило, відіграє роль того специфічного, неповторного, що притаманне саме цій спільноті. Її найсуттєвіші характеристики – особливості психологічного складу, характеру, темпераменту – все те, що вкладається в поняття «етнічний стереотип».

Що ж до національної ідентичності, то, порівняно з етнічною, це поняття є більш невизначеним і розмитим. Її найголовнішими рисами є історична територія, спільні міфи та історична пам'ять, спільна культура, єдині юридичні права та обов'язки для всіх членів, спільна економіка. Поняття національної ідентичності передбачає насамперед самотутність,

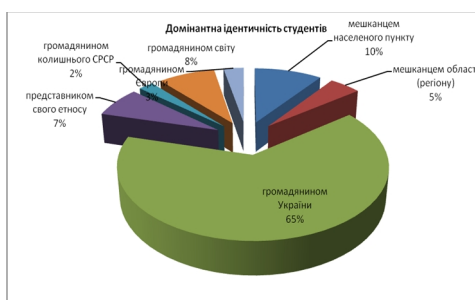
історичну індивідуальність, наявність популярної в масах національної ідеї. Національна ідентичність може химерно поєднуватися з іншими різновидами ідентичностей – класовою, релігійною, етнічною, а її ідеологія – хамелеоноподібно перетворюватися на інші ідеологічні різновиди: лібералізм, фашизм, комунізм.

Якщо етнічна ідентичність ґрунтується на певній системі об'єктивних ідентифікаторів – расових, культурних, психологічних (антропологічний тип, мова, релігійні догмати, традиційна обрядовість), то конститутивною основою національної ідентичності виступають ознаки, значно менш «відчутні на дотик» – свідомість, політична воля, громадянство.

До речі, уявлення, ніби етнічно орієнтована ідентичність обов'язково має бути домінантою в ідентифікаційній системі, належить до числа суб'єктивістських, найчастіше продиктованих політичною кон'юнктурою. Для більшості людей значно важливішою є індиферентна щодо етнічності соціокультурна ідентифікація, в основі якої не суто національна, але й громадська, професійна, станова, релігійна компоненти. Саме у цьому слід бачити головну причину того, що тлумачення національної ідеї як суто етнічної не знаходить масової підтримки в Україні.

Варто при цьому зауважити, що етнічність, етнічна ідентичність нікуди не зникають, «не розчиняються» в громадянськості.

Міжвузівським дослідним центром «Політика та освіта» ЗОІППО ЗОР навесні 2012 року проведено опитування на тему: «Громадянська і політична ідентичність студентів вищих навчальних закладів: регіональний аспект». Вибірка складала 500 студентів шести вищих навчальних закладів м. Запоріжжя. Вибіркою охоплено студентів різних курсів навчання 14 спеціальностей.

Так, на запитання анкети «Ким Ви себе в першу чергу вважаєте?», яке повинно нам продемонструвати рівень домінантної ідентичності, були отримані такі відповіді:

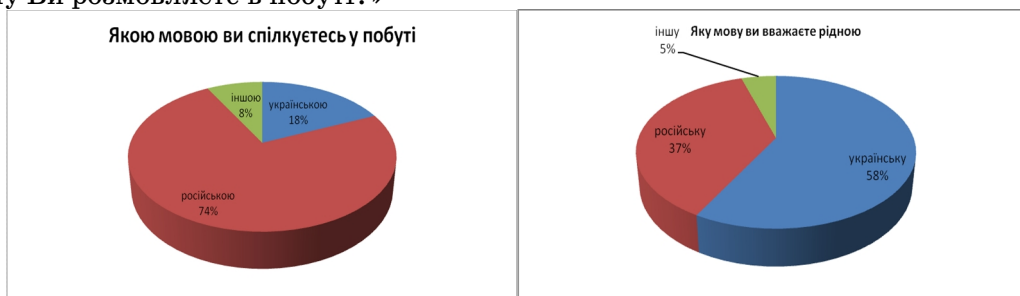

Наступне запитання анкети: «В якій мірі Ви пишаєтеся чи не пишаєтеся тим, що є громадянином України?» виявило такі дані щодо гордості студентами своїм громадянством:

Масштабну базу для подальшого аналізу мовної політики в освітньо-виховному просторі надають нам дані так званого «мовного блоку» опитування за такими питаннями: «До якої національності Ви себе відносите?»

«Скажіть, будь ласка, яку мову Ви вважаєте своєю рідною?», «На якій мові в основному Ви розмовляєте в побуті?»

Вивчення феномену політичної та громадянської ідентичності студентів відкриває перед нами такі перспективи подальших розвідок: дослідження громадянської та політичної ідентичності педагогічних працівників з метою з'ясування проблемного поля формування громадянина у сучасному освітньо-політичному просторі.

Висновки. Підводячи підсумки щодо визначення особливостей становлення, розвитку і функціонування політичної свідомості та громадянської ідентичності учасників навчально-виховного процесу як умови формування духовних цінностей сучасних громадян України, автори дійшли до наступних висновків:

1) подальше зростання тенденції аполітичності учасників навчально-виховного процесу може призвести до вкрай негативних наслідків для формування громадянськості, обумовлених такими явищами як абсентеїзм, байдужість до процесів державотворення та управління всіма сферами життєдіяльності суспільства і призводитиме до подальшого відчуження людини у суспільно-політичній сфері;

2) розуміння сутності політики учасниками навчально-виховного процесу тільки наполовину зводиться до комплексу управління всіма сферами життєдіяльності суспільства, а половина розуміє її як виборчий процес, політичні партії та їх лідерів, дипломатію;

3) досить високим є рівень відчуження учасників навчально-виховного процесу від політичної реальності, що виявляється в особливостях сприйняття партійної системи та політичного режиму в Україні;

4) домінування ЗМІ серед каналів політичної соціалізації зумовлює такі чинники формування громадянськості учасників навчально-виховного процесу як: трансформація ролі родини, перетворення політики на шоу та продукт масової культури;

5) визнаючи те, що етнічна та національна ідентичність є підґрунтям формування громадянської ідентичності особистості, в той же час наполягаємо, що саме остання є своєрідною квінтесенцією ідентичності громадянина як основного суб'єкта державотворення в Україні. Тому в Конституції України при визначенні українського народу як носія суверенітету та єдиного джерела влади статус громадянина є базовим.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про політичні партії». – [Електронний ресурс] – Режим доступу: // <http://zakon2.rada.gov.ua/>
2. Закон України «Про об'єднання громадян». – [Електронний ресурс] – Режим доступу: // <http://zakon2.rada.gov.ua/>
3. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». – [Електронний ресурс] – Режим доступу: // <http://zakon2.rada.gov.ua/>
4. Закон України «Про місцеві державні адміністрації». – [Електронний ресурс] – Режим доступу: // <http://zakon2.rada.gov.ua/>
5. Конституція України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: // <http://zakon2.rada.gov.ua/>
6. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін.; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна. – К.: НАДУ, 2010. – 820 с. – ISBN 978-966-619-279-3.
7. Малиновський В.Я. Словник термінів і понять з державного управління. – К.: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби. – 2005. – 254 с.
8. Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького; Редкол: Ю.І. Римаренко (відп. ред.) та ін. – К.: Довіра; Генеза, 1996. – 694 с.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА РЕГУЛЮВАННЯ ОКРЕМИХ СКЛАДОВИХ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

- Загальна декларація прав людини (10 грудня 1948 року)
- Декларація прав дитини (20 листопада 1959 року)
- Конвенція про права дитини (1974, конвенцію ратифіковано Постановою ВР № 789-XII (789-12) від 27.02.91)
- Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (11 вересня 1997 року, конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР (475/97-ВР) від 17.07.97)
- Конституція України (28 червня 1996 року)
- Закон України «Про освіту» (23 травня 1991 року № 1060-XII)
- Закон України «Про вищу освіту» (17 січня 2002 року № 2984-III)
- Закон України «Про дошкільну освіту» (11 липня 2001 року № 2628-III)
- Закон України «Про загальну середню освіту» (13 травня 1999 року № 651-XIV)
- Закон України «Про професійно-технічну освіту» (10 лютого 1998 року № 103/98-ВР)
- Закон України «Про позашкільну освіту» (22 червня 2000 року № 1841-III)
- Закон України «Про об'єднання громадян» (16 червня 1992 року № 2460-XII)
- Закон України «Про соціальний діалог в Україні» (23 грудня 2010 року № 2862-VI)
- Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (21 травня 1997 року № 280/97-ВР)
- Закон України «Про інформацію» (2 жовтня 1992 року № 2657-XII)
- Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» (15 вересня 1999 року № 1045-XIV)
- Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» (1 грудня 1998 року № 281-XIV)
- Закон України «Про організації роботодавців» (24 травня 2001 року № 2436-III)
- Закон України «Про органи самоорганізації населення» (11 липня 2001 року № 2625-III)
- Закон України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» (7 жовтня 1997 року № 554/97-ВР)
- Закон України «Про благодійництво та благодійні організації» (16 вересня 1997 року № 531/97-ВР)
- Закон України «Про волонтерську діяльність» (19 квітня 2011 року № 3236-VI)
- Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» (23 квітня 1991 року № 987-XII)
- Закон України «Про соціальні послуги» (19 червня 2003 року № 966-IV)
- Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» (11 вересня 2003 року № 160-IV)
- Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» (1 липня 2010 року № 2411-VI)
- Закон України «Про доступ до публічної інформації» (13 січня 2011 року № 2939-VI)
- Закон України «Про безоплатну правову допомогу» (2 червня 2011 року № 3460-VI)
- Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» (21 грудня 2010 року № 2818-VI)
- Національна доктрина розвитку освіти, затверджена Указом Президента України (17 квітня 2002 року)
- Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України (23 листопада 2011 р. № 1392)
- Концепція сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства, затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України (21 листопада 2007 року № 035-р)
- Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики, затверджений постановою Кабінету Міністрів України (3 листопада 2010 року № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики»)
- Порядок проведення конкурсу з визначення програм (проектів, заходів), розроблених громадськими організаціями та творчими спілками, для виконання (реалізації) яких надається фінансова підтримка, затверджений постановою Кабінету Міністрів України (12 жовтня 2011 року № 1049)
- Стратегія державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації, затверджена Указом Президента України (24 березня 2012 року № 212/2012)

Науково-популярне видання

Міжвузівський дослідний центр «Політика та освіта» Комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради

ПОЛІТИКА ТА ОСВІТА

(російською та українською мовами)

Збірка матеріалів

Коректор Н.О. Систерова

Видавець ТОВ «Акцент Інвест-Трейд»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК №3977 від 14.02.2011 р.

Здано в набір 15.01.2013. Підписано до друку 16.01.2013.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний №1. Гарнітура «SchoolBookAC». Друк принтерний.

Ум. друк. арк. 7,9. Обл.-вид. арк 6,09.

Друк. арк.-відбиток 395. Наклад 50 прим.

Замовлення № 5848/01.2013-А.

Макет розроблений та віддрукований у друкарні «Акцент»
(ТОВ «АКЦЕНТ ІНВЕСТ-ТРЕЙД»)

Україна, 69063, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 57/7

тел. (061) 270-78-76

моб. (068) 448-11-28

(099) 18-98-050

(098) 636-11-59

(093) 07-34-190

accent.zp@gmail.com